

Magyar Református Nevelés

2018

1

REFORMÁTUS PEDAGÓGIAI FOLYÓIRAT

REFORMÁCIÓ 500+

Szerkesztői előszó

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK! ■ SZONTAGH PÁL 3

Tanulmányok

DR. SIMONFI ZSUZSANNA ■ A KERESZTYÉN NEVELÉS SZEMPONTJAI
A REFORMÁTUS TANANYAGFEJLESZTÉS SZÁMÁRA 5
DR. DIENES DÉNES ■ KÜLDETÉS ÉS REFORMÁTUS ISKOLÁZÁS 13

Műhely

MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA ■ FORRÁSFELDOLGOZÁS MÁSKÉNT
– A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR „UTAZÁS WITTENBERGBE”
VETÉLKEDŐJÉNEK TANULSÁGAI 17
MÁRKUS GÁBOR ■ RE:FORMÁCIÓ – LENDÜLETES MEGÚJULÁS.
A VETÉLKEDŐ MŰHELYÉBŐL 26
TAPOTI ANTAL – DR. KÖVES GABRIELLA ■ GEOMETRIAI FELADATOK
ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ELSŐ ÉS
MÁSODIK OSZTÁLYOS MATEMATIKA TANKÖNYVEKBEN 52

Szemle

KISSNÉ DR. RUSVAI JULIANNA ■ ÁCS MARIANNA: MÉG A KÖVEK IS...
Nőnevelés a felsőbaranyai református egyházmegye polgári
leányiskolájában és internátusában (1916-1948) 70

Számunk szerzői

76

A címlapon a Re:formáció vetélkedőn győztes Rózsavölgyi Demjén István Református Általános Iskola csapatának makettje a Kálvin téri református templomról (fotó: Márkus Gábor) szerepel. E lapszámunk illusztrációinak forrása: MTVA sajtóosztály (Kobza Miklós). Az „Utazás Wittenbergbe” vetélkedő felvételeit Kovács Eleonóra, az MNL Reformációs projektjének vezetője készítette.

E számunk elkészítését a hollandiai OGO Alapítvány támogatta.

ÜDVÖZLET AZ OLVASÓNAK!

Szontagh Pál a Debreceni Református Gimnázium csapatával a Re:formáció vetélkedő televíziós döntőjén

A 2017-es esztendő számunkra, protestánsok számára a reformáció 500. évfordulójáról szól. Felemelő istentiszteletek, találkozók, kulturális rendezvények, megannyi épített és szellemi emlékmű, művészeti alkotás, iskolai vetélkedő, közösségépítő kirándulások, utazások – se szeri, se száma az emlékezetes pillanatoknak. Az emlékvé mottójául a Reformáció Emlékbizottság „A megújulás lendülete” mondatot választotta. A 2018-as esztendő első számában arra próbálunk választ keresni, vajon az emlékvé hogyan szolgálta a szakmai és spirituális megújulást, s vajon meddig tarthat ez a lendület.

Nyilván nem véletlen, hogy a Magyarországi Református Egyház éppen 2017-ben indított két fontos oktatási projektet: a tananyagfejlesztés és a református oktatási stratégia munkáját. Nagy lendülettel kezdődött meg egyházunkban a közös gondolkodás: ebből ad ízelítőt Simonfi Zsuzsanna és Dienes Dénes tanulmánya.

Az oktatásban a reformáció emlékére elsősorban különféle versenyek formájában tudott leginkább közel kerülni a diákokhoz. A Református Pedagógiai Intézet két újszerű, formabontó vetélkedő szervezésében is szerepet vállalt, Műhely rovatunkban ezekről számol be Márkusné Vörös Hajnalka és Márkus Gábor. A cikkek nemcsak – remélhetőleg – szép emlékeket ébresztenek azokban, akik szervezőként, felkészítőként, résztvevőként vagy akár csak televízió-nézőként részesei voltak, de tematikától függetlenül módszertani ötlettárként is szolgálhatnak más, műveltségtörténeti vetélkedők szervezéséhez.

Folyóiratunk újraindításakor (nem meglepő: ez is 2017-ben történt...), kiemelt szempontként fogalmaztuk meg, hogy fórumot adjunk a református felsősoktatás hallgatóinak tudományos munkásságuk bemutatására. Elsőként Tapoti Antal főiskolai hallgató TDK-dolgozatával ismerkedhetnek meg az olvasók.

A reformáció 500+1. évében is őszintén remélem, hogy a megújulás lendülete képes áthatni nemcsak folyóiratunk szolgálatát, hanem egyházunkat, oktatásügyünket és személyes életünket is

SZONTAGH PÁL főszerkesztő

DR. SIMONFI ZSUZSANNA

A KERESZTYÉN NEVELÉS SZEMPONTJAI A REFORMÁTUS TANANYAGFEJLESZTÉS SZÁMÁRA¹

BEVEZETÉS

Ahhoz, hogy megfelelő szempontokat találjunk a református tananyagfejlesztéshez, megfelelő kiindulópontot kell választanunk, és megfelelő kérdéseket kell megfogalmaznunk. Arról kell gondolkodnunk például, hogy lehet-e elvárás a tananyagfejlesztéssel összefüggésben, hogy az, mármint a tartalom, keresztyén legyen? Amennyiben ragaszkodunk ehhez, akkor azt is értelmeznünk kell, hogyan viszonyul a keresztyén nevelés lényege és célja az oktatásban megjelenő keresztyén és nem keresztyén tartalmakhoz. De létezik-e egyáltalán keresztyén tartalom, és ha igen, mi ez? Ha pedig nem, akkor mire vonatkozhat a keresztyén nevelés fejlesztése az oktatással összefüggésben? Beszélhetünk-e egyáltalán innovációról a keresztyén nevelés kapcsán?

Nem biztos, hogy lehet vagy hogy egyszerű, de beszélnünk kell. Nemcsak azért, mert most egy ilyen feladat előtt állunk, hanem azért is, mert nagyon fontos, sürgető kérdést jelent ez iskoláink, pedagógusaink számára. Megkísérlek ezért néhány szempontot megfogalmazni a közös

gondolkodáshoz. Beszélni fogok először a keresztyén nevelés lényegéről, mint a legfontosabb kiindulópontból, azután néhány rövid példán keresztül megmutatom, hogy milyen válaszokat adtak a keresztyén nevelés történetében a nem keresztyén tartalmak kérdésével kapcsolatban, majd ezután – maradva a történeti aspektusnál – fölvezetem, hogy milyen – a keresztyén nevelést is erőteljesen érintő – folyamatok zajlottak az oktatás terén és a gyermekfelfogást illetően az elmúlt időszakban. Igyekszem részletekbe nem bocsátkozni és a leglényegesebb elemeket megragadni. Végül – és talán ez lenne a témával kapcsolatos legfontosabb gondolatom – beszélni fogok Comeniusről, illetve arról az általa képviselt szemléletről, amely egyaránt jelenthet iránymutatást a 21. századi keresztyén gyermekfelfogás és az előttünk álló, jelenleg zajló tankönyvfejlesztés számára.

A KERESZTYÉN NEVELÉS LÉNYEGÉRŐL

Talán fölöslegesnek tűnik erről a témáról éppen olyanok előtt beszélni, akik idejük, szellemi és lelki kapacitásuk jelentős részét

ennek szentelik, mégsem kerülhető ki az alapvetés tisztázása, megfogalmazása.

A miskolci konferencián² az a benyomásom támadt, hogy nem találunk rá arra a módra, arra a gondolati keretre, arra a fogalmi hálóra, arra a nyelvre, amelyen a keresztyén nevelésről, annak aktuális intézményi kereteket érintő kérdéseiről beszélni lehetne és kellene. Úgy érzem, leginkább ebben érhető tetten a keresztyén nevelésről való beszéd alapvető nehézsége: az határozza meg, hogy teológus vagy pedagógus beszél róla. Mintha egy olyan láthatatlan fal választaná el egymástól a kettőt, amely az átjárást, a találkozást, a közös terület megtalálását és bebarangolását meggátolná. Az volt és ma is az az érzésem, hogy vagy prédikálunk, hitvallást teszünk, amikor szakmai kérdésekről van szó, vagy nagyon okosan, felkészülten, szakmailag megalapozott elemzéseket, stratégiákat készítünk. A kettő kerülgeti egymást, de nem találkozik. Mintha a teológia és a pedagógia két külön halmaz lenne, és a kettőnek nem lenne metszete. Lehet, hogy nincs is? Vagy esetleg lehetne, de nem találjuk? Talán a Comeniusról szóló gondolatok közelebb visznek minket ennek a kettősségnek a feloldásához.

Először tehát a *keresztyén nevelés lényegéről* beszélek, és ennek kapcsán az is napvilágra kerül, hogy én melyik beszédmódot és egyúttal értelmezési keretet választom, tudom magaménak.

Bár a különböző nevelési koncepciók eltérő értelmezését adhatják a nevelés lényegének, az azonban mindegyikre nézve igaz, hogy szükségképpen rendelkezniük kell valamilyen antropológiai tartalommal, kiindulóponttal. Jóllehet bizonyos nevelési irányzatok nem tartják fontosnak, hogy sa-

ját emberképüket értelmezzék, megjelenítések, kifejtsék, mégis kétségtelen, hogy az ő esetükben is jelen van egy implicit emberkép, és pedagógiájukban – a többi koncepcióhoz hasonlóan – ezek is saját antropológiai lényegüket bontják ki.

Milyen módon ragadható meg a keresztyén nevelés lényege ezzel, az antropológiai kiindulóponttal összefüggésben? Nagyon fontos világosan látnunk, hogy a keresztyén nevelés gyakorlata tulajdonképpen együtt haladt a keresztyénség és az egyház történetével, és ahogy a keresztyén tanítás és hitgyakorlat más elemeivel, így a keresztyén neveléssel kapcsolatban is egyértelműen föl kell mutatnunk, hogy mi az, ami annak történeti vonatkozásaihoz tartozik, és mi az, ami attól független. Mi az, ami szükségképpen változik, és mi az, ami nem változhat, mert a lényeg hordozza. A keresztyén neveléssel kapcsolatban különösen indokolt ennek a kettőnek a megkülönböztetése, mert könnyen olyan – egyébként fontos és értékes – elem kaphat kitüntetett szerepet, amely nem alapvető, konstituáló eleme a keresztyén nevelésnek. Ennek a rossz döntésnek nemcsak az lehet a következménye, hogy a lényeg háttérbe szorul, hanem az is, hogy egyúttal egy viszonylagos, ideigvaló értéket, nevelési gyakorlatot abszolutizálunk, és ezt tesszük normává. Ezért kell minden korban, minden helyzetben rákérdeznünk, megvizsgáljunk a keresztyén nevelés gyakorlatát a lényeggel összefüggésben. A reformációra való emlékezés – ami a keresztyén egyház önértelmezésének, önreflexiójának kitüntetett pillanata volt – a keresztyén nevelés tradíciójának átgondolását és újraértelmezését is megkívánja tőlünk. A protestáns tradíció

tisztelete és folytatása pedig éppen azt jelenti, hogy nem a status quo-t őrizzük és képviseljük a keresztyén neveléssel kapcsolatban sem, nem egy kényelmes, biztonságos, konzervatív értékeket felmutató pedagógiai felfogást mutatunk föl, hanem vállaljuk az újra értelmezés bizonytalanságát, kockázatát, terhét és felelősségét.

Mit tekinthetünk tehát a keresztyén nevelés lényegének, mi az, ami ebben mozdíthatatlan, állandó kell, hogy legyen? A többi nevelési koncepcióhoz hasonlóan a keresztyén nevelésnek is van egy alapvető eleme, kiinduló pontja, ami antropológiájának alapját jelenti, ez pedig az imago Dei, az ember istenképűsége. Mindent megelőző, legfontosabb kérdés a pedagógia számára az, hogy „kicsoda az ember?” Nincs olyan pedagógiai elmélet, elgondolás, vízió, mely magát ettől függetlenül jelenhetne meg. Mivel a keresztyén egyház erre a kérdésre csak teológiai választ adhat, a keresztyén nevelés kiindulópontja is teológiai válasz lesz. Ez az emberkép az, ami mindig változhatatlanul ugyanaz kell,

hogy legyen. A feladatunk pedig az, hogy a pedagógiában is minden változás ellenére is ezt a változathatatlant mutassuk föl. A már korábban beharangozott Comenius antropológiája és az arra épített pedagógia pedig egy ilyen mintát kínál nekünk.

A tananyagfejlesztés első szempontja a keresztyén nevelés felől nézve tehát az a követelmény, hogy különbséget tegyen a változó és a változathatatlan tartalmak között. A tartalomfejlesztés szabadságát semmi nem korlátozza, amennyiben ennek során a

lényeges a lényegtelenről megfelelőképpen elválik, s funkcióját megőrzi. Mivel ennek megítélése teológiai kérdés, a keresztyén nevelés szempontjai szükségképpen teológiai szempontok lesznek. Hiszen a keresztyén pedagógia nem lehet más, mint gyakorlati teológia.

A KERESZTYÉN ÉS NEM KERESZTYÉN TARTALMAK MEGJELENÉSE AZ OKTATÁSBAN – TÖRTÉNETI ASPEKTUS

Mikor és milyen körülmények között vetődött föl a nem keresztyén tartalmak kérdése a keresztyén oktatás történetében? Mikor

A tananyagfejlesztés első szempontja a keresztyén nevelés felől nézve tehát az a követelmény, hogy különbséget tegyen a változó és a változathatatlan tartalmak között. A tartalomfejlesztés szabadságát semmi nem korlátozza, amennyiben ennek során a lényeges a lényegtelenről megfelelőképpen elválik, s funkcióját megőrzi.

kellett döntést hozni ebben a vonatkozásban bizonyos tanítandó tananyagokról? Három mozzanatot szeretnék ebből fölillantani Önöknek, amelyek különböző helyzetekben különböző megoldásokat eredményeztek:

Az első a középkori oktatás tananyagának előállása, amely jól példázta, hogy egy alapvetően nem keresztyén

műveltségtartalom hogyan nyer keresztyén jellegét a kor, ebben az esetben a középkori keresztyén egyház értelmezésében, felhasználásában. A középkori tananyagok ugyanis alapvetően nem tartalmaztak mást, újabb ismereteket, mint az ókori műveltséget alkotó tartalmak – gondoljunk itt pl. a hét szabad művészetre és az abból kialakuló középkori komplex tárgyakra –, de az a világ, amely használatba vette őket, amely jogot formált rájuk – vagyis az egyházi élet, a hitgyakorlat folytatása – átalakította és

alkalmassá tette azokat arra, hogy a keresztyén gondolkodás számára hiteles műveltség és érvényes tudás alapját képezzék. Így „krisztianizálta” és építette tovább az ókori pogány műveltséget a középkori egyház, és tette elfogadhatóvá a keresztyén oktatás számára. Szemléletes példája lehet ugyanennek a válasznak az illusztrálására az ókori csilágászati ismeretek megőrzése és felhasználása a keresztyén ünnepek időpontjának meghatározásához. Ebben a körben erről többet mondanom nem hiszem, hogy szükséges.

Létezett azonban másféle válasz is a pogány, vagyis nem keresztyén ismeretek, műveltség-tartalmak integrálhatóságával kapcsolatban. Ezek szintén nem ismeretlenek az Önök számára. Két példát említenék ennek bemutatására: az egyik a nyugati egyházatyák egyértelműen elutasító attitűdje az ókori filozófiával kapcsolatban, a másik, hasonlóan radikális válasz pedig Lutheré, aki – az evangélium melletti egyértelmű, következetes kiállása és ebből fakadó radikalizmusa miatt – még a kor szellemi fellegráinak, a humanista egyetemeknek romba dőlését se érezte veszteségnek, ha az evangéliumról volt szó. Ha az üdvösség kérdése a tét, akkor minden más, a műveltség is kárnak és szemétnak ítéltetik. Mindkét példa – az elutasító attitűd megjelenése a nem keresztyén tartalmakkal kapcsolatban – valamilyen átmeneti korra, a keresztyén egyház történetének egy-egy olyan minősített időszakára esik, amikor a döntés, az elhatárolódás nem kizárólag a tananyagra vonatkozott, sőt el-

sősorban nem is arra nézve született meg. Mindkét pillanat status confessionis volt, a szónak legteljesebb értelmében.

A második dolog ezek alapján, amit a keresztyén nevelés szempontjából a tananyagfejlesztéssel összefüggésben megfontolandónak tartok az annak a kérdése, hogy a történeti perspektívát szem előtt tartva hogyan értelmezzük jelen időnket, helyzetünket, ezt a pillanatot. Nem kizárólag a tartalom korszerűségét, keresztyén vagy nem keresztyén jellegét, üzenetét, hanem a saját korunkat, ahogy azt az előző példák mutatták.

A második dolog ezek alapján, amit a keresztyén nevelés szempontjából a tananyagfejlesztéssel összefüggésben megfontolandónak tartok az annak a kérdése, hogy a történeti perspektívát szem előtt tartva hogyan értelmezzük jelen időnket, helyzetünket, ezt a pillanatot. Nem kizárólag a tartalom korszerűségét, keresztyén vagy nem keresztyén jellegét, üzenetét, hanem a saját korunkat, ahogy azt az előző példák mutatták.

A SZEKULARIZÁCIÓ FOLYAMATA ÉS A KERESZTYÉN NEVELÉS

A keresztyén nevelést megszólító legjelentősebb nem keresztyén tartalom maga a szekularizáció folyamata. Nincs most arra lehetőség – az időbeli korlátok miatt –, hogy ezt részletesen áttekintsük és elemezzük, de néhány vonatkozását, pontosabban két elemét mindenképpen meg kell említenünk a keresztyén neveléssel összefüggésben.

Fontos elem egyrészt az a változás, melynek során a kezdetben, az iskoláztatás megjelenésekor lényegét tekintve keresztyén iskolarendszer átadta helyét Európában egy szekularizált, nem felekezeti iskolákra építő iskolarendszernek. Ennek egyik legfontosabb állomása nálunk is, mint más országokban, a közoktatási (népoktatási) törvény megalkotása és fokozatos bevezetése a 19. század második felében. Ennek

a folyamatnak az lett az eredménye, hogy a keresztyén alapokon álló, keresztyén tartalmakat közvetítő iskolák elveszítették hegemóniájukat, és – bár még jó ideig a keresztyén tartalmak különböző formában benne maradtak az oktatás anyagában – egyre erőteljesebben helyet kért magának a nem keresztyén tartalom és szemlélet. A 20. század második felének története a magyar felekezeti iskolák és a keresztyén nevelésfelfogás számára mindenki által ismert drámai következményekkel járt. Talán sokan még saját tapasztalattal is rendelkeznek ezzel az időszakkal kapcsolatban. Az, hogy ma a tananyagokat, tankönyveket ismét a keresztyén – nem keresztyén dimenzióban kell értelmeznünk, egyértelműen ennek a folyamatnak a következménye. És talán az is egyértelműen látszik, hogy most sem – ahogy a középkorban sem – egyszerűen csak a tartalmakról gondolkodunk, hanem a keresztyén nevelés lényegének megítéléséről és megélésének lehetőségéről.

A szekularizációval kapcsolatban azonban meg kell említenünk a gyermekszemlélet átalakulását is, amely, ha nem is tekinthető egyértelműen szekularizációs folyamatnak, mégis ugyanolyan jellegű kihívást jelent a keresztyén nevelés önértelmezése számára, mint a társadalomban általában megjelenő szekularizációs tendenciák. Míg az iskolarendszer átalakulásának értékelése nem okoz különösebb gondot számunka, a gyermekszemlélet megváltozása, a gyermekközponit gondolkodás elterjedésének keresztyén értelmezése és ennek integrációja viszont sokkal inkább. Miért fontos ez most? Azért, mert bármilyen oktatással-neveléssel kapcsolatos innovációnak egyik legsarkalatosabb pontja a benne megjelenő

gyermekszemlélet. Nemcsak a tartalom változik, hanem a címzett, a befogadó is. Ezért erről egy kicsit bővebben is szólnék.

A 19. század második felében világhódító útjára induló új szemlélet, nevelési attitűd lényege a gyermek felé fordulás, a gyermekközponitúság. A korábbi századok nevelésfelfogásai sok eltérő vonásuk mellett abban megegyeztek, hogy a nevelés célját – ezeknek vallási-bölcseleti jellegük miatt – az egyes embertől elvonatkoztatva határozták meg: a nevelés célja nem az egyes emberből származik, hanem az adott kor világméretű és annak antropológiáját kifejező embereszményből. Amire a nevelés során törekedni kellett, az tehát nem az egyes emberen belül, hanem azon kívül helyezkedett el. Ez általános jellemzője volt a normatív pedagógiáknak, s ebben állt be változás a 19. század második felétől kezdődően. Ettől kezdve megjelenik egy teljesen más felfogás, amely szerint a nevelés célját, amit a nevelés által elérhetünk, és amire törekednünk is kell, a gyermek magában rejt, nincs szükség külső szempontra, valamilyen ideára, eszmére. Az ember – e szerint a felfogás szerint – a nevelésnek nemcsak lehetőségét, de célját is magában hordozza. Természetesen ez az új nézet a gyermekhez való viszony gyökeres megváltozásával járt, s új értelmet adott a pedagógiának is. Ezen változások következtében a 20. század első felétől kezdve Magyarországon, de a világ számos pontján is új típusú, új szemléletű reformiskolák létrehozásán fáradoztak, ahol a korábbi normatív szemléletű oktatás-nevelést felváltotta a gyermek igényeinek, szükségleteinek, életkori sajátosságainak központba helyezése. A szemléletváltás lényege ebben ragadható meg: külső normák, célok helyett belső szükségletek, igények.³

Hogyan érintette a keresztyén nevelés-felfogást ez az új szemléletmód? Ha rövidre akarnám zárni a fejtegetésemet, akkor azt mondanám, hogy nem jól. Őva intenék azonban mindenkit attól, hogy ezt a szemléletváltást egy mozdulattal lesöpörjük vagy kirakjuk a vizsgálódó, ránk is vonatkozó témák közül. Kritizáljuk a gyermekközpontú gondolkodást, elhatárolódunk tőle, mint ha megtehetnénk, hogy kivonulunk belőle. Pedig nem tehetjük meg, mert minket is meghatároz. Ahelyett azonban, hogy visszaálmodnánk magunkat egy biztonságosnak vélt, keresztyénnek minősített, letűnt normativitásba, szembe kellene néznünk vele. A keresztyén nevelés nem egyfajta konzervatív nevelésfelfogás, még ha formailag néha annak tűnik is, de nem igazodhat azokhoz a nevelési koncepciókhoz sem,

amelyek a 21. század szekularizált, individuummközpontú, álságos szabadságértelmezésből származó antropológiáját és egy ennek megfelelő gyermekfelfogást tesznek normává. Az első esetben életidegen zárvánnyá válik, a második esetben pedig elveszíti forrását, földadja önazonosságát, megszűnik önmaga lenni. Mindkét tévút naponta fenyeget minket, és az arany középút nem megoldás, hanem kibúvó lenne.

A harmadik szempont tehát annak a mérlegelése, hogy

jük azt se, hogy a „világ” tematizálja gondolkodásunkat, mert ezzel legfőbb orientációnkat veszítenénk el, hanem értelmezzük újra a 21. század gyermekfelfogását, és alakítsuk ki ahhoz keresztyén küldetésünknek megfelelő, saját viszonyunkat.

COMENIUS PEDAGÓGIÁJA MINT LEHETSÉGES NEVELÉSI MODELL, ORIENTÁCIÓS PONT

Hogyan válhat a 21. század pedagógiai innovációjának modelljévé egy 17. századi pedagógiai koncepció? Mi lehet benne érvényes ma is? Tartalom, módszerek, iskolarendszer, gyermekfelfogás – mit lehet ezekre nézve Comeniustól tanulni? Ezt szeretném röviden fölvezetni, és ehhez két művére fogok hivatkozni: a Didactica magna-ra⁴

és az Orbis pictus⁵-ra.

Az első, amit ki kell emelnünk, hogy Comenius pedagógiája egyetlen pillanatra sem lép ki a teológiából: akármilyen tartalmi vagy módszertani kérdést érint, végig megmarad ebben az értelmezési keretben. Azért különösen figyelemre méltó ez, mert műveiben – miközben ezt az orientációját egyértelműen végig fölmutatja – képes a 17. századi kivánalmakhoz igazodó, sőt azokat is messze meghaladó, korszerű oktatáspolitikai koncepciót, korszerű tananyagot, korszerű módszertant kidolgozni. A Didactica magna – ahogy Comenius egész élete – egyszerre hitvallás, teológia és ugyanakkor az ebből levezetett isteni rend gyakorlati megvalósításának víziója,

A harmadik szempont tehát annak a mérlegelése, hogy a szekularizált világ gyermekszemléletének esetleges háttérbe szorítása, adott esetben teljes elhárítása éppen azoknak a magára hagyását jelentheti, akiket nevelnünk kell, akik iránt felelősek vagyunk. De ne engedjük azt se, hogy a „világ” tematizálja gondolkodásunkat, mert ezzel legfőbb orientációs pontunkat veszítenénk el, hanem értelmezzük újra a 21. század gyermekfelfogását, és alakítsuk ki ahhoz keresztyén küldetésünknek megfelelő, saját viszonyunkat.

vagyis keresztyén pedagógia. A Didactica magna teológiai alapvetésében Comenius azzal kezd, hogy az ember életének értelme és célja túlmutat ezen a világon, „nem e világból való”⁶. Ennek ellenére a mű minden fejezete arról szól, hogy ebben a világban hogy kell „mindenkit mindenre megtanítani”⁷ – ahogy a címben olvashatjuk. Didaktikájában, ami mind a mai napig iránymutató, kibomlik a bibliai emberkép alapján álló keresztyén nevelés-oktatás minden lényeges eleme. Nem a szavaknak, a fogalmaknak, a tartalmaknak, a módszereknek van keresztyén jellegük, hanem annak van keresztyén elkötelezettsége, aki a keresztyén üzenetet tekinti a pedagógiája alapjának, aki ezen az alapon áll. Ez olyan szabadságot ad neki a tartalmakra vonatkozóan, hogy még a keresztyén tartalmat is tudja nem a keresztyénség felől nézni, bemutatni. Erre egy olyan példát hoznék az Orbis Pictus-ból, amely azt jelzi, hogy Comenius még a keresztyén tartalmat is szabadon kezeli: a fogalmak között, a többi vallás közé azonos „rangban” besorolva saját hitét, „a körösztény vallást”, amelyért meghalni is kész volt, teljesen tárgyyszerűen mutatja be.⁸ Ez az igazi szabadság a tartalmi kérdésekre nézve!

Néhány szó még Comenius gyermekszemléletéről: Comenius az ember leglényegét teremtményi mivoltában és istenképességében látja, ebből az összefüggésből a gyermekről való gondolkodás közben sem lép ki. Mennyiben más ez a szemlélet, mint a mai gyermekközpontúság? Abban más, hogy az ő gyermekközpontúsága sohasem ragadja ki a gyermeket alapvető megha-

tározottságából, nem emeli ki a teremtés rendjéből. Comenius antropológiájában a gyermek megmarad igazi helyén, az isteni teremtési rend által számára kijelölt helyen. Sokszor éri az a vád a mai gyermekeket, hogy nem tudják, hol a helyük. Mintha a helyüket nem mi jelölnénk ki! Vagy inkább nem mi veszítenénk el. Azért nem tudják, hogy hol a helyük, mert nincs igazán helyük, pontosabban nincs igazán jó helyük. A mai gyermekközpontú szemlélet ugyan is olyan antropológiai koordinátákat jelöl ki számukra, amelyek nem védik meg őket sem a kívülről jövő, sem a saját maguktól érkező támadásoktól. Számukra ezt a védelmet, az igazi helyet Isten teremtési rendjében a bibliai antropológia és a saját gyökereit megtaláló, önmagát jól értelmező keresztyén pedagógia kínálhatja fel. És ennek kimunkálása, megvalósítása ránk vár.

Comenius pedagógiája annak bizonyítéka, hogy aki a legmodernebb tananyag összeállítására törekszik (pánszófia), aki az oktatásban a kor legfontosabb módszertani innovációit vezeti be (szemléltetés), aki korát messze megelőzve egy teljesen nyitott, mindenkire vonatkoztatható iskolarendszer koncepcióját vázolja föl, amennyiben nem hagyja el legfontosabb vonatkoztatási pontját, ha nem önállósítja magát, ha nem lép ki a teológiából, ha nem veszíti el a keresztyén üzenetet, akkor függetlenül az innováció merészségének mértékétől, a keresztyén nevelést fogja szolgálni. Ezt a tisztánlátást, rendíthetetlen elkötelezettséget, szilárdságot és bátorságot kívánom a tananyagfejlesztőknek!

¹ Az előadás 2017. november 30-án a református köznevelési intézmények és fenntartók számára rendezett intézményvezetői értekezleten hangzott el, a Ráday Kollégiumban.

² „Református többlet az oktatásban” című konferencia és jó gyakorlat börze: 2017. november 17-18. Miskolc, Lévy József Református Gimnázium és Diákotthon

³ Németh András: *A reformpedagógia múltja és jelene*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996, 30-42.

⁴ Comenius: *Didactica magna*. Budapest, Seneca Kiadó, 1992.

⁵ Comenius: *Orbis sensualium pictus*, Budapest, Magyar Helikon, 1959.

⁶ Comenius: *Didactica*, 43.

⁷ Uo.: 17.

⁸ Comenius: *Orbis*, 266-267.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

COMENIUS: *Didactica magna*, Budapest, Seneca Kiadó, 1992.

COMENIUS: *Orbis sensualium pictus*, Budapest, Magyar Helikon, 1959.

KONCZ Sándor: Comenius teológiája, in Földy Ferenc (szerk.): *Bibliotheca Comeniana III*. Sárospatak, Magyar Comenius Társaság, 1990.

MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla: *Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*, Budapest, Osiris Kiadó, 2001.

NÉMETH András: *A reformpedagógia múltja és jelene*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András: *Neveléstörténet*, Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

DR. DIENES DÉNES

KÜLDETÉS ÉS REFORMÁTUS ISKOLÁZÁS

Az egyháznak eredetileg nem voltak iskolafenntartó feladatai, bár küldetését tanítás formájában is gyakorolta. Igaz ugyanakkor az is, hogy a katechumenátus intézményében szervezett keretek között rendszeres oktatás folyt. Az általános értelemben vett iskolázás azonban állami feladat volt a Római Birodalomban. A 2. század folyamán megalakultak a keresztyén iskolák is, méghozzá azért, mert az atyák felismerték, hogy a keresztyén közeg és szellemiség többletet képes nyújtani az állami iskolákhoz

képest, még akkor is, ha egyébként a tananyag ugyanaz, vagy nagyon hasonló.

A Nyugat-Római Birodalom összeomlása után az egyház maradt egyedül az a szervezet, amely hordozta az írásbeliséget. Már több évszázados tapasztalata volt az iskolázás terén, illetve szükségszerű is volt a papképzés miatt a szervezett iskolázás megszervezése a frissen megkeresztelt népek között is. Ezért, ahol a keresztyén misszió megindult és eredményeket ért el, következő lépésként az iskola megjelenésével találkozunk.

A reformáció egyházai természetesen vitték tovább a középkorban kiformalódott iskolázást, sőt a reformátor atyák felismerték az iskola jelentőségét az egyház megújításának nagy feladatában is. Az iskolázás alapjai kiszélesedtek, s egyre erőteljesebben jelentkezett az az igény, hogy lehetőleg mindenki részesedjék az oktatáson keresztül valamilyen alapműveltségben. Még akkor is igaz ez, ha ez a célkitűzés nem érvényesült maradéktalanul a gyakorlatban. A reformáció iskolaszemlélete a római kato-

likus egyházra is erőteljes hatást gyakorolt, s annak iskolái is új szellemben szerveződtek át a 16. század során éppen amiatt, hogy a római egyház megőrizhesse versenyképességét a protestantizmussal szemben. Egyház és iskola tehát jóval összetettebb kapcsolatrendszerrel és feladatkörrel jelentett, mint pusztán az írásbeliség továbbadása és a műveltséghez juttatás lehetősége.

A hazai reformáció során a magyar reformátorok éppúgy felismerték az iskolázás jelentőségét a megújuló egyház

A hazai reformáció során a magyar reformátorok éppúgy felismerték az iskolázás jelentőségét a megújuló egyház életében, mint európai kortársaik. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a megújulás kiemelkedő műhelyeiben jöttek létre a legjobb iskolák a 16. század évtizedei során.

életében, mint európai kortársaik. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a megújulás kiemelkedő műhelyeiben jöttek létre a legjobb iskolák a 16. század évtizedei során. Az iskolázás iránti elkötelezettség olyan örökségként élt a későbbi nemzedékek életében, amelyre első rangú figyelmet fordítottak. A református egyház életében kiemelkedő szerepet játszott személyiségek nemcsak mecénásai voltak az iskolarendszernek, de művelődéspolitikájukban az iskolaügy vezérszerepet is vitt (Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Apafi Mihály, Lorántffy Zsuzsanna). A szellemi élet kiválóságai a színvonalas iskolázást a társadalmi élet megújulásának elengedhetetlen feltételeként tartották számon. Iskolafejlesztési programjaikban mindig a társadalom jobbléte szerepelt hosszú távú célként (Keresztúri Bíró Pál, Apáczai Csere János). Döntő jelentőségű, hogy maga a református társadalom is felismerte az iskolázás jelentőségét. Kezdetben a mezővárosok, majd később a falvak is komoly anyagi erőt fordítottak a helyi iskolák megszervezésére, fenntartására és fejlesztésére.

Az iskolázás területén jelentkezett a leghatározottabban a 17. században a nemek közötti hátrányos megkülönböztetés megszüntetése abban a tekintetben, hogy a leányokat is be kívánták vonni a katekizáción túli szervezett iskolázás keretei közé (magyar puritánok). A nőoktatás programjában az emancipációnak korai szakaszában a református egyház nagy jelentőségű lépéseket tett a nőknek a szellemi életben való aktivizálása tekintetében.

E rövid összefoglaláson keresztül világosan érzékelhető, hogy a református egyház életében az iskolázás egyáltalán nem volt periférikus helyzetben, hanem a fősodorban helyezkedett el. Az egyház egyszerre látott küldetést az iskolai élet formálásában és számolt úgy az iskolával, mint saját küldetése formálásának és elmélyítésének műhelyével. Még azt az állítást is megkockáztathatjuk, hogy a református egyház kétpólusú egyház volt, gyülekezeti élet és iskolai élet más keretek között, de ugyanolyan hangsúlyt kapott.

Az egyházi küldetés kiteljesedése legkarakteresebben a kollégium típusú iskolák életében ragadható meg. A kollégiumok mikrotársadalmának életében a bibliai alapelvek játszották a döntő szerepet. Az Isten előtti egyenlőség bázisára épült fel a falakon belül az a szervezet, amelyben nem a világi társadalomból hozott rang volt az elsődleges meghatározó, hanem a tanuláshoz való viszony és az abban nyújtott teljesítmény. A megszerzhető előnyök nem a származás, hanem a befektetett munka alapján voltak elérhetőek. Ez a teljesítmény azonban nem öncélúan, hanem mindig a közösségre való tekintettel érvényesült. Ez pedig igen komoly áldozatkészségre nevelt. Ha a református kollégiumok az egyéni karrierépítés érdekében bontakoztatták volna ki a tehetségeket, akkor feltehetően senki vagy nagyon kevesen mentek volna el a gályára az üldözések idején.

Ebben a kollégiumi életben a társadalmi különbségek nem szűntek meg, hanem más összefüggésbe kerültek. A nemes származású diák s a szegény szolgadiák között

A magyarországi reformáció a társadalmi és politikai felelősségtudat és felelősségvállalás jegyében bontakozott ki, ez pedig a református iskolai szellemben tovább élt.

...a tradícióknak különlegessége a nyitottság: mindenre éberren figyel, ami számára új, nem fél tőle, mert olyan szilárd küldetéssel rendelkezik, melyre támaszkodva az újból mindent asszimilálhat, ami arra érdemes.

ugyan a jelentős rangbeli különbség megmaradt, de a kollégium falain belül az egymásra utaltság igen erős szolidaritást munkált a diáktársadalomban.

A magyarországi reformáció a társadalmi és politikai felelősségtudat és felelősségvállalás jegyében bontakozott ki, ez pedig a református iskolai szellemben tovább élt. A magyarság a reformáció üzenetében kapott feleletet sorskérdéseire, s az iskolai élet igen fontos jellemvonása maradt a későbbiekben is az érzékenység a mindenkori sorskérdések iránt. A református iskolai szellem igen erős szociáletikai felelősségre ösztönzött.

A hazai reformációt igen erőteljesen áthatotta a kálvini teológiának az Isten szuverenitását valló sajátos üzenete. Ez szilárdságot, elkötelezettséget munkált, mégpedig azért, mert az iskola ezt a teológiai gondolatot úgy mélyítette el, hogy a református ember legyen az életútját elrendelő Isten gondviselő kegyelmének eszköze, sáfárságra kapott talentumaiért érezzen felelősséget. Az Isten szuverenitását hirdető és magába olvasztó iskolai szellem tagadta a hamis emberi tekintélyt, mert nem lehet em-

bereknek pusztá engedelmes eszköze az, akinek a hódolata Istent illeti meg. Ugyanakkor nem bálványozhatja saját magát sem. Az ilyen ember munkáját Isten dicsőségére végzi megbízható etikai felelősséggel és öntudatos elvhűséggel.

A református iskolázás a 21. században úgy szerveződhet újjá, hogy igen komoly tradícióval rendelkezik. Olyan örökséggel, amely nem merev hagyományt őriz a maga eredeti formája szerint, hanem a benne rejlő impulzív erővel élhet a másban, tekintettel a jövő felé. Ennek a tradíciónak különlegessége a nyitottság: mindenre éberren figyel, ami számára új, nem fél tőle, mert olyan szilárd küldetéssel rendelkez-

zik, melyre támaszkodva az újból mindent asszimilálhat, ami arra érdemes. Lényegét ez nem fogja megváltoztatni. Kívülről nem lehet rákényszeríteni az újat, mert azt mindig önmaga számára termeli ki. Ez a szellemiség nem alkuszik meg a korszellemmel, hanem azt mindig megméri hitvallása mérlegén. Református iskolázást a 21. században is csak ebben a szellemben érdemes folytatni.

MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA

FORRÁSFELDOLGOZÁS MÁSKÉNT

A Magyar Nemzeti Levéltár „Utazás Wittenbergbe” vetélkedőjének tanulságai

A hazai levéltárak mint speciális tudás- és információtárak viszonylag későn kezdtek részt venni az alap- és középfokú oktatásban, néhány éve azonban kreatív, interdiszciplinaritásra és társadalmi kérdésekre nyitott levéltárosok – egymástól függetlenül szerveződve – számos érdekes és értékes programot nyújtanak az általános- és középiskolás korú diákoknak.

Ezek a foglalkozások segítséget adnak ahhoz, hogy a fiatalok ne csak megtanulják az iskolai ismeretanyagot, de be is fogadják azt, így a programokon résztvevők nagyobb eséllyel igazodnak majd el a világ dolgaiban is, és jobban megtalálják helyüket a családban, közösségben és a társadalomban is. Az új kezdeményezések sokszínűségére szeretnénk példaként bemutatni az „Utazás Wittenbergben” vetélkedő előkészítése és lebonyolítása során szerzett tapasztalatainkat.

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR (MNL) REFORMÁCIÓS PROJEKTJEI

A reformáció és a magyar protestantizmus 500 éves történetének forrásait feltáró és bemutató levéltári projekt az MNL megalakulása óta

(2012) az egyik legsikeresebb, a Reformáció Emlékbizottság támogatásával megvalósuló munka, amelynek keretében valamennyi tagintézmény – az Országos Levéltár és a megyei levéltárak – egységes elvek mentén dolgoznak és az így létrejövő eredmények országos szinten is összekapcsolódnak.

A vállalt feladatok alapját a *forrásfeltárás* jelenti, s az eredmények is erre épülnek rá. Száz évvel ezelőtt volt hasonló nagyszágú alap kutatás, amely akkor elsősorban az egyházi levéltárak forrásait dolgozta fel és tette közkinccsé. Jelenleg három nagy területen történik alap kutatás: a Mohács előtti oklevelek közzétételét folytatva az 1526–1570 közötti forrásait tárják fel darabszinten és digitalizálják, ahogy a megyei levéltárakban őrzött, a reformáció 500 éves helyi történetéhez köthető közigazgatási, egyházi, családi, személyi iratokat is digitalizálják, és közös adatbázisban teszik kutathatóvá a munkatársak. A feltárás kiterjed a határon túli levéltári anyagra is, különös tekintettel a reformáció terjedésére a szabad királyi városokban.

A forrásfeltárás és a tudományos kutatások eredményei részben az MNL külön e

célra fejlesztett Reformáció MNL honlapján (<http://reformacio.mnl.gov.hu>), részben nyomtatott formában válnak hozzáférhetővé mind a szakma, mind a nagyközönség számára. Érdeemes böngészni a folyamatosan bővülő tartalmat, mert az oktatás szempontjából is értékes dokumentumok válnak elérhetővé, többek között a reformáció magyar kultúrtörténeti gazdagságát számba vevő protestáns kulturális adatbank, amely kiterjed a zene, az irodalom, az épített örökség tárgykörére és a *Publikációk, kiadványok, forrásközlések* menüpont között több száz (jegyzetekkel és képekkel ellátott) rövid forrásközlések, amelyek térben és időben is gazdag tárházát nyújtják a reformáció hazai dokumentumainak.

A Magyar Nemzeti Levéltár valamennyi tagintézménye egy-egy nyomtatásban

is megjelenő forráskötetet, valamint egy reprezentatív képes albumot is összeállított az általa őrzött forrásokból, kiemelve az iratanyag helyi sajátosságait és a protestáns felekezetek történetének érdekes részleteit.

A Magyar Nemzeti Levéltár 21 tagintézményének reprezentatív iratválogatásából készült a „Vissza a forrásokhoz” című vándorkiállítás, amely szintén szélesítheti a diákok látókörét és a tanításban hasznosítható források számát. A 22 molinó az iratokon keresztül mutatja be a lutheri gondolat magyarországi elterjedését,

a protestáns egyházak létrejöttét, az egyházszervezeti egységek kialakulását, az egyházak és az állam viszonyát. A társadalmi szerepvállalás, a kultúra, a magyar nyelvű egyházi és világi irodalom fejlődése, a bibliafordítások és a nyomdászat, nevezetesen iskolák, a közösségi élet színterei, a templomépítés, az egyesületi élet, az évfordulók, jeles személyek életútja, mind-mind megjelennek a dokumentumok segítségével. Minden részt vevő intézmény iratválogatásaival igyekezett saját régiójának jellegzetességeit bemutatni.

Végül, de nem utolsósorban kiemelt szerepet kapott a reformációs projektek sorában a levéltár-pedagógiai foglalkozásokra alapozott „Utazás Wittenbergbe” című verseny, amely az általános iskolák felső tagozatos tanulóinak, valamint a középiskolás diákoknak szólt. A verseny célja, hogy a diákok figyelmét felhívjuk az írott és képi források gazdagságára, azok alkotó feldolgozásának szépségére, hogy belső világuk bevonásával felfedezzék az elmúlt 500 év

társadalmi együttélési tapasztalataiból kikristályosodott erkölcsi, etikai szabályok, együttélési stratégiák máig ható tanulságait.

ONLINE TANANYAG ÉS FOGLALKOZTATÓ FÜZET

A reformáció témaköre meglehetősen szűkszavú az általános és középiskolás tananyagban. Az érdeklődés felkeltésére és a levéltári foglalkozások háttéranyagának bővítésére dolgozta ki egy vidéki és fővárosi levéltáro-

A verseny célja, hogy a diákok figyelmét felhívjuk az írott és képi források gazdagságára, azok alkotó feldolgozásának szépségére, hogy belső világuk bevonásával felfedezzék az elmúlt 500 év társadalmi együttélési tapasztalataiból kikristályosodott erkölcsi, etikai szabályok, együttélési stratégiák máig ható tanulságait.

sokból álló, levéltár-pedagógiai gyakorlattal rendelkező lelkes csapat azt az online ismeretanyagot a hozzá tartozó foglalkoztató füzetrel együtt, amely a verseny első két fordulójának is az alapjául szolgált. Az elkészült online segédanyag azonban, hogy a reformációtörténet alapismereteit foglalja össze (irányzatok, személyek, fogal-

mak, protestáns jelképek, eseménytörténeti áttekintés), olyan izgalmas forrásokat kínál feldolgozásra, mint Károli Gáspár, Lorántffy Zsuzsanna, Sztehlo Gábor egy-egy levele, az 1674-es gályarabper tanúvallomása, Misztótfalusi Kis Miklós betűmintaalapja, királyi és megyei pátensek, egyesületi alapszabályok, panaszlevelek, templomok és iskolák tervrajzai, képek stb. több tucat érdekes, eredeti dokumentumot. A foglalkoztató füzet feladatai a források feldolgozására adnak javaslatokat, ötleteket, játékos megoldásokat.

A munka első szakaszának tapasztalatlanságait mutatja, hogy az akkor még kipróbálás előtt álló foglalkoztató füzetben nem jelöltük, hogy az egyes feladatok mi-

lyen korosztály számára készültek, ahogy arra sem gondoltunk, hogy az online segédanyagba „behívott” források átírás nélkül a legtöbb esetben csupán szemléltetésre lesznek felhasználhatók. Erre a későbbi gyakorlat hívta fel a figyelmünket.

Az „Utazás Wittenbergbe” A reformáció történetének ötszáz éve Magyarországon című on-line tananyag és a nyomtatott foglalkoztató füzet hozzáférhető az országos és a megyei levéltárakban és a MNL honlapján: http://reformacio.mnl.gov.hu/utazas_wittenbergbe_a_reformacio_tortenetenek_otszaz_eve_magyarorszagon

LEVÉLTÁR-PEDAGÓGIAI FOGLALKOZÁSOK

Az országos versenyre való felkészítés, majd a verseny alapját a reformációs témájú levéltári órák jelentették. A foglalkozások minden megyében és a fővárosban 2016 októberében indultak és az országos verseny végéig segítették a felkészülés munkáját. A pedagógiai végzettséggel és gyakorlattal ritkán rendelkező, forrásismeretben és feldolgozásban annál felkészültebb levéltárosoknak módszertanilag is kihívást jelentett, hogy az általános iskolák diákjain kívül a középiskolák közül szinte minden típusú képzőhely képviseltette magát: gimnázium, érettségire felkészítő iskola, illetve szakmát adó szakképző iskola is. Egyetemi városokban a történelem, hon- és népismeret szakos hallgatók is éltek a reformációs levéltár-pedagógiai foglalkozások lehetőségével.

NÉHÁNY ÍZELÍTŐ A MEGYÉK SZÍNES KÍNÁLATÁBÓL:

A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár munkatársai Nyilas Misi nyomába eredve a debreceni Református Kollégium 19. századi diák életét dolgozták fel korabeli térképek, iskolai anyakönyvek, évkönyvek, képeslapok segítségével.

A Vas Megyei Levéltár munkatársai egy önálló levéltár-pedagógiai dossziét készítettek „Források a Vas megyei reformáció történetéhez” címmel, amely a források szélesebb tárházát igyekszik bemutatni. Olyan archív fotókat, és többnyelvű és korú iratot mutatnak be a diákoknak, amelyek alkalmasak a szövegértés, nyelvi kompetencia, képelemzés fejlesztésére. A kemény kartonra nyomtatott dokumentumok hátoldalára fogalommagyarázatokat és kérdéseket is elhelyeztek, így a gyerekek akár önállóan is dolgozhatnak vagy játszhatnak a mappákkal.

A Soproni Levéltár munkatársai időutazásra hívták a diákokat, amely Diebold Károly, „Sopron fotósa” iskolai bizonyítványával és fotóival indult a 20. századból majd egyre mélyebbre merülve az idő bugyraiban érintette a régi szabad királyi város különleges kiváltságain keresztül a katolikus és evangélikus városi iskoláztatást és a régi oklevelek kapcsán eljutottak Moritz Pál kalmár alakjához, akinek neve a lutheranizmus soproni megjelenéséhez köthető éppen könyvei 1524-es elégetése okán.

A Baranya Megyei Levéltárban különböző vallású családok együttélését Mohács város 1869. évi egyéni népszámlálási ívein mutatták be. A római katolikus, evangélikus, református és görögkeleti vallásúak há-

zasságkötésének elemzésekor a tanulóknak azt a feladatot kellett megoldaniuk, hogy a gyermekek milyen szabályok szerint követnék szülei vallását.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban többek között két erdélyi fejedelmesszony, I. Rákóczi György felesége, Lorántffy Zsuzsanna és I. Apafi Mihály hitvese, Bornemissza Anna életével, a reformátusokat támogató tevékenységével ismerkedhettek meg a diákok a bemutatott források segítségével.

Tapasztalataink szerint a téma jellegzetességeihez igazodó levéltári foglalkozások jól kiegészítik és színesítik a tanulók által már elsajátított ismereteket, segítik a jobb megismerést. A foglalkozások révén a levéltárakban őrzött eredeti iratokkal való közvetlen találkozás élménye olyan érzelmi többletet biztosít a gyerekek számára, ami megkönnyíti a tanulást, a tananyag hosszú távú megjegyzését.

AZ „UTAZÁS WITTENBERGBE” VETÉLKEDŐ LEBONYOLÍTÁSA

A háromfordulós vetélkedőre 35 általános iskolai és 48 gimnáziumi csapat jelentkezett, az ország szinte valamennyi megyéjét képviselve.

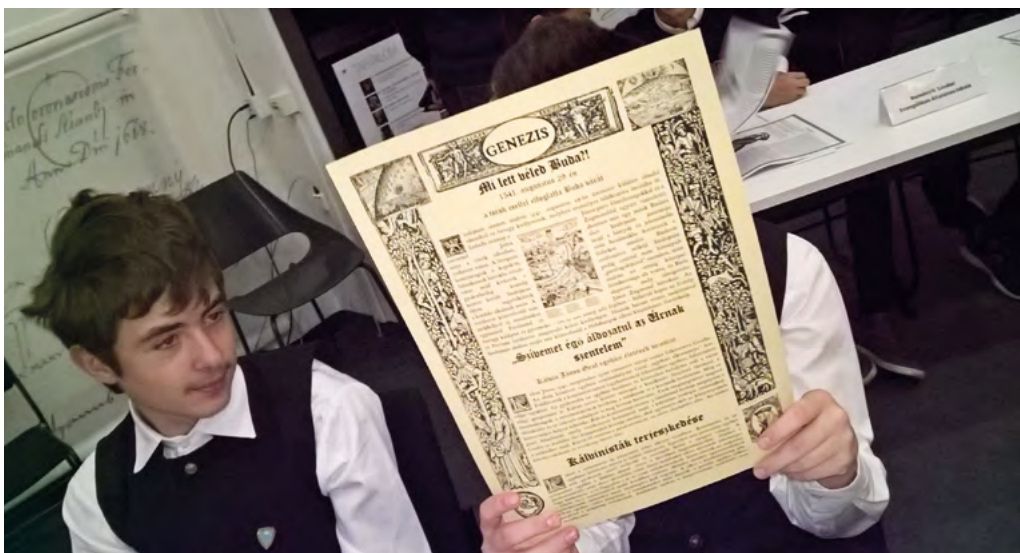
A verseny első fordulójára 2017. február 10-én került sor, amelyen egy-egy online teszt kitöltése volt a diákok feladata. A tesztek a kiadott online segédanyagra alapozva tartalmaztak térképes feladatokat, a reformáció neves alakjainak tevékenységére, tanítására és jelképekre, épületekre vonatkozó kérdéseket, forrásértelmezéseket. Kitöltésére az általános iskolások 30 percet, a középiskolások egy órát kaptak. Az első

forduló feladataihoz tartozott még egy 3–5 perc időtartamú rövidfilm elkészítése, amely a versenyzők lakóhelyéhez, megyéjéhez köthető reformációhoz kapcsolódó iratról, személyről, eseményről vagy épületről szólt.

Az első forduló pedagógiai tapasztalatait a kisfilmek áttekintése és értékelése jelentette. Kitűnő, változatos megoldású, kreatív kisfilmek készültek. A lokalitás, a saját környezetükben lévő épület vagy egykor közösségükben élt személy bemutatása érzelmileg ösztönözte a gyerekeket, érzelmezzéssé, motiváció, megismerni vágyás tükröződött vissza a legjobb alkotásokból.

Az első fordulóból továbbjutott 23-23 csapat (a megyei első és a fővárosból az első három) 2017. május 26-án mérhette össze tudását a verseny országos elődöntőjében. A második fordulóban a korábbi kérdéseknél némileg nehezebb teszt kitöltése tette próbára a versenyzők felkészültségét. A feladatlapok kitöltésére 60 perc állt rendelkezésükre. Az eredmények az elért pontszám és a teszt kitöltésének ideje alapján születtek. Végül a 6–6 legjobb általános- és középiskolás csapat került a döntőbe.

Az „Utazás Wittenbergbe” vetélkedő első és második fordulójának tesztjei elérhetőek a Reformáció MNL honlapján (<http://www.hegystudio.hu/veml/vetelkedo/>). Gyakorlasként is ajánljuk megoldásukat. A vetélkedő első fordulójában készült kisfilmek is megtekinthetőek honlapunkon: http://reformacio.mnl.gov.hu/az_utazas_wittenbergbe_c_vetelkedo_megyei_fordulojanak_dijnyertes_kisfilmjei

Az eddigi munka eredménye (levéltári foglalkozásokon megismert források feldolgozásának és felhasználásának módszere, a reformáció kultúrtörténetének megismertetése, a felkeltett érdeklődés iskolai és egyéni továbbvitele) a döntő feladatainak komplex megoldásában igazolta vissza az addig befektetett munkát. Az országos döntőre 2017. október 21-én, Budapesten, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának várbeli épületében került sor. Három feladatot kellett megoldaniuk a versenyzőknek.

Az első feladat egy korabeli újság elkészítése volt, az általános iskolai csapatoknak az 1541. évről, a középiskolásoknak az 1555. évről. A teendő az volt, hogy az újság tudósítson egy reformációhoz köthető eseményről Európában és a három részre szakadt Magyarországon mutassák be a reformáció egy kiválasztott irányzatát, készüljön interjú egy reformációhoz kapcsolódó személlyel és apróbb hírekben tudósítsák az olvasót a korabeli ember hétköznapijairól (időjárásról, sportról, divatról, új könyvekről...). Az újságot maximum egy A3-as méretű lapon, két-

oldalas terjedelemben otthon készíthették el, amelyet október 2-ig kellett a zsűri tagjainak beküldeni, akik átnézték és pontozták a sajtótermékeket. Az elvégzett munka értékelése a döntő versenynapján történt, ahol a csapatok 5 percben bemutatták, hogy hogyan készült az újság. Az értékelés során a zsűri figyelembe vette a tartalmi (történeti tények) pontosságát mellett azt, hogy milyen eseményeket, tényeket emeltek be, a megszövegezést (jól megválasztott stílust és helyesírást), az ábrázolt korszak ismeretét, az igényes kivitelezést, s nem utolsósorban a kreativitást.

Mind az általános, mind a középiskolások tartalmilag és formailag is igényes,

magas színvonalú munkákat mutattak be. Az újság elkészítésének ismertetésekor egyértelműen látszott a munkafolyamat, a sok utánaolvasás, a külső megjelenési forma kreatív keresése, amely nemcsak a tárgyi tudásukat, de kezűgyességüket, ízlésüket, stílusérzéküket is fejlesztette. Aktív részesei lettek az alkotó folyamatnak, az értékteremtésnek. A feladat sokszínű, kreatív megvalósítása egyértelműen igazolta, hogy az élménypedagógia eszközével a történelmi korok megelevenítése, átélhetősége, a média-, művészetpedagógia kínálta módszerek alkalmazásával rendkívül hatékony lehet.

A feladat sokszínű, kreatív megvalósítása egyértelműen igazolta, hogy az élménypedagógia eszközével a történelmi korok megelevenítése, átélhetősége, a média-, művészetpedagógia kínálta módszerek alkalmazásával rendkívül hatékony lehet.

A második feladat egy templomépítési tender benyújtása volt. Az általános iskolai csapatoknak egy kis település evangélikus templomát kellett megtervezniük 1781 után, míg a középiskolásoknak egy városi evangélikus gyülekezet templomát 1781 előtti évekből, szabadon választott technikával. A tervezés szempontjai között szerepelt az adott időszak törvényi előírásainak ismerete, a korszak, táj jellegzetes építészeti stílusának, építőanyagoknak, díszítési szokásoknak az ismerete. A feladatot szintén otthon végezheték el a nyár folyamán, segítségül az online tananyagot és a honlapra feltett képi és szöveges forrásokat ajánlottuk.

Az előző feladathoz hasonlóan ismét kitűnő munkák születtek. Az általános iskolás csapatok közül legtöbben makettet készítettek egy már meglévő vagy annak mintájára újonnan alkotott templomról, ismerve és megértve az 1781 előtti törvényi előírásokat. A középiskolások csapatok a kivitelezés sokszínűségén és változatosságán

túl (készült klasszikus tervrajz, makett, 3D-s megjelenítés egyaránt), foglalkoztak az építkezés anyagi hátterének megteremtésével, pontos költségvetést és kivitelezési tervet is mellékelve a tervdokumentációhoz, mindezt a korabeli iratok felhasználásával. A rövid prezentációk egyértelműen

igazolták, hogy a projektben részt vevő gyerekek nem csak megtanulták a felkínált ismeretanyagot, de befogadták és rugalmasan, kreatívan kezelték az információkat, forrásokat úgy, hogy hozzáadták a maguk belső világát, így még mélyebb emlékyomot hagyva megszerzett tudásukban.

A harmadik feladat érvelési verseny volt, amelynek során megadott témakörök és források alapján 2-2 csapat párban dolgozott, egymással ellentétes érdekeket képviselve. A konfliktus alapjául szolgáló korabeli forrás segítségével a két csapat egymással szemben érvelt. Hogy ki melyik témában, melyik felet képviseli, azt sorshúzással döntöttük el a verseny elején, a helyszínen. A felkészülési idő után következett a szóbeli előadás, amely során a csapat egy-egy tagja foglalta össze az általa képviselt nézeteket. Az érvelőknek 5-5 előre megadott, a témához kapcsolódó kulcsszót is be kellett építenie a mondandójába. A három téma a lelkes- és tanítóorsók, a templom és egyházi épületek tulajdonvitája és a reverzális volt. Egy-egy személy érvelésére (a vádló és védőbeszédre) 5-5 perc állt rendelkezésre, de a végén reflektálhattak is egymás szavaira.

Példaként a középiskolások versenyének egyik érvelési feladatát ismertetem. A

téma a reverzális volt, hogy vegyes házasságokban ki hogyan dönt és miért a gyerekei vallásáról, reverzális ellen vagy mellett. Az egyik vitázó fél Schlegel Károly földvári, evangélikus órásmester, aki félrevezetése miatt, kényszerből írta alá a reverzalist és azt szeretné visszavonni. Forrása (amelyet eredeti formában kapott kézhez a versenyző) Dunaföldváron kelt 1818. március 3-án. A vádló tételmondata, ami mellett érvelnie kellett: *A katolikus plébános félrevezetett a vallási*

törvények ügyében, szeretném fiamat a saját, evangélikus vallásomnak megfelelően nevelni.

A másik vitázó fél Kerekes Timót evangélikus ezredes, aki önszántából ad reverzalist, hogy a házasságában ne legyen vallási viszálykodás és gyermekeinek biztonságot teremtsen. Forrása egy Válon, 1804. február 22-én kelt reverzális. A tételmondat, ami mellett érvelni kellett: *A családi viszály megakadályozására és a család anyagi jólétének biztosítása érdekében érdemes reverzalist*

adni és lemondani a gyermekek felekezeti neveléséről. A beépítendő kulcsszavak: reverzális, vegyes házasság, szabad akaratból – kényszerből, gyermekek hitben nevelése, aláírással megerősítve voltak.

Az általános iskolás korosztály nehezen birkózott meg a feladattal, számukra a korabeli forrás értelmezése és a fogalmak használata nehézségeket jelentett. A továbbiakban keresnünk kell azt a tartalmat és formát, ami az ő korosztályuknak megfelelő és ebben kérjük a gyakorló pedagógusok segítségét. A középiskolások viszont rendkívül élvezték a feladat kihívásait. Minden probléma nélkül feldolgozták az egyoldalas szövegeket és háttértudásukra alapozva jól használták a korabeli fogalmakat, alkalmazták az idézett törvényeket, briliánsan érveltek, többször is élve a reflektálás lehetőségével. Számukra ez volt az egyik legizgalmasabb kihívás, amit kiválóan megoldottak. Csak ajánlani tudjuk (forrásokkal segítve) hasonló diskurzusok folytatását, mert a tudásanyag játékos elsjátításán túl növeli önbizalmukat, kapcsolatteremtő, önkifejező, problémamegoldó és konfliktuskezelő képességüket, aktivitásukat.

A döntő feladatainak és értékelési szempontjainak kidolgozásában és csiszolásában sok segítséget kaptunk a zsűri tagjaitól: dr. Hafenschner Károly, evangélikus lelkész, a Reformáció Emlékbizottság miniszteri biztosától, Majorosné Lasányi Ágnesztől az Evangélikus Pedagógiai Intézet igazgatójától, Szebik Imre, nyugalmazott evangélikus püspöktől és Szontagh Páltól, a Református Pedagógiai Intézet vezetőjétől. A Magyar Nemzeti Levéltárat a döntő zsűrijében Czégé Petra Gabriella és Gaálné Barcs Eszter levéltárosok képviselték, akik az MNL Békés és Pest Megyei Levéltárának munkatársai.

A verseny nyertesei az általános iskolai kategóriában a szombathelyi Reményik Sándor Evangélikus Általános Iskola, a középiskolások között a kaposvári Lorántffy Zsuzsanna Református Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium 3-3 fős csapata. Gratulálunk a fiataloknak és felkészítő tanáraiknak, akik 2018 tavaszán valódi utazást tesznek a reformáció bölcsőjébe, Wittenbergbe.

Az „Utazás Wittenbergbe” országos, levéltári verseny döntőjének videó felvétele megtekinthető a Reformáció MNL Facebook oldalán:
https://www.facebook.com/pg/reformacio.mnl/videos/?ref=page_internal

ÖSSZEFOGLALÁS

A „nemzet emlékezeté”-t őrző, gondozó és gyarapító levéltáros szakma és a helyét és módszereit kereső levéltár-pedagógia lassan rátalál arra a sajátos útra, amelyen haladnia érdemes, amely az intézményi gyűjtemények sajátosságaira építve mutathatja be egy adott közösség és téma anyagát, írott forrásokra, egy-egy korszak, személy iratanyagára támaszkodva. A reformációs projekt sokat segített, hogy egyre árnyaltabb és változatosabb módszertanát alakítsuk ki a gyermekeknek szóló játékos ismeretterjesztő foglalkozásoknak. Reméljük, hogy lesz folytatása a gyakorló pedagógusok, pedagógiai intézetek és a levéltárak pedagógiai szakemberek együttműködésének, hisz valamennyiünk közös célja, hogy a fiatalok képesek legyenek eligazodni a világban, rugalmasan és kreatívan kezeljék a változásokat, hogy egészséges, harmonikus felnőtté váljanak.

MÁRKUS GÁBOR

RE:FORMÁCIÓ – LENDÜLETES MEGÚJULÁS

A vetélkedő műhelyből

A reformáció korát és a reformáció mai jelenvalóságát idézte meg a Re:formáció vetélkedő 2016-2017-ben, a reformáció emlékéveiben. Írásunk ennek a vetélkedőnek szakmai háttérét és néhány emlékezetes mozzanatát mutatja be.

1. CÉLKITŰZÉS

„A vetélkedő célja, hogy a tanulók szerezzenek ismereteket azokról a művészeti és tudományterületekről, amelyekben a reformáció és annak hatása új értékeket teremtett. További célja, hogy a reformáció kultúránkra gyakorolt hatását fedezzék fel a jelenünk mindennapjaiban.”¹

A reformáció századában a költészet és a zene mindig együtt járt. Amikor Tinódi megérkezett egy végvárba, és az esti lakomán historiás énekbe kezdett, az ismerős dallamot sokan vele dúdolták. Hanem a szöveg új volt („vala”). Ugyanezt tette Balassi is. Régi dallam, új hang, megújító gondolatok. (Egy dallam átvétele nem plágium volt, hanem büszkeség. Minél kedveltebb volt egy dallam, annál több különböző szöveget írtak rá.)

A Lantos feladatban épp ez volt a csapatok feladata. A dallam ismerős és többévszázados, de az élmény, a vers új, az érzés az mai.

HINNI KELL

Zene: H. L. Hassler / J. S. Bach; szöveg: Szikra Benedek, Nagy Anna Mariann, Korompayné Sebestyén Nóra. (A Visszatérők – a budapesti Deák Téri Evangélikus Gimnázium csapatának dala a Lantos feladathoz, 2017.)

*Hát felnőttkorba léptem, lépésem tétova...
Az út veszéllyel terhes: hová vezet, hova?
Ha döntök egymagamban, oly gyenge még hitem,
de most megszólalsz halkan: „Jézust
megkérdem.”*

*S Ő szólt hozzám, ha kellett: „Ne félj, csak
higgy nekem!”*

*És mutatta, hogy merre, de gyötört kételyem.
Csak bíznom kellett volna, ám lelke védetlen –
nem hullhatok a porba, hisz Ő jár énvelem!*

*Ha kéz a kézben járunk, könnyebb lesz majd az út,
és minden vágyott álmunk Jézus elébe jut.
Ő erős várom nékem, reményem, életem.
Többé már nem kell félnem, mert megtartott
hitem!*

„Fontos, hogy amit a reformáció örökségeként továbbviszünk, azt a fiataloknak is átadjuk.” – sokszor hangoztatta ezt dr. Hafenschér Károly, a Reformáció Emlékbizottság (REB) munkáját koordináló miniszteri biztos.² A fiatalok megszólításában pedig pedagógusok segítségét kérte az Emlékbizottság. A 2016 májusi projektindító értekezlet nyilvánvalóvá tette, hogy valami újra van igény: a REB olyan országos műveltségi vetélkedő megszervezését kérte, aminek a vége egy tévés döntő lehet.

2. KERETEK

Az első megbeszéléseken kialakultak a kategóriák: intézménytípustól függetlenül a 8. évfolyamig tartó képzés, valamint a középiskolai 9-12 (13.) évfolyam. Ez magában hordozta a fel nem oldható ellentmondást: mivel a vetélkedő két tanévet érintett, ezért az általános iskolát elhagyó nyolcadikos diákok kivívhatták a döntőbe kerülés jogát, de maguk nem indulhattak az őszi döntőn. A versenyen tehát az iskolák mérték össze a tudásukat, nem egyének vagy az adott csapatok. A verseny regionális középdöntőinek funkciója volt, hogy kiválassza a legjobbakat, és biztosítsa, hogy egy iskolából lehetőleg csak egy csapat jusson az országos döntőbe.

A verseny meghirdetője a Reformáció Emlékbizottság, az EMMI Oktatásért felelős Államtitkársága, valamint az Oktatási Hivatal volt. A Versenybizottság megalakításában, a feladatok és forгатókönyvek elkészítésében közreműködött két pedagógiai szakmai szolgáltató: a Református Pedagógiai Intézet (RPI) és az Evangélikus Pedagógiai Intézet (EPSZTI), valamint az általuk koordinált szakértők, ill. szaktanácsadó mesterpedagógusok.

A két pedagógiai intézet bevonását nemcsak a protestáns kapcsolatrendszer indokolta. A tanulmányi versenyek gondozását ekkor szervezték át az OFI-ból az újonnan felálló Pedagógiai Oktatási Központokba. Részben ezzel is magyarázható, hogy az RPI és az EPSZTI az eredeti koncepciótól eltérően nem csak a szakmai tartalom fejlesztésében, hanem a logisztikai területen is jelentős szerepet vállaltak.

Az Emlékbizottság fontosnak tartotta a reformáció témakörének társadalmatisítását. A vetélkedő feltételrendszerének az egyházi és állami iskolák számára egyaránt inspirálónak kellett lennie. A vetélkedő mindhárom fordulójára egyedi célokat is kapott. Az első forduló volt a megszólítás, a motiváció. Ez a szakasz vitte közelebb a fiatalokhoz és családjaikhoz a reformáció korát és eszméit. Mivel a csapatok többsége csak ebben az egy fordulóban vett részt, fontos volt, hogy ez a szakasz önmagában is emlékezetes élmény maradjon. A középdöntő feladata – tréfásan, de pontosan fogalmazva – a „casting” volt: az országos döntő szereplőinek kiválasztása. Az országos döntő pedig a fiatalok által vitte közelebb a társadalom fogékony csoportjait az élő reformációhoz.

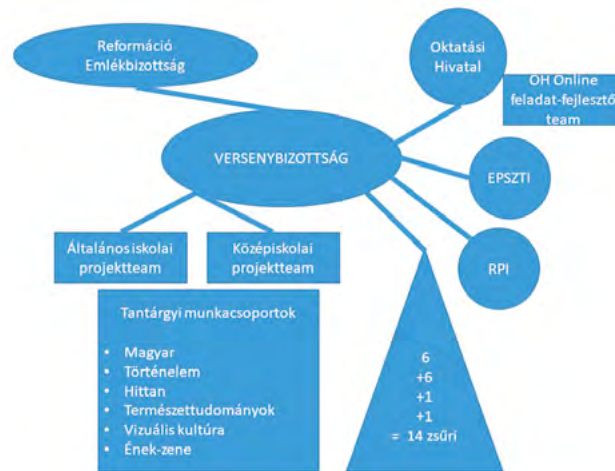
Egyetértés volt abban, hogy a komplex vetélkedő több tantárgyat, több tudományterületet is integráljon.

A vetélkedő témakörei (zárójelben a kapcsolódó határterületek):

- Irodalom és magyar nyelv
- Történelem
- Egyháztörténet (hittan)
- Ének-zene (himnológia)
- Vizuális kultúra (művészettörténet)
- Természettudományok (tudománytörténet).

A szakmai megbeszéléseken két elképzelés rivalizált. A hangsúly inkább a lexikális tudásra, memoriterekre, a tudós ifjútudósok bemutatására kerüljön-e, vagy inkább a lendületes, új szituációkban is szellemes, megragadó kreativitásra? Ehhez társult új (többször döntő) szempontként a néző, aki majd meglekinti a televíziós döntőt.

A versenyfolyamatot, mint projektet 5 eltérő jellegű ütemre tagoltuk, ezen belül saját szervezeti kereteket kapott az általános iskolai, illetve a középiskolai vetélkedő.

1. ábra: A Re:formáció vetélkedő támogató szervezeti környezete

	Általános iskola	Középiskola
Cím	Kulturális kincskereső	Megújuló világ
1.	Meghirdetés, jelentkezés	
	Iskolai (on-line) forduló	Iskolai (on-line) forduló
2.	A 6 régió kialakítása, a 6-6 csapat kiválasztása, a regionális döntők	A 6 régió kialakítása, a 6-6 csapat kiválasztása, a regionális döntők
3.	---	Felkészítő tábor (Bonyhád)
4.	Országos döntő (Kecskemét)	Országos döntő (Tv-vetélkedő)
5.	Tanulmányút (Dunántúl)	Tanulmányút (Wittenberg)

1. táblázat: A Re:formáció vetélkedő kategóriái és szakaszai

A fenti feltételekhez igazodott a vetélkedő szervezeti háttere is. A Versenybizottságot a Reformáció Emlékbizottságtól Dr. Hafenschér Károly miniszteri biztos és Dr. Birkás Antal egyházi referens; az Oktatási Hivatalt képviselő Merklé Kálmán Mária főosztályvezető; az Evangélikus Pedagógiai Intézet vezetője, Majorosné Lasányi Ágnes és munkatársa, Tarjáné Solyom Ildikó; a Református Pedagógiai Intézet részéről Szontagh Pál igazgató és Márkus Gábor alkotta. A szervezeti rend konszenzuson alapult, rugalmasan fejlődött és követni tudta a verseny egyes szakaszainak sajátos elvárásait.

A műveltségi területként szervezett munkacsoportokat a két kategória szerint

szervezett vezetőteam koordinálta. A verseny munkáját a regionális döntőkben és az országos döntőkben összesen 14 zsűri segítette.

3. TANULÓI TEVÉKENYSÉGEK, FELADATOK, PÉLDÁK

Nyilvánvalóvá lett, hogy a televíziós vetélkedő sajátos igényei befolyásolják a versenyfolyamat végén elvárt feladatokat. Ezért a feladatokat is egy fokozatos felépülést jelentő fejlődési folyamatra építettük.

A verseny végére kialakult az egyes feladatok saját neve. Ezt is a médiamunka indukálta: gyors, pontos azonosítások keltek.

Magiszter

A tudósok versenye. A vetélkedő online fordulójában többféle kvízfeladatot használtunk: volt egyszerű feleletválasztó, többszörös választást igénylő feladat, volt sorba rendező, illetve párosító feladat, valamint néhány képes feladat. A feladatok pontértéke nehézségi fokok szerint 2-8 pont között változott. A feladatokat a diákok a saját intézményükben, számítógép és internet segítségével, felügyelőtanár jelenlétében oldották meg, egy előre meghatározott időintervallumban. Azonos pontszám esetén a gyorsabban dolgozó csapat előbbre került a rangsorban.

A regionális és az országos döntők idején ezek a feladatok a „Kevesebb több”-típusú játékok logikája szerint épültek fel, az igazságosságot, esélyegyenlőséget és a valid

tudásmérést biztosító egyedi fejlesztésű játékleírások alapján. A játékban fokozatosan jelentek meg az egyes információk – esetünkben mindig egy-egy személyről – s minél kevesebb adat kellett a csapatnak a helyes megfejtés felismeréséhez, annál több pontot szerezhettek. A játék kockázati elemet is tartalmazott: egy kérdés megfejtésére egyszer volt lehetőség, hiba esetén 0 pontot kapott a csapat. Míg a középdöntőkben mindegyik csapat beadhatta megfejtését az általa gondolt nehézségi szintnél, a televíziós döntőben nyomógombos készülék segítségével csak egyetlen csapat szerezhett válaszadási lehetőséget. Ha tévedett, akkor abból a kérdésből a továbbiakban kimaradt, csak a többi csapat versengetett kevesebb pontért.

A játékban lexikális és taktikai elemek egyaránt jelen voltak.

Korosztály	Kérdések száma	Játékidő	Összpontszám
Általános iskolások	40	60 perc	200
Középiskolások	60	90 perc	300

2. táblázat. Az online-kvíz paramétereit

Példák az online-kvízből

2. feladat

Témakör: Egyháztörténet, hittan	Nehézség: 1.
Luther életének sorsfordító eseménye lett, amikor egyszer út közben, Erfurttól nem messze a vadonban... <i>Jelöljék meg, mi történt Lutherrel!</i>	
A. ... kardjával súlyosan megsebesítette magát. Halálfélelmében megfogadta Szűz Máriának, hogy szerzetes lesz, ha felépül.	
B. ... óriási viharba került, közvetlen mellette csapott be a villám. Halálfélelmében Szent Annának fogadta meg, hogy szerzetes lesz.	
C. ... viharba került, és a haláltól félve megfogadta, hogy megtanul lantot játszani, hiszen a zene elűzi az ördögöt.	
D. ... az elsodort hídon súlyos balesetet szenvedett, majdnem elvérzett. Szerzetesek mentették meg az életét, Szent Ágostonnak hálából szerzetesnek állt.	
Megoldás: B	2 pont

34. feladat

Témakör: Történelem; Egyháztörténet, hittan	Nehézség: 3.
Mit jelent a „két szín alatti úrvacsora” kifejezés? <i>Jelöljék meg a helyes válasz(oka)t!</i>	
<p>A. Az úrvacsorát két lelkész osztja az oltár / Úr asztala előtt</p> <p>B. Az úrvacsorai jegyeket (kenyér, bor) kizárólag a lelkész veszi magához, a hívek pedig a „másik szín” alatt, azaz a templom másik részében imával hívják segítségül az Urat.</p> <p>C. A hívek nemcsak ostyát, hanem bort is kapnak a szertartás során.</p> <p>D. Az úrvacsora szertartása elkülönül az istentisztelet ígihirdetésétől, két színre osztva a liturgiát.</p> <p>E. A lelkész veszi magához az ostyát és a bort, a hívek csak ostyát kapnak.</p> <p>F. A hívek nemcsak kenyeret, hanem bort is kapnak a szertartás során.</p> <p>G. A hívek szentáldozáskor – különleges alkalmakon – választásuk szerint bort vagy ostyát kapnak.</p>	
Megoldás: C, F	6 pont

60. feladat

Témakör: Zene, ének, egyházi ének; Magyar nyelv és irodalom	Nehézség: 4.
<i>Párosítsák az ének kezdősorát és az adott ének szövegrészletét! (Egy szövegrészlet nem a felsorolt művek részlete.)</i>	
1. Erős vár a mi Istenünk	A. „Az én búsvult lelkem én nyomorult testemben / té-tova bujdosik, mint madár a szélvészben.”
2. Mint a szép hives patakra	B. „Hol a hívek seregében / örvendek szép éneklésben.”
3. Bocsásd meg, Úristen, ifjúságomnak vétékét	C. „Mert ezer esztendő előtted annyi / mint a tegnapnak ő elmúlása.”
4. Tebened bízunk eleitől fogva	D. „Sok ideje immár, hogy lelkem szomjan vár ment-ségére.”
	E. „Kérdezed: ki az? Jézus Krisztus az.”
Megoldás: 1-E, 2-B, 3-A, 4-C, XD	8 pont

Példák az országos döntő Magiszter-feladványából:

1.

- A. A kegyelmek elődeit vitte volt harcba a győzedelmes Bethlen Gábor?
 B. Udvaromban a nemes kisasszonyok kiismerték a jó füvek hasznos erejét.
 C. Jegyezze fel, mely könyveket szeretném kegyelmed által megvételni!
 D. Hasonlatos voltam a Mózes csipkebokrához, mely noha erős tűzben égett, meg nem emésztetett.
 E. Akarok Haller Lászlóval házasságra lépni, én fejemet mindenre meghajtom...
 (A – 4 pont, B – 3 pont, C-D – 2 pont, E -1 pont)

Megfejtés: (Árva) Bethlen Kata - a magyar Antigoné

2.

- A. Soha nem gondoltam, hogy 3700 mérföldről talállok munkatársat.
 B. Ha az ember elmerül a szent iratokban, a zord idő és a fagy kívül marad.
 C. A megbízottaim a zanglai kolostorban harmincezer szavas szótárt szerkesztettek.
 D. Én nem tudtam megtenni, amit Szangye Phüncog és Szikander bég tett.
 E. Szabadidőmben Bengálban vadásztam és felfedeztem az Indus forrásvidékét.
 (A – 4 pont, B – 3 pont, C-D – 2 pont, E -1 pont)

Megfejtés: William Moorcroft

3.

- A. Róla írhatták volna: „Montgomery a város neve, hol díszpolgárrá vált... magyar földön énekel az 500 walesi bárd.”
 B. A debreceni református kollégium kisdiaákjából lett a nagykőrösi református főgimnázium magyartanára.
 C. A reformáció 500. emlékéve mellett ott húzódik szerényen az ő 200 éves évfordulója is.
 (A – 7 pont, B – 5 pont, C – 3 pont)

Megfejtés: Arany János

4.

- A. „Az első szerelem mámoros, amellyel elvakultan indulunk; s ha azt kialudtuk, megvan az igazi szeretet” – írta a férje.
 B. Akciófilm volt, ahogyan megszökött a kolostorból. Ő döntött, kinek a felesége kíván lenni. A kiszemelt vőlegény ezt csak később tudta meg.
 C. János, Erzsébet, Magdolna, Márton és Pál lettek a gyermekeik. Szerette, ha a doktorral együtt énekelte a családot.
 (A – 7 pont, B – 5 pont, C – 3 pont)

Megfejtés: Bora Katalin

Regös

A XVI. században három részre szakadt Magyarország híreit kereskedők, prédikátorok és vándordiákok vitték és hozták. A középdöntőben minden csapat a saját települése, szűkebb pátriája protestáns múltjáról hozott híreket. Az országos döntőben a csapat az általa képviselt régió 3 legfontosabb protestáns emlékét idézte meg. A bemutatás prezentáció vagy csak zenei effektusokat tartalmazó kisfilm segítségével történt; a narráció minden esetben előszavas előadás volt.

Pallér

A középdöntőben egy választott protestáns emléket kellett bemutatni elsősorban grafikai, számítógépes grafikai eszközökkel. A döntőbe jutott csapatoknak a középdöntőben bemutatott épület makettjét kellett elkészíteniük, max. 60×60×60 cm-s méretben.

Az alábbi makettek készültek el:

- Bánffyhunyadi református templom – mézeskalácsból (Erdély)
- Békéscsabai evangélikus Nagytemplom – (2 kategóriában is)
- Budapest, Deák téri evangélikus templom
- Csetfalvi református templom (Kárpátalja)
- Győri evangélikus Öregtemplom (2 kategóriában is)
- Kálvin téri református templom
- Kecskeméti református Nagytemplom
- Körösfői református templom (Erdély)
- Laskói református templom (Délvidék)
- Tiszaszederkényi református templom

Mímes

Az általános iskolás korosztály Tóth-Máthé Miklós Pecúrok című regényét, a középiskolások Szabó Magda Abigél című regényét dolgozták fel drámapedagógia vagy diák-színházi módszerek segítségével, minimális díszletekkel. Az országos döntőben az általános iskolások gálaműsor-szerűen mutatták be darabjaikat, a középiskolások új részletet tanultak meg, a stúdió adta díszlet-, kellék-, jelmez-, fénytechnikai lehetőségek figyelembe vételével. A feladat nemcsak a protestáns iskoladrámák, illetve az önképzőkörök előtt tisztelgett, hanem megemlékezett Szabó Magda születésének 100. évfordulójáról.

Lantos

12 kiválasztott protestáns egyházi ének, korál, zsoltár, dicséret, históriás ének megtanulása és előadása volt a cél a regionális döntőn és az országos döntőn is. Saját zenei kíséretet használhattak a diákok. A középiskolások feladata az országos döntőn már az irodalmi, magyar nyelvi ismeretek szintetizálása és integrálása is volt: a csapat maga írta a dal szövegét, megadott cím és szabadon felhasználható bibliai mottó segítségével. A csapatok az általuk írt éneket az új szöveggel mutatták be, az Anima Soni keresztyén zenekar feldolgozásában.

Téma	Csapat	Dallam (korál/zsoltár)	Bibliai mottó
Hinni kell	Budapest	Ó Krisztusfő...	„Láss! A hited megtartott.” (Lk 18,42)
Örökség	Győr	Már nyugosznak a völgyek	„Éjjel-nappal őrzöm, hogy senki se bánthassa.” (Ézs 27,3)
Reménységgel telve	Szigetszentmiklós	Isten szívén megpihenve	„Mert van még jövőd, és reménységed nem semmisül meg.” (Péld 23,8)
Megszólít minket	Bonyhád	Jézus, világ Megváltója	„Meggzólította őket, és ezt mondta: Bízatok, én vagyok, ne féljete!” (Mt 14,27)
Megújulás	Békéscsaba	Áldjad én lelkem	„Megújít szeretetével.” (Zof 3,17)
Készen állsz?	Debrecen	Mint a szép híves patakra	„Jöjjetek, mert már minden készen van!” (Lk 14,17)

3. táblázat: Lantos feladat – téma és dallamlista (középkisiskola, országos döntő)

Disputa

A középiskolásoknak szánt feladatban a reformáció korának jellegzetes műfaját, a hitvitát idéztük meg. Mindegyik csapat két-két tagja foglalt helyet a vita asztalánál. A vita egy előzetesen ismert állítás körül forrt, ez alapján lehetett tartalmi és taktikai szempontok alapján készülni. Az egyik csapat az állítás igazsága mellett érvelt (pro-érvelés), a másik csapat

az állítás ellen (kontra). A középdöntőben mindkét csapatnak 3×1 perce volt, felváltva érveltek, mindegyik csapat két vitában vett részt, egyszer pro, egyszer kontra szerepben. Az országos döntőben mindenki csak egyszer szerepelt és itt a versenyben aktuálisan gyengébb fél választott érvelési álláspontot. A vita csak két-2×1 perces megszólalásból állt. Az időt kivételtől visszazámláló óra mérte.

A.	Témakör:	Anyanyelvi kultúra
	Tételmondat:	Mindenki a maga nyelvén lehet tudós, idegenen sohasem.
B.	Témakör:	Példaképek
	Tételmondat:	Luther ma is kiváló példakép és meghatározó tekintély a fiatalok számára.
C.	Témakör:	A reformáció történelmi értékelése
	Tételmondat:	A reformáció egyesítette a nemzetet és megosztotta Európát.

4. táblázat: A Disputa feladat regionális döntőkre megadott három vitatémája

1.	Téma:	Nem mindegy, mit olvasunk
	Mottó:	„A tanítvány jó könyveket igyekezzék olvasni!” (Apáczai Csere János: Magyar Enciklopédia)
	Beszédhelyzet:	Beszéd az Olvasás világnapja alkalmából az iskolai olvasókör / irodalomszakkör foglalkozásán.
2.	Téma:	Az erőszak erőszakot szül
	Mottó:	„Soha semmi jó nem születik az erőszakból.” (Luther Márton)
	Beszédhelyzet:	Hozzászólás egy rendhagyó osztályfőnöki órán az öncélú erőszakot és elborzasztó jeleneteket tartalmazó filmek, ill. számítógépes játékok veszélyeiről kortársaknak.
3.	Téma:	A természet megértése és védelme a jövőnk záloga
	Mottó:	„Ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát.” (Luther Mártonnak tulajdonított szállóige)
	Beszédhelyzet:	Felszólalás „A Föld jövőjéért” című ifjúsági megyei természetvédelmi konferencián.

5. táblázat: Az általános iskolásoknak szóló Rétor feladat témái és beszédhelyzete

Feladat neve	Online forduló	Középdöntő	Döntő
Magiszter	Egyszerű kvízkérdések a témakörök alapján	Egyszerű asszociációt igénylő feladatok	Közös jellemzőket mérlegelő, összetett asszociációt igénylő feladatok
Regös	---	Saját választás szerint 1 emlék bemutatása	Kijelölt régió 3 emlékének bemutatása 90 mp alatt saját kisfilmben
Pallér	Művészettörténeti kvízkérdések	Posztertkészítés (rajzok, fotók, ábrák)	Makettalkotás (épület 3D-ben)
Lantos	Zenei, zenetörténeti kvízkérdések	Választott ének előadása	Kijelölt dallamra írt saját szöveg sorsolt témában, zenei kísérettel előadva
Mímes	Irodalmi, nyelvtörténeti kvízkérdések	Szabó Magda: Abigél – 4 perces színpadi jelenet a csapat választása alapján	Szabó Magda: Abigél – 3 perces színpadi jelenet sorsolás szerint
Disputa	Teológiatörténeti kvízkérdések	Vita (jól elkülöníthető álláspontok alapján)	Vita (árnyalt megközelítést igénylő kérdésekben)
Építsd újjá!	---	---	Ügyességi játék, 3D puzzle

6. táblázat: A Re:formáció vetélkedő feladatainak fokozatos felépülése a középiskolás kategóriában

Rétor

Az általános iskolások nem vitatkoztak. Kommunikációs feladatuk egy szónoklat bemutatása volt. (Lásd 5. táblázat.)

Építsd újjá!

A feladat csak a középiskolások TV-döntőjében szerepelt. A csapatok egy 70 cm magas tornyot raktak össze háromdimenziós puzzle-darabokból. Az egyik bekötött szemű, tapintással tájékozódó játékost távolabbról irányította szavakkal egy csapattársa, hogy az összekevert elemekből a megfelelőket kiválaszthassa. A csapat többi tagja illesztette össze az elemeket. A feladat mottója ez volt: „Mindig a megújuló közösség feladata, hogy a templomokat újjáépítse. Ez is egyfajta reformáció.”

Minden feladatról feladatlírás készült, amely a szakmai, tartalmi elvárásokat, a szervezési tudnivalókat és az értékelési szempontokat tartalmazta. Tanulmányunk végén az 1.sz. mellékletben közöljük a Disputa feladat (országos döntő szintű) feladatlírását. A 2.sz. mellékletben néhány további feladatlírás jellegzetes részeit mutatjuk be szemelvényekben.

A feladatlírásokat irodalomjegyzék tette teljessé.

4. A VERSENYFOLYAMAT

A nevezési időszak (2016 október) és az iskolai forduló közötti három hónap a csapatok számára készülést, a feladatlírók számára a feladatok lektorálását, véglegesítését, a nehézségi szintek beállítását, az informatikai programok fejlesztését, az online kvíz próbaverzióit jelentette. Készült egy biztonsági terv is, ha a vetélkedőt esetleg át kell

szervezni papíralapú versenyre. 2016. december 5-én a vetélkedő első fordulója technikai fennakadások nélkül lezajlott.

Bár az online vetélkedő eredménye gyakorlatilag azonnal elérhető volt az adatbázisban, a továbbjutók közzétételével a Versenybizottság várt néhány napot. Tartalmi – szakmai kifogás nem érkezett, pedig a fejlesztők a versenyt tartották a legszigorúbb lektorálási szakasznak: közel 1800 szakértő vizsgálta „élesben” a feladatokat. Két adathiba miatt kellett helyesbíteni az összpontszámítást: egy helyütt nem látszott a feladat részét képező idézet, egy másik helyen pedig hibás volt egy feladatelem pontszáma.

Így alakult ki a legjobb 36-36 csoport listája mind az általános iskolai, mind a középiskolai kategóriában, akik aztán meghívást kaptak a középdöntőt jelentő regionális döntőkbe.

Az online-forduló visszajelzéseinek visszatérő motívuma volt, hogy a kérdések precízek és egyértelműek, a feladatok motiválóak és inspirálóak voltak, valódi csapatmunkát igényeltek, az időkeret megfelelő volt, a kvíz felület logikus és jól követhető.

A középdöntőkre a területileg illetékes Pedagógiai Oktatási Központokkal közös szervezésben került sor. Ők a helyszínt egyeztetették, a szükséges infrastruktúrával együtt, zsűritagokat delegáltak, több vezető is megjelent a verseny helyszínén. A szakmai tartalmat és a verseny forgatókönyvét a Versenybizottság szakértői állították össze, és az Evangélikus Pedagógiai Intézet, valamint a Református Pedagógiai Intézet gondozta. Az úgynevezett „Varázsdoboz”, amelyben valamennyi kellék, dokumentum, úrlap, feladatlap, feladatlírás, zsűri pontozólap szerepelt, egy-egy helyszínre 57

féle dokumentumból és további 20 tárgyi eszközből állt. Ehhez járultak még a szükséges programok, digitális anyagok (kvíz, időmérő, eredményszámító táblázat.) Az egész napos verseny pedig igényelte a versenyzők ellátásának megszervezését. A logisztikai rendszer működésében Moncz Anikó, a segédletek elkészítésében az RPI munkatársai és Tarján Solyom Ildikó (EPSZTI) vállaltak oroszánrészt.

Regionális döntőt összesen 12 helyszínen tartottunk. A helyszínek kiválasztása a továbbjutó 36 csapat területi allokációjának elemzése után történt meg. A cél az volt, hogy lehetőleg egy-egy csapatnak 2 óránál többet ne kelljen utaznia.

A regionális döntők forgatókönyve az egyes feladatok gálszerű összemérésére épült. Fontos szempont volt még a mozgató eszközök, kellékek biztosítása, a

2. ábra: A regionális döntőbe jutó általános iskolák regionális beosztása

Regionális döntő dátuma	2017. 05. 13.	2017. 04. 22.
Régió neve	Általános iskola	Középiskola
Észak-Dunántúl	Győr	Győr
Dél-Dunántúl	Kaposvár	Kaposvár
Közép-Magyarország I.	Budapest (Pest)	Budapest (Pest)
Közép-Magyarország II.		Budapest (Buda)
Észak-Magyarország	Miskolc-Diósgyőr	
Dél-Alföld	Kecskemét	Kecskemét
Észak-Alföld	Debrecen	Debrecen

7. táblázat: A Re:formáció vetélkedő regionális döntőinek helyszíne

jelmezes átöltözések ideje, a beéneklés, behangolás időkeretének biztosítása, a zsűri számára a szükséges idő megadása. A Magiszter kvízfeladatokat többször is elővettük.

Így a feladatok sorrendje a következő lett a középiskolás középöntőben: Régiók bemutatása – 1. Kvízzjáték – Jelenet bemutatása – 2. Kvízzjáték – Pallér feladat bemutatás (poszterek, installációk) – Lantos – 1. Disputa – 3. Kvízzjáték – 2. Disputa – Értékelés, zárás.

A verseny a legtöbb helyszínen 8:30-as érkezést, 10:00 órai kezdést és 15:30-15:45 közötti befejezést jelentett. A helyszín – jellemző módon – aula vagy díszterem volt. A szervezethez bemutatására álljon itt egy példa: minden helyszínen három-három középiskolás diák önkéntes vett részt, iskolai közösségi szolgálat keretében. Számukra is külön teendőleírás készült.

A hat csapat mellett mindenütt fontos szerep jutott a játékmesternek és a zsűri- nek. A játékmesterek gyakorló pedagógusok voltak. A zsűriben a területi POK delegált munkatársa mellett az EPSZTI, illetve az RPI szaktanácsadói, szakértői vettek részt. A zsűri elnöke a Versenybizottság tagja, vagy a feladatfejlesztésben kiemelten közreműködő pedagógus lett. A regionális döntők protokoll- és médiakapcsolati feladatait a Reformáció Emlékbizottság közvetlenül irányította.

A regionális döntő visszajelzései a fordulatossá, jól szervezett versenyt emelték ki. Mind a versenyzők, mind a felkészítő tanárok, mind a zsűritagok kiemelték a „percekész és kézalá” segédleteket. Az eredmények elemzése szerint a Magiszter kvízfeladat nagyon szórta (sok helyen ez döntött a helyezésekről), a Mímes jelenetbemutatás mindenütt nagyon magas színvonalú volt. 4 helyszí-

nen a későbbi győztes csapat csaknem valamennyi feladatrészen az első-második legjobb eredményt érte el. Ugyanakkor az ilyen típusú értékelés kapcsán többen is jelezték a szubjektív veszélyét, vagy azt, hogy pl. a Lantos feladatban a zsűri által adott pontszám nem nivellált, és ez a többi feladattal nem volt összhangban. Kérdés volt az is, hogy helyes-e az egyes feladatok egymáshoz viszonyított pontaránya.

A vetélkedő szervezése 2017 nyarán két irányban fejlődött tovább. Az általános iskolák régiós győztesei 2017. október 19-én Kecskeméten mérkőztek meg egymással. Ez a döntő az általános iskolás regionális döntők ismétlése volt. A Regös és a Pallér feladatban volt némi változás: a választott hely helyett a régiót kellett bemutatni, illetve a képek helyett maketteket kellett hozni.

Ebben az országos döntőben a zsűri elnöke dr. Hafenscher Károly, a Reformáció Emlékbizottság miniszteri biztosa volt. A zsűri tagjai: Merklé Kálmán Mária (Oktatási Hivatal), Krámer György (Magyarországi Evangélikus Egyház Zsinata), dr. Papp Kornél (Magyarországi Református Egyház Zsinati Oktatási Iroda), dr. Sárközy István (Kecskemét MJV Közgyűlése Értékmegőrzési Bizottsága) voltak.

A középiskolák továbbjutó csapatait a TV-döntő várta.

Ennek érdekében a Versenybizottság 2017. augusztus 21-24. között háromnapos felkészítő tábort szervezett Bonyhádon, a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium és Kollégium vendégszeretetével élvezve.

A táborban részt vett a középiskolai döntőbe jutott hat csapat, diákok és felkészítő tanáraik, az M5 tévécsatorna által felkért televíziós szakemberek, valamint az

egy feladat képernyős adaptációját segítő trénernek.

A tréner és feladataik:

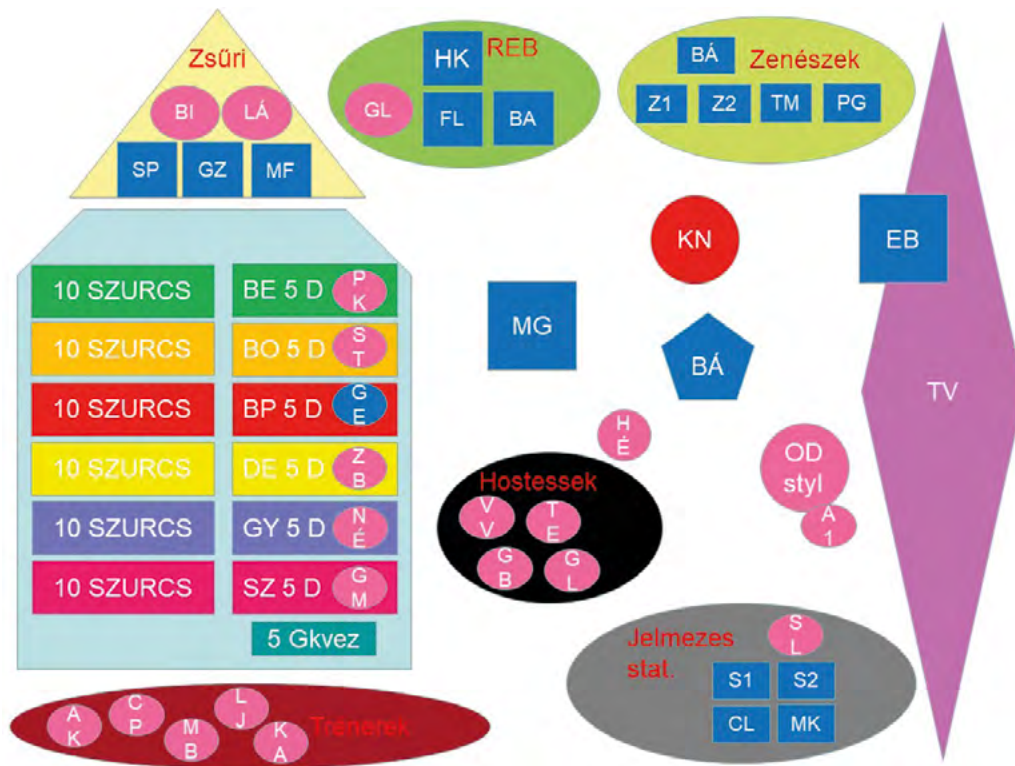
- Cser Anikó (Regös),
- Kutyejné Ablonczy Katalin (Lantos),
- Brandenburg Ádám, ifj. Takaró Károly és Papp Gábor (Anima Soni együttes) (Lantos),
- Michna Boglárka és Staudt Laura (Mímes),
- Lenczné Vrbovszki Judit és Márkus Gábor (Disputa)
- Sebestyén András (Pallér)

- Gruber László (próbajáték a Magiszterhez)
- Oláh Dóra (stylist)
- Kunfalvi Nóra (szerkesztő), Tóth Béla (rendező).

A tábori tevékenység során valamennyi feladatot értelmeztünk, csapatra szóló megoldásokat elemeztünk. A műhelyek forgószínpadszerűen követték egymást. A TV-stáb leforgatta a csapatok bemutatkozó kisfilmjeit, filmes és operatőri helyzetgyakorlatokat végeztek. Dr. Hafenscher Károly előadást tartott „Mit is ünneplünk címmel?”.

2017.	Feladat	Tevékenység
09. 03.	Feladatkiírás	Javított változat közzététele
09. 05.	Lantos	Dalszövegek első változata, háttérvetítési ötlet
09. 08.	Regös	Forgatókönyv megküldése
09. 08.	Szervezés	Résztevői adatlapok megküldése Szurkolói adatlapok megküldése
09. 11.	Pallér	A makettről készült 2 fotó, estig a készítésről készült 3-12 fotó vagy max 3, egyperces videó megküldése
09. 15.	Regös + Pallér	115 (=90+25) másodperces film feltöltése
09. 15.	Lantos	Dalszövegek végleges formája, Dalszerzők neve
09. 15.	Lantos	Kellékek végleges listája
09. 15.	Mímes	Abigél: Javított szövegek könyvek beküldése Kellékek végleges listája
09. 18.	Lantos	Demok megküldése
09. 22.	Lantos	Számok sorrendjének megküldése
09. 28.	Szervezés	Délután zenekari beállítás, este énekpróba
09. 29.	Szervezés	Forgatás

8. táblázat: A felkészülés mérföldkövei a Reformáció vetélkedő középiskolás döntőjére

3. ábra: A TV döntő teamtáblája³

Feladat neve	Változtatások, fejlesztések
Magiszter	Az első játék során jelmezes statiszták mondták az információkat, a második játékban a kérdezett személy egy üveglapon holografikus vetítésben is megjelent. A játék először minimális pontkülönbségekkel dolgozott, a második körben erősen nivellálni próbált. A feltett kérdések számát a műsoridő szabályozta.
Regös	A 90 mp-es kisfilmet az adás szerkesztése során továbbrövidítették.
Pallér	A makettet a zsűri egy külön teremben nézte meg eredetiben, egy építész mérnök szakmai elemzését is meghallgatta. Az adásban a makett bemutatását a Regös feladathoz kapcsolták.
Lantos	A dalokat az Anima Soni keresztyén könnyűzenei zenekar kísérte. A felkészüléshez a diákok demo alapokat kaptak. Minden egyes dal kapott a zenei feldolgozáshoz illeszkedő „sztorit”, egy értelmezési keretet, ehhez igazodtak az énekesek jelmezei.
Mímes	A jelenetek digitális háttérrel, gazdag díszlettel és sok kelléket kaptak. A felvételek során a jelenetet nem lehetett megismételni.
Disputa	A feladat kétkörös, kétszer 1+1 perces lett. Sajátos, egyháztörténelmi háttérű díszletet kapott (lőporos hordókat). A pontozás átalakult: a zsűri nem max. 50 pontig értékelt a csapat teljesítményét, hanem 100 pontot osztott szét a két vitázó csapat között, ez megint a játék tétjét növelte.
Építsd újjá!	A feladatot, a díszlet tornyot és a fiatornyokat külön erre a projektre fejlesztették ki.

9. táblázat: Adaptációs elemek a Re:formáció vetélkedő tévéműsorra szerkesztése során

Megtörtént a döntő forgatókönyvének „lemozgása”, a beküldendő feladatok pontosítása, ütemezése, barátkozás, vitatkozás és egy kalandparki látogatás is.

A bonyhádi tábor után a TV-döntő résztvevői egy hónapig csak a verseny bűvkörében éltek.

A döntő előkészítését talán ez a teamtábla mutatja jól (3. ábra), ahol monogramok jelképeznek egy-egy közreműködőt. Az ábra a televíziós stábot nem részletezi.

A TV-döntő előkészítése során eldőlt, hogy a televízió nem egy vetélkedőműsor televíziós közvetítését fogja megvalósítani, hanem egy tévés vetélkedőt készít a feladatokból.

A zsűri elnöke dr. Gloviczki Zoltán, az Oktatási Hivatal elnöke, volt. Zsűritagként működött közre Bényi Ildikó, a reformáció emlékévének médianagykövete, Molnár Ferenc Caramel énekes, Szontagh Pál, a Református Pedagógiai Intézet (RPI) igazgatója, valamint Majorosné Lasányi Ágnes, az Evangélikus Pedagógiai Intézet (EPSZTI) igazgatója. A zsűri izgalmas, empatikus és szakszerű magyarázataival a hatodik játékoscsapat lett a vetélkedőben, a rendező és a szerkesztő éppen a zsűri képernyős jelenlétét növelte, akár egyes feladatok rovására is.

A tévés adaptáció során kitüntetett szerepet kapott „a néző”, aki a figyelmét ennek a műsornak adja, cserébe pedig ismereteket, élményt és érzelmeket vár. A csapatok saját színben játszottak, a ruhákat stylisttal is egyeztettek. Át kellett alakítani a verseny pontozását, növelni a tétet, hogy ahogy haladunk a játék vége felé, még mindig legyen esély arra, hogy valamelyik csapat fordíthat. Talán a legnehezebb az volt, hogy a második adásrész elején három csapat kiesett. Viszont

valamennyi Abigél-jelenetet szerettük volna felvenni. Ezért az adástól eltérően alakult a felvétel sorrendje: először mindegyiket felvettük, és csak utána jött a kiesés jelentő disputa. Az adásmenetbe már csak a három továbbjutott csapat jelenete került be.

2017. szeptember 29-én reggel nyolctól este kilencig tartott a felvétel, a csapatok már az előző délutánt is a stúdióban töltötték. Szoros, fej-fej melletti küzdelem volt, a felvételi leállások éppen a Magiszter kvízzjáték tempóját, ritmusát tördelték teljesen szét. A kelletténél kisebb figyelem jutott arra, hogy az eredmények aktuális állását folyamatosan ismertessük. Egy jellegzetes példa: a legutolsó kvíz kérdés nem került adásba, ezért a szakmai szervezőként az egész felvétel pontozását újrászámoltam, hogy a képernyőn elért eredmény megegyezik-e a valóságos eredménnyel. (Igen.)

A Magiszter feladat jól működött a képernyőn is, bár az informatikai támogatást még tovább lehetne fejleszteni. A Lantos csalódást okozott. Vagy az élő zenekarral történő próba nem volt elég, vagy talán az izgalom okozta az intonációs hibákat. Viszont nagyon jó lett volna, ha valamennyi Abigél-jelenet adásba kerülhet. Jó forgatókönyv, igényes megoldás volt jellemző erre a feladatra. A Regös feladat az adásban egy-két helyen szinte az érthetlenségig rövidült. A Disputa a próbák során volt tüzezebb, lendületezebb. A verseny értékelése során joggal merült fel a kétség, hogy nem áldoztuk-e fel a tudást a show oltárán? Nem. Világosan látszik, hogy az 1-3. helyezett csapatok olyan kvíz kérdésekre is tudtak válaszolni, amire a versenytársaik nem.

A tudáson alapuló kreativitást, azt, hogy nem csak a megtanult ismeretek kel-

lettek, hanem azokat egészen újszerűen alkalmazni is kellett, minden néző és értékelő kiemelte. Mindegyik csapat szurkolótábort is hozhatott, és ennek jelentőségét a versenyzők is elismerték. Nagyon alapos felkészülésre volt szükség.

Néhány értékelést idézzünk még fel a versenyről.

„Imákat hallunk énekelni” (Dr. Gloviczki Zoltán a versenyen).

„Egy életre szóló élmény marad” (Székács Linda, versenyző)

„Ilyen jellegű műsor még nem volt a hazai médiában. Az a legjobb benne, hogy a fiatalok a valós kérdéseiket fogalmazhatják bele a feladatokba” (Caramel – PetőfiLive).

REMÉNYSÉGGEL TELVE

Zene: Christian Gregor; Szöveg: Sági Vanda, Fábrián Flóra (A Fidelitas, a szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium csapatának dala a Lantos feladathoz, 2017.)

Sokszor csúfolnak, vádolnak, és csak csalódás kísér,
túl gyorsan kéne felnőni, mikor nem állsz készen még.
Ha problémák sora támad, ne rettegj, Istenre nézz!
Hidd, van élet, van jövőd, reménységed benne él!

Tragédiáktól fél szíved, s minden remény elhagy már.
Lelked kínzó fájdalmára ki adhat vigasztalást?
Isten fia megment téged, fordulj hozzá, és remélj!
Hidd, van élet, van jövőd, reménységed benne él!

Ha úgy érzed, nincs már senkid, utad nincs, ki kísérje,
magányodban kihez fordulj? Segít Isten igéje.
Bánatodból kivezet majd, nem vagy egyedül, ne félj!
Hidd, van élet, van jövőd, reménységed benne él!

5. ÖT SZUBJEKTÍV ÉLMÉNY

Az alábbi öt megjegyzés személyes tanulságként is szolgál.

- A kvízek pedagógiai alkalmazását érdemes kérdésalakításról szóló képzéssel támogatnunk. A lektorálás során sok, többféleképpen értelmezhető kérdéssel találkoztunk – már pedig ezekre nagyon nehéz egyértelmű javítókulcsot készíteni. A kvíz készítésben különösen fontos elem, hogy a többlettudást ne büntessük (amikor a diák pontosabb választ ismer, mint a kérdező.)
- A felkészítő táborban megkérdeztük a diákokat, okoz-e gondot bármelyik csapatnak a filmek vágása. Nem volt jelzés, valamilyen csapat elfogadta, hogy külső segítséget a filmkészítéshez nem vehetnek igénybe. A médiaprojektek sokoldalúan mozgósítják a kreativitást, a bennük rejlő lehetőséget alig használjuk ki.
- A bonyhádi felkészítő tábor megkezdése előtt egy órával még nem volt tréner a makettező feladathoz. Akkor hívott fel telefonon András, aki építész, hobbija a makettépítés, a szomszéd faluban, Kakasdon él, és bonyhádi öregdiák. (A makettezésben rejlő pedagógiai lehetőségeket is csak korlátozottan használjuk).
- A vetélkedő kétszer ment adásba – ez nem muszájból történt. Az M5 nézettsége nehezen mérhető, de így is több(tíz)ezer emberhez jutott el a vetélkedő ténye, ami előben talán néhány száz ember élménye lehetett volna.
- A pedagógia megújításának legfinomabb módszertana a versenyeken az új eljárások használta: önkéntességet és motivációt jelent.

6. EREDMÉNYEK

A versenyre 2016 őszén a két kategóriában 127 iskolából 300 csapat, összesen 1500 diák nevezett. A legfiatalabb csapat 4. évfolyamos diákokból állt. Középiskolás csapat 167 volt, 835 diákkal.

Az első fordulóban az elérhető 296 pontból a legjobb csapat 272 pontot ért el.

A verseny koncepciójában a regionális döntők önmagában is helyezésként értelmezhetők.

A középiskolás tévés döntőn az adás szerint az 1-2. helyezett között 1 pont volt a különbség egy 450 pontos versenyen (az utolsó kérdés nem került adásba, azzal együtt a különbség 6 pont.)

A verseny végén a közreműködő szakértők, feladatírók, lektorok számára 57 db oklevelet állított ki a Versenybizottság.

6. A.) Általános iskolás korosztály kategória győztesei

1. Rózsakert 2 – a Budapest-Rózsakerti Demjén István Református Általános Iskola csapata
2. ART (Alázatosan rezgő tehének) – a győri Péterfy Sándor Evangélikus Gimnázium, Általános Iskola és Óvoda csapata
3. Sztárai követői – a pécsi Sztárai Mihály Általános Iskola, Óvoda és AMI csapata
4. Kálvin jobbkezei - a Kecskeméti Református Általános Iskola csapata
5. Be(g)formáció – A békéscsabai Szeberényi Gusztáv Adolf Evangélikus Gimnázium csapata
6. Sola fide – a tiszaujvárosi Kazinczy Ferenc Református Általános Iskola csapata

6. B.) Középiskolás kategória győztesei

1. Visszatérők – a budapesti Deák Téri Evangélikus Gimnázium csapata
2. Bonyhádi Petőfiúk – a Bonyhádi Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium, Kollégium és Általános Iskola csapata
3. WittenBE®G – a békéscsabai Szeberényi Gusztáv Adolf Evangélikus Gimnázium, Szakgimnázium, Általános Iskola, Óvoda, Alapfokú Művészeti Iskola és Kollégium csapata
4. A Péterfysek – a győri Péterfy Sándor Evangélikus Gimnázium, Általános Iskola, Óvoda és Kollégium csapata
5. Tógátusok – a Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma és Diákotthona csapata
6. Fidelitate – a Szigetszentmiklósi Batthyány Kázmér Gimnázium csapata

A versenykiírás szerint mindkét kategória első helyezett csapata Wittenbergbe utazhat 2018 nyarán. Dr. Hafenschér Károly, a Reformáció Emlékbizottság miniszteri biztosa a középiskolai verseny végén bejelentette, hogy látva az igyekezetet, a kivételes lelkesedést és a rendkívül kicsi különbséget, úgy döntött, hogy az összes, azaz mind a hat csapat elutazhat Wittenbergbe.⁴

„Vallás és kultúra elválaszthatatlan fogalmak Európában. Értelemszerű tehát, hogy az értékörzésben – amely az M5 csatorna kiemelt feladata –, a vallástörténet és annak kulturális hatása is kiemelt figyelmet élvez. Ezért üdvözölte örömmel és támogatta a csatorna a Reformációs Emlékbizottság középiskolásoknak szervezett vetélkedőjét. Sikerült megtalálni az egyensúlyt a komoly téma és a könnyed, szórakoztató formátum között, tehetséges, felkészült fiatalok közre-

működésével. Még ehhez hasonló sem volt a vetélkedők történetében, így biztosan állíthatom: új műfaj született, ennek lehetnek tanúi nézőink vasárnap.” (Dér Ágnes, az M5 csatorna igazgatója).⁵

„Számomra hatalmas élmény volt az elmúlt hónapok, hetek és napok előkészítő munkája, a felvétel, s az adás. Fantasztikus munkát végeztek, nagy szaktudással, sok emberséggel, nem kis empátiával, hatalmas szorgalommal. Csupa-csupa szuperlatívusz – és ez nem túlzás.

Nagyon nagy élményt jelentett a gyerekeknek az egész, és igen sok pozitív visszhangot kaptam. Több mint ezer program mögött állunk ott ebben az emlékémben, de ez az egyik csúcspont volt.” (Dr. Hafenscher Károly, a Reformáció Emlékbizottság miniszteri biztosa).⁶

Részletes eredmények [itt](#).

1. SZ. MELLÉKLET: A DISPUTA FELADAT FELADATLEÍRÁSA

1. 1. Rövid tájékoztató a Disputa feladatról

A Disputa feladat⁷ egyik célja az, hogy a játék során megidézzék a reformáció korának sajátos műfaját, az egykoron a magasabb középiskolai osztályokban és a felsőoktatásban, hitvitákban is használt párbeszédés érvelésformát.

A feladat fontos funkciója továbbá, hogy a csapatok bemutassák, hogy a felkészülés során megtanult ismeretek kreatív alkalmazására, gyors és ötletes reagálásra képesek, képesek véleményüket árnyaltan megfogalmazni, és méltányolni a másik fél álláspontját.

A Versenybizottság három témakört ad meg a versenyző csapatoknak. A csapatok a megadott tételmondat mellett és ellen szóló érvekkel készülnek fel a versenyre.

A három megadott témakör:

Az A) témakörben elvárás, hogy a felkészülés során a csapatok szerezzenek személyes információt arról, hogy egy külföldi ország hogyan ünnepli a reformációt, és ezt a vitában érvekként használják fel.

A.	Témakör:	Az ünneplés kultúrája
	Tételmondat:	Szükséges nekünk ötszáz évet ünnepelni.
B.	Témakör:	Példaképek
	Tételmondat:	Luther ma is kiváló példakép és meghatározó tekintély a fiatalok számára.
C.	Témakör:	A reformáció értékelése
	Tételmondat:	Luther ma az emberek közti kapcsolatokat reformálná.

1.2. A Disputa feladat szervezése a vetélkedőn

A döntő során a Disputa az első rész utolsó feladata.

A vitázó párosok: a játékban kialakult aktuális állás szerint a 3-6., a 2-5. majd az 1-4. helyezett csapatok vitatkoznak egymással. A versenyben hátrébb álló csapat választ a védő (pro) vagy támadó (kontra) szerepek közül.

Az egyik csapat a tételmondat mellett (pro), a másik csapat a tételmondat ellen (kontra) érvel. „Pro” érvelés során a tételmondat igazságát kell igazolni, „kontra” érvelés során a tételmondatot kell cáfolni.

Egy vita négy perc. Egy-egy vita során mindegyik csapat kétszer 1 percet kap. A vitát a kritizáló (kontra) csapat kezdi, erre reagál a védő (pro) fél. A támadó válasza, majd a védő viszontreakciója következik. Az időt visszaszámláló méri.

A vitaasztalnál mindkét csapatból két-két személy foglal helyet. Ők egymás között szabadon adhatják át a szót, figyelembe véve az időkeretet. A csapat többi tagja a vitába nem szólhat bele. Megkezdett vita közben cserelhetőség nincsen.

A zsűri és a többi versenyző, vendég végighallgatja a beszédeket, majd a zsűri tartalmi, illetve formai, előadásmódbeli szempontok szerint értékeli a vitában résztvevő csapatok munkáját.

A pontozás sajátosan alakul: a feladat maximális pontszámát a zsűri osztja el a két csapat között: ez a 0-100%-tól az 50-50%-ig bármilyen arány lehet.

1.3. Értékelési szempontok

- Témataratás: a vita a tételmondatról szól és a megadott témakörben marad.
- Tartalmi koherencia: a felsorolt érvek igazak és logikusak, az érvelés felépített.
- Az elhangzó érvek száma.
- Reagálás: a válaszok a másik csoport által felvetett kérdéskört is figyelembe veszik.
- Diákosság és egyediség: a téma felvetése, megfogalmazása a korosztály nézőpontját tükrözi, a közhelyeket elkerüli.
- Nyelvi megformáltság: közérthető szóhasználat, választékosság, udvariasság.
- Metakommunikáció: testbeszéd, akusztikus eszközök, meggyőzés, az ellenfél méltányolása.
- Éléményszerűség, érzelmi hatás.

2. SZ. MELLÉKLET: SZEMELVÉNYEK A VETÉLKEDŐ DÖNTŐJÉNEK FELADATLEÍRÁSAIBÓL

A Re:formáció – Megújuló világ komplex műveltségi vetélkedő középiskolai korosztály részére 3. fordulójához (országos döntő)

1. A Regös és a Pallér feladat egyesített leírása

1. 1. Tájékoztató a „Regös”

– Régiók bemutatkozása feladatról

A feladat az, hogy a csoport élőszóval kísért prezentációval vagy mozgóképes bemutatóban 90 másodpercben mutassa be a régió két vagy három kiemelkedő protestáns emlékét.

A felkészítő táborban megbeszéltek szerint a csapatok 90 másodperces rövidfilmet készítenek. A stúdióban, a helyszíni bemutatás során a csoport egy vagy több tagja élőszóban mutatja be a filmen látható helyszíneket.

Ebben a fordulóban tartalmi szempont, hogy a csoport valóban fontos protestáns emlékeket választott-e ki, és a fontosságát meggyőzően indokolja-e.

1. 2. A Regös feladat szervezése

A regionális döntő helyszíne határozza meg a bemutatandó régiót.

1.3. Rövid tájékoztató a „Pallér” feladatról

A vetélkedő 2. fordulójában a csapatok az „Építész” feladatban bemutattak egy-egy épületet. Ahogyan jeleztük, az országos döntőbe jutó csapatoknak feladatuk az általuk a középdöntőben választott épület makettjét elkészíteni. A makett tetszés szerinti technikával készülhet. A tárgy legyen háromdimenziós makett. Mérete bármely irányban legfeljebb 60 cm lehet. A makett szállítását a csapatnak kell megoldania. A makett tervezésekor és kivitelezésekor a szállíthatóságot a csapat tartsa szem előtt!

Az alkotást 25 másodpercben, illetve 2 percben élőszóban is be kell majd mutatni.

A makett talapzatának alsó felén a készítőik nevét és a verseny döntőjében résztvevő iskola nevét fel kell tüntetni. A makett elkészítésénél nem feltétel, hogy csak a csapattagok készíthetik el, de a csapattagok bevonása értékelési szempont. Amennyiben nem csapattag is közreműködött a makett elkészítésében, a már ismert felhasználási nyilatkozatot ki kell tölteni, melyben az alkotó hozzájárul (kiskorú tanuló esetében a szülő aláírása is kell) az alkotás felhasználásához a verseny és a Reformáció Emlékbi-zottsága munkája során.

1.4. Értékelési szempontok

A prezentáció és a film értékelése:

- Megfelelőség és fontosság: a témaválasztás releváns, tehát valóban fontos protestáns emlékeket mutat be. A korabeli vagy máig ható jelentőséget meggyőzően érzékelteti.
- Újszerűség: várhatóan ezek a kiemelt emlékek jól ismertek; értékelendő az újszerű nézőpont, kevésbé ismert vonatkozás bemutatása.

[Területi döntő] / Csapat székhelye	Bemutatásra váró régió*	Határvonala
[Debrecen] Debrecen	Tiszántúl, északi rész	A 4-es, 42-es úttól északra
[Kecskemét] Békéscsaba	Tiszántúl, déli rész	A 4-es, 42-es úttól délre
[Budapest (Pest)] Budapest	Duna-Tisza köze, északi rész	Budapest a Dunától keletre + Duna-Tisza köze az M3-astól északra
[Budapest (Buda)] Szigetszentmiklós	Duna-Tisza köze, déli rész	Budapest a Dunától nyugatra + Duna-Tisza köze az M3-astól délre
[Kaposvár] Bonyhád	Dél-Dunántúl	A Zalától, a Balatontól és Fejér megyétől délre
[Győr] Győr	Észak-Dunántúl	A Zalától és a Balatontól északra, Fejér megye is (Budapest nem)

* A régió itt földrajzi határokat, tájegységet jelent, nem teljesen esik egybe a közigazgatási régióval.

- A forgatókönyv áttekinthetősége, használhatósága (a műsort gyártó cég észrevételeit figyelembe véve).
- Vizualitás, képalkotás és a kamerakezelés: a kisfilm képileg megragadó, fantáziadús, stílusos, a választott stílus formanyelvét jól használja.
- Szerkesztés: felépítés, kompozíció, tagolás, vágás.
- A prezentáció [szóbeli] előadásmódja: nyelvi megformáltság, közérthető szóhasználat, figyelem megragadása.
- A prezentáció metakommunikációs elemei: testbeszéd, akusztikus eszközök, meggyőzés.
- Élményszerűség, érzelmi hatás: sztori, személyes élmény, kötődés, könnyedség.

A makett értékelése:

- Valóságosság
- A választott technika értékelése: műszaki relevancia
- Ötletesség, kreativitás
- A kivitelezés igényessége: technikai megoldások (súlyozott szempont)
- A csapattagok részvétele az alkotás(ok) elkészítésében, a diákmunka aránya a bemutatóban
- Érzelmi-művészi hatás
- Iskolai közzététel bemutatása, igazolása

2. Magiszter (kvíz) feladat – tájékoztató

2.1. Rövid tájékoztató a „Magiszter” (kvíz) feladatról

A regionális döntőkben megismert feladattípushoz hasonló, „A kevesebb több” típusú játék (kevesebb információ alapján megadott helyes válaszért több pont jár).

A technikai lehetőségek birtokában a feladat terv szerint villámkérdés lesz: a csa-

patok a kérdés feltétele után nyomógombos készülékkel jelentkeznek válaszára. A leggyorsabban reagáló csapat mondhatja el a megfejtését.

A feladat 2 körben valósul meg. Az egyes körökre a verseny különböző szakaszaiban kerül sor.

2.2 A feladat tartalmi elemei

A feladatok megoldásához az alábbi ismeretekre lesz szükség:

Faggyas Sándor-Korányi András: 500 éve reformáció, PRÚSZ, 2015.

Az első fordulóban tanulmányozott életrajzok közül:

Kecskeméti Vég Mihály, Balassi Bálint, Bél Mátyás, Vay Miklós, Kőrösi Csoma Sándor, Hatvani István, Luther Márton.

A második fordulóban tanulmányozott életrajzok:

Apáczai Csere János, Arany János, Bethlen Gábor, Bethlen István, Bethlen Kata, Bocskai István, Bornemisza Péter, Csokonai Vitéz Mihály, Heltai Gáspár, Huszár Gál, I. Rákóczi György, Karácsony Sándor, Károlyi Gáspár, Kós Károly, Kossuth Lajos, Kőrösi Csoma Sándor, Lórántffy Zsuzsanna, Melius Juhász Péter, Németh László, Ordass Lajos, Ráday Pál, Ravasz László, Sylvester János, Szenci Molnár Albert, Sztárai Mihály. (Faggyas Sándor: Protestáns hősök – Fél-száz portré az elmúlt fél évezred magyar történelméből (AMFIPRESSZ BT., 2016. A könyvet a verseny céljaira digitálisan is megkaptuk - ezúton is köszönjük.)

Szükséges lehet még Arany János alábbi balladáinak felelevenítése: *Mátyás anyja, Szondi két apródja, A walesi bárdok, Hídavatás, Vörös Rébék*, valamint Szabó Magda *Abigél* című regényének ismerete.

Közölt adatok	1. infó	2. infó	3. infó	4. infó	5. infó
1. kör	4	3	2	2	1
2. kör	7	5	3	2	1

2.3. A feladat szervezése

A feladat egyes köreire előzetes terveink szerint akkor kerül sor, amikor a csapatok ismerik a verseny pillanatnyi állását. Így a kockázat felmérése taktikai jelentőségű is lehet.

Minél kevesebb információból ismerik fel az adott személyt, annál több pontot gyűjthetnek. Az aktuálisan elérhető pontszámokat a feladatot tartalmazó ppt is mutatja.

Egy kérdésnél a csapat csak egy választippet adhat le. Ha tévesen válaszol, a csapat az adott személyre újabb tippet nem adhat le. A 2. körben a kérdések száma 8-15 lehet, attól függően, milyen gyorsan ismerik fel a csapatok a helyes megoldásokat. Mindegyik kérdésre mindegyik csapat válaszolhat.

3. Lantos feladat – tájékoztató

3.1. Rövid tájékoztató a „Lantos” feladatról

A vetélkedő 3. fordulójában az előző fordulóban megtanult énekekre alapozva új éneket kell bemutatni. A XVI. századi hagyományokat felidézve a csapattagok új szöveget írnak egy már meglévő dallamra, ezt az éneket mutatják be. Az archaizálás, régies nyelvi forma nem előny és nem értékelési szempont. Egy énekhez legalább három versszakot szükséges írni. A szöveget a felkészítő tábor után tovább lehet pontosítani, csiszolgatni.

3.2. A feladat szervezése

A csoportok a felkészítő táborban egy-egy témát húznak, amihez a versenybizottság az A (korálok) és a B (parafrázisok, históriás énekek) csoportból is egy-egy dallamot hozzárendelt. A két ének közül a csapat maga választja ki, hogy melyikre ír szöveget. Az énekek magyar nyelvű előadását kérjük.

A vetélkedőn élő zenei kísérettel történik a mű bemutatása. Az egyes dalok sorrendjét a kísérő zenekar határozza meg 2017. szeptember 22-ig. Az előadásban a szervezők által felkért zenei kísérekön kívül csak a versenyző csapattagok működhetnek közre. Az ének bemutatását a csapat egy vagy több tagja végzi.

3.3. Énekrepertoár

Az egyes énekek felsorolása alatt megadunk egy linket, ahol az adott ének (egyik változatának) kottája az interneten is megtekinthető. A felsorolt énekek gyakran több változatban is ismertek, megtalálhatóak. A verseny zsűrije bármelyik változatot elfogadja.

1. Luther Márton: Erős vár a mi Istenünk
2. Német népi dallam - Joachim Neander: Áldjad én lelkem
3. H. Isaac – Paul Gerhardt: Már nyugosznak a völgyek
4. Hassler / J. S. Bach – Paul Gerhardt: Ó Krisztusfő...
5. Cantus Chatolici: Jézus, világ Megváltója

6. N. L. von Zinzendorf: Isten szívében megpihenve
7. Louis Bourgeois - Szenczi Molnár Albert: Mint a szép híves patakra
8. Bourgeois L. – Szenczi Molnár Albert: Úrnak szolgálai mindnyájan
9. Kodály Zoltán – Kecskeméti Vég Mihály: Mikoron Dávid nagy búsultában
10. Tinódi Lantos Sebestyén: Tisztítsd meg szíved / Siess keresztyén
11. Székely Balázs - Szkhárosi Horváth András: Semmit ne bánkódjál
12. Balassi Bálint: Bocsásd meg, Úristen.

3.4. Értékelési szempontok

- Intonáció, tisztaság
- Ritmika, ritmusválasztás
- Szöveg tartalma (kiemelt szempont)
- Szöveg érthetősége, prozódia: a szöveg és a zene illeszkedése
- Megjelenés [ha többen adják elő: csapatmunka]
- Stíluskezelés
- Zenei élmény, érzelmi hatás.

4. Mimes feladat – tájékoztató

4.1. Rövid tájékoztató a „Mimes” feladatról

Tekintettel Szabó Magda születésének 100. évfordulójára (2017. október 5.), a verseny-

bizottság döntése értelmében az országos döntőn is az Abigél című regény feldolgozására kerül sor.

4.2. A feladat szervezése

A csapatok a regénybeli sorrend alapján, 240 másodpercben mutatnak be egy jelenetet Szabó Magda Abigél című regényéből. A jelenetben kizárólag a csapat nevezett tagjai szerepelhetnek.

Fontos megjegyzés: bár a vetélkedő döntője tévés felvételre kerül, a jelenet a verseny sajátossága és a felvételi időkeretek miatt nem ismételtető. A versenyen mind a hat jelenetet felvesszük, de adásba csak a három továbbjutott csapat jelenete kerül.

4.3. Értékelési szempontok

- Szövegtudás (memoriter, magabiztosság)
- Előadásmód (hitelesség, értelmezés, karakterábrázolás)
- Alkalmazott beszédtechnika (érthetőség, hangulatteremtés)
- Alkalmazott mozgástechnika (nonverbális kommunikációs eszközök, térképzés)
- Dramaturgia (ötletesség, kreativitás, megvalósulás)
- Koncentráció, figyelem, játékgfegyelem
- Atmoszférateremtés (intenzitás, érzelmek)
- Színpadi összkép, élmény

3. SZ. MELLÉKLET FONTOSABB HÍRADÁSOK A RE:FORMÁCIÓ KOMPLEX MŰVELTSÉGI VETÉLKEDŐRŐL

(Linkek legutóbbi megtekintése: 2018. 03. 01.)

VERSENYKIÍRÁS

Re:formáció diákoknak – oktatási vetélkedőt hirdet a Reformáció Emlékbizottsága <http://reformacio2017.hu/2016/09/27/reformacio-diakoknak-oktatasi-vetelkedo/>
 Re:formáció – Megújuló világ. Komplex műveltségi vetélkedő középiskolai korosztály részére. Re:formáció – Kulturális kincskeresés. Komplex műveltségi vetélkedő általános iskolai korosztály részére. <http://reformacio2017.hu/re-formacio-iskolai-vetelkedo/>

KÖZÉPDÖNTŐK

Összefoglaló a középiskolai Re:formáció vetélkedő középöntőjéről <http://reformacio2017.hu/2017/04/24/sikeresen-lezajlott-a-reformacio-vetelkedo-kozepdontoje/>
 Lezárultak a Re:formáció komplex műveltségi vetélkedő középöntői <http://reformacio2017.hu/2017/05/17/30000/>

ORSZÁGOS DÖNTŐK:

Október 1-jén minden eldől: adásban a Re:formáció döntője! <http://reformacio2017.hu/2017/09/25/oktober-1-jen-minden-eldol-adásban-a-reformacio-dontoje/>
 Formabontó reformációs vetélkedő az M5-ön <http://www.mtva.hu/2017/09/29/formabonto-reformatus-vetelkedo-az-m5-on/>
 Caramellel jön az M5 protestáns vetélkedője <http://www.hirado.hu/2017/10/01/caramellel-jon-az-m5-protestans-vetelkedoje/>
 A Re:formáció – Megújuló világ komplex műveltségi vetélkedő országos döntője 1-2. rész
 1. rész <https://www.youtube.com/watch?v=gl2xVT9iri8>
 2. rész: <https://www.youtube.com/watch?v=6vA1zsVOMXY>
 Caramel is részt vesz az M5 Re:formáció - Megújuló világ című vetélkedőjében <https://www.mediakliikk.hu/video/caramel-is-reszt-vesz-az-m5-re-formacio-megujulo-vilag-cimu-vetelkedojeben/>
 A Re:formáció – Megújuló világ műveltségi vetélkedőn mindenki nyert <http://reformacio2017.hu/2017/10/02/a-reformacio-muveltségi-vetelkedon-mindenki-nyert/>
 Taroltak az evangélikus gimnazisták a Re:formáció – Megújuló világ című műveltségi vetélkedő döntőjében <http://www.evangelikus.hu/taroltak-az-evangelikus-gimnazistak-reformacio-vetelkedoben>
 Az egész sulis és a kiesett csapatok is nekik drukkoltak <https://www.teol.hu/hirek/helyi-hirek/az-egesz-suli-es-kiesett-csapatok-nekik-drukkoltak-918139/>
 Kikötő (A 7. Tv műsora, Békéscsaba) 2017.10.15. <https://www.youtube.com/watch?v=gRcAFpOHLPU&feature=youtu.be&app=desktop>
 Indul a Re:formáció komplex műveltségi vetélkedő általános iskolai döntője <http://reformacio2017.hu/2017/10/17/indul-a-reformacio-komplex-muveltségi-vetelkedo-altalanos-iskolai-dontoje/>
 Kecskeméten tartották a „Re:formáció” komplex műveltségi vetélkedő országos döntőjét <http://reformacio2017.hu/2017/10/20/kecskemeten-tartottak-a-re-formacio-komplex-muveltségi-vetelkedo-orszagos-dontojet/>
 Mária Rádióban. A megújulás lendülete https://hangtar.mariaradio.hu/A_megujulas_lendulete#
 2017.08.22 - 13:39:53 (09:56)
 2017.09.05 - 13:35:58 (09:43)
 2017.09.28 - 13:35:45 (09:36)

TOVÁBBI MŰSOROK:⁸

M5 TV: 2017.10.01 Re:formáció – Megújuló világ: TV-vetélkedő országos döntő 1-2. rész (ismétlés 2017.10.31.)
 Duna Televízió: Család-barát magazin 2017.09.28.
 M5 TV: Kulturális Híradó 2017.09.30.
 M5 TV: Esti kérdés 2017.10.31. Re:formáció – Megújuló világ országos TV-vetélkedő

¹ Re:formáció – iskolai vetélkedő. A Reformáció Emlékbizottság, az EMMI Oktatásért felelős Államtitkársága, valamint az Oktatási Hivatal vetélkedője általános- és középiskolások részére. Versenykiírás. <http://reformacio2017.hu/re-formacio-iskolai-vetelkedo/> (2018.03.01.)

² <https://www.teol.hu/kozelet/helyi-kozelet/a-rendszervaltaskor-szekszardi-lelkesz-volt-a-miniszteri-biztos-927577/> (2018.03.01.)

³ Az ábrán a monogramok személyekre utalnak, az egy betű+szám az ábra elkészítőknek a név szerint nem ismert személyeket jelentenek. A Szurcs az egyes iskolák 10 fős szurkolócsoportja, a versenyző diákokat az 5D rövidítés jelzi.

⁴ <http://reformacio2017.hu/2017/10/02/a-reformacio-muveltségi-vetelkedon-mindenki-nyert/>

⁵ <http://www.mtva.hu/2017/09/29/formabonto-reformatus-vetelkedo-az-m5-on/#> (2018.03.01.)

⁶ Körlevél a közreműködőkhez, 2017.10.03.

⁷ Megjegyzés: A Re:formáció komplex műveltségi vetélkedő során alkalmazott játék nem azonos a mozgalmaként is működő Disputa-programmal.

⁸ Ezek a műsorok jelenleg online nem érhetőek el.

TAPOTI ANTAL – DR. KÖVES GABRIELLA

GEOMETRIAI FELADATOK ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉSE ELSŐ ÉS MÁSODIK OSZTÁLYOS MATEMATIKA TANKÖNYVEKBEN

A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

A Károli Gáspár Református Egyetemen az egyik kutatócsoport Dr. Köves Gabriella vezetésével az elemi matematika tankönyvek vizsgálatával foglalkozik. Tapoti Antal 2016 ősze óta tagja ennek a kutatócsoportnak. A tanulmány írásakor másodéves levelező hallgató, akinek személyes indíttatása a tanítói tapasztalataiból ered. Tapoti általános iskolában dolgozik jelenleg asszisztensként, ahol rálátása van az ott folyó matematika-oktatásra/tanításra. Találkozott olyan matematika tankönyvekkel, amelyek alapvető eltéréseket, esetenként hibákat is mutatnak. Ezért esett témaválasztása a napjainkban használatos, két-két eltérő felépítésű, első és második osztályos matematikai tankönyv geometriai feladatainak összehasonlítására az első és második osztályban.¹

A VIZSGÁLAT CÉLJA

Átfogó képet kívánunk adni mai két 1-2. osztályos matematika-tankönyv geometria tananyagának felépítéséről, tananyagszerkesztéséről, konkrétan a geometriai tananyag megjelenéséről a kiemelt szempontok szerint.

GONDOLATOK A MAGYARORSZÁGI GEOMETRIA TANÍTÁSÁNAK BEVEZETÉSÉRŐL

Magyarországon elsőként (1996) (Mészáros – Németh – Pukánszky, 2005) a pannonhalmi kolostori iskola kezdte meg működését, mely az oktatási-nevelési hálózat kialakulásának első lépése volt. Alapszinten nem tartalmazott mértani ismereteket. A magasabb évfolyamokon megjelent például a síkbeli egyszerű alakzatok leírása, a naptárkészítés, az időszámítás. Az első magyar nyelvű matematika könyv a Debreceni aritmetika (1577) sem foglalkozott még geomet-

riával. Maróthi György 1743-ban kiadott *Arithmetica* vagy számvetésnek mestersege című művében sincs geometria fejezet, de az előszavában így ír: „Az Ólökkel s Lábakkal való számvetés nagy részént a Geometriában szokott taníttatni; minthogy abban van a fundamentoma. De mivel a dolog igen hasznos, a mint okos emberek által-látják: a Geometriát pedig igen kevés ember tanulja: jónak ítélem ide tenni.” (Maróthi 1743). Az oktatás kötelezővé tételé óta, fokozatosan beszivárgott a geometria az 1-2. osztályos tananyagba. Kezdetben (1777) csak a második osztályban tanultak számolást-mérést, később kiterjesztették mindegyik kötelező évfolyamra, de ezen túl geometria nem szerepelt az 1-2. osztályos tananyagban (Köves 2014). Lényeges változás történt az 1868-ban megjelent közoktatási törvénnyel (1868. évi XXXVIII), amely előírta a fejbeli és jegyekkel való számolás és a hazai mértékek ismeretét is (Mészáros – Németh – Pukánszky, 2003).

A XIX-XX. század fordulójára beke-
rülnek az 1-2. osztályos tananyagba a mér-
tékek (pénz, hosszúság, űrtartalom, súly,
tömeg, idő), és a mérések méterrúddal,
mérőszalaggal témakörök. A 3. osztályosba
a négyzettel, téglalappal kapcsolatos ismer-
etek, a 4. osztályosba a területmértékek,
valamint az űrmérték. Lényeges változást
az 1978-as tantervben bevezetett komplex
matematika hozott. A komplex matemati-
katanítás tananyaga mindegyik évfolyamon
öt tantervi tárgykörből állt, a halmazok, lo-
gika; a számtan, algebra; a függvények, so-
rozatok; a geometria, mérések; és a kombi-
natorika, valószínűség-számítás, statisztika.
Kicsiny változtatással ezt a felosztást talál-
juk a 2012-es NAT-ban is.

Ezek szerint az 1978-as tantervi reform
óta matematika tanításunknak szerves ré-
sze a geometriai ismeretek tanítása.

A GEOMETRIAI TANANYAG KÖVETELMÉNYE 1-2. OSZTÁLYBAN

1-2. osztályban a NAT három nagy téma
köre csoportosítja a geometriai ismeret-
anyagot.

1. A síkgeometria, amely tartalmaz-
za a síkidomok előállítását tevékenységgel,
síkbeli tájékozódást, helymeghatározást;
irányokat, irányváltoztatásokat, valamint
egyszerű geometriai tulajdonságok felisme-
rését, összehasonlítását.

2. A térgeometria témakörbe tartozik
a térbeli alakzatok megfigyelése, szétvá-
logatása, megkülönböztetése. Síkidom és
test különbségének megfigyelése. Testek
építése szabadon, illetve modell alapján,
valamint a térbeli tájékozódás, helymegha-
tározás; irányok, irányváltoztatások megfi-
gyelése, felismerése.

3. A transzformációk témakörben sík
tükrözéssel és hajtogatással a tengelyes tükrö-
zés megtapasztaltatása a tapasztalatok meg-
fogalmazása a feladat (NAT 2012).

A VIZSGÁLAT STRUKTÚRÁJA, AZ ELEMZÉS SZERVEZÉSE

A hipotézisek felállításához Dárdai (Dár-
dai, 2002) és Köves (Köves, 2014) munkáit
használtuk fel. A hipotéziseket három na-
gyobb csoportba bontottuk, és mindegyik-
hez alpontokat rendeltünk.

1. A tananyag tartalmi elemei, strukturált-
sága
 - A tankönyvre jellemző a vertikális ko-

herencia, egymásra épülés (épít az előző években elsajátított ismeretanyagra).

- A tankönyvre jellemző a horizontális koherencia (a tananyag kellő mélységben kerül kifejtésre).
- A tankönyvben jellemző a tantárgyakon belüli koncentráció (épít a különböző matematikai területek ismeretanyagai közötti kapcsolatra).

2. A problémamegoldás szintjei

- A tankönyv megfelelő mennyiségű és minőségű feladatot biztosít a direkt és az indirekt differenciálásra, amely meg is valószínűsíthető a tanórán.
- A minimum, optimum, optimumot meghaladó követelmények megfelelő arányban jelennek meg a tankönyvben.
- A tankönyvre jellemző, hogy szem előtt tartja a felzárkóztatást.
- A tankönyvre jellemző, hogy szem előtt tartja a tehetséggondozást.

3. A problémamegoldás segítése

- A tankönyvben a probléma-megfogalmazás matematikailag egzakt (pontos), a tanulók előismereteinek, értelmi szintjének megfelelő.

A VIZSGÁLAT TÁRGYA

Két tankönyvcsaládból választottuk ki az 1-2. osztályos köteteket. A Hajdu Sándor által szerkesztett Műszaki Könyvkiadó Matematika (Hajdu tankönyv), illetve Fülöp Mária által szerkesztett OFI Kísérleti Tankönyv Matematika (OFI tankönyv) sorozatából.

A GEOMETRIAI TÉMÁK MEGJELENÉSE AZ OFI ÉS A HAJDU TANKÖNYVEKBE

A vizsgált matematika tankönyvekben mind a három téma megjelenik, de eltérő módon. Első lépésként a feladatok számszerű megjelenését figyeltük.

Első osztályban átlagosan a tankönyvek 10%-ában, másodikban 12%-ában jelennek meg főleg mérésekhez, geometriai fogalmakhoz kapcsolódó témakörök, legtöbbször fejezetszinten. Nem fejezetszinten előfordul, hogy egy-egy feladatban új témaköri tartalmak jelennek meg tantárgyon belüli koncentrációként.

Azonban a feladatok száma nem ad valószínű információt, mivel itt nem vettük figyelembe a feladatok itemezését.

TARTALOMSZERVEZÉS: A TANANYAG TARTALMI ELEMEI, STRUKTURÁLTSÁGA

1. A tananyag tartalmi elemei, strukturáltsága

a) A tankönyvre jellemző a vertikális koherencia, egymásra épülés (épít az előző években elsajátított ismeretanyagra).

Az első osztályos tankönyvnek építenie kell az óvodai nevelésből hozott tapasztalatokra, természetesen a második tankönyvnek az elsősre kell épülnie.

Az Óvodai nevelés országos alapprogramja (ÓNOAP) szerint az elsajátítandó matematikai kompetenciák: képes érzékelni a tárgyak egymáshoz viszonyított helyzetét, méretét, képes a térben és a síkban tájékozódni. A külső világ tevékeny megismerése során matematikai (geometriai) tartalmú tapasztalatoknak is birtokába jut és azokat a tevékenységeiben alkalmazza. Felismeri a mennyiségi, alak, nagyságbeli és téri viszonyokat... fejlődik tér-, sík- és mennyiségsszemlélete (ÓNOAP 363/2012). Szinte az összes óvodai tevékenységformának, a tervezett és spontán játéknak is része a geometriai tapasztalatszerzés, így az lenne kívánatos, hogy az iskolai tevékenységeket is áthassák ezek a tevékenységek. Tehát a geometriai ismeretek jelenjenek meg a többi nagy matematikai témakörben: a gondolkodási, megismerési módszerek, s halmazok-logika; az algebra, számelmélet; a relációk, függvények sorozatok; a kombinatorika és a statisztika témakörében egyaránt.

Az 1-2. osztályban a gondolkodási, megismerési módszerek témakörébe sorolja a NAT a halmaz, logika, illetve a kombinatorika elemeit. Az alsó tagozatban nem önálló fejezetben foglalkozunk ezekkel a területekkel, hanem beépítjük a többi témakörbe, eszközként használjuk a feladatok megoldásában. Az ide tartozó ismeretek a matematikai szemlélet fejlesztését szolgálják, segítik a tanulókat a fogalmak kialakításában, a köztük lévő kapcsolat felismerésében, saját gondolataik és észrevételeik pontos kifejezésében, mások gondolatainak megértésében.

A Hajdu tankönyvek koncepciója: a második gyerekek gondolkodásában – tevékenységeik közvetítésével – elindítható a logikai elemek kiépítése. A tárgyakkal, személyekkel, dolgokkal, matematikai fogalmakkal, összességekkel való ismerkedésben összehasonlításokat (azonosítást, megkülönböztetést) végeznek, ezt fejezik ki az elemek kétféle válogatásával, egy- és kétszemponitú sorbarendezeésekkel és megfelelő szóbeli megállapításokkal. Az állítások tartalma mindig a gyerekek által közvetlenül érzékelt valóság; igazságértéke a valósággal való összhang szerint dönthető el. Ha azonban egy tulajdonság igaz az adott tárgyra, dologra, fogalomra, akkor a tagadása biztosan nem igaz. Ennek a gondolatnak a kidolgozása tárgyi tevékenységgel (kétféle válogatással) lehetséges, de így is hosszú, türelmes munkát igényel. A nyitott mondatok kiegészítése, igazgá vagy tévessé tétele önálló feladattá válik, de a fenti gondolat kimunkálásának is eszköze (Czeglédy – Hajdu – Novák – Scherlein, 2007).

Az OFI kerettanterve szerinti tananyag-szervezés (2-3. táblázat). Itt csak a geometriához kapcsolható részeket jelenítem meg.

	Síkgeometria	Térgeometria	Transzformációk
OFI TANKÖNYV			
1. év	31	9	16
2. év	12	6	30
Össz.:	43	15	46
HAJDU TANKÖNYV			
1. év	10	2	25
2. év	28	15	8
Össz.:	38	17	23

1. táblázat. A geometriai témakör feladatainak száma

Tematikai egység /Fejlesztési cél	1. Gondolkodási módszerek, halmazok, matematikai logika, kombinatorika, gráfok	
Előzetes tudás	Tárgyak, személyek, dolgok csoportosítása. Irányok (lent, fent, jobbra, balra) ismerete. Egyszerű utasítások megértése, annak megfelelő tevékenység. A feladat gondolati úton való megoldásának képessége. Tevékenységekben (rajzaiban) újszerű ötletek, kreativitás, fantázia megjelenése.	
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	Egyszerű geometriai szakkifejezések megismertetése. Az összehasonlítás képességének fejlesztése. Tárgyak jellemzése egy-két tulajdonsággal. Halmazszemlélet megalapozása.	
Ismeretek	Fejlesztési követelmények	Kapcsolódási pontok
Tárgyak, dolgok összehasonlítása, válogatása, rendezése, csoportosítása, halmazok képzése közös tulajdonságok alapján.	Összességek alkotása adott feltétel szerint, halmazalkotás. Tárgyakkal kapcsolatos jellemzők azonosítása, csoportosítása.	Környezetismeret: tárgyak, összehasonlítása, csoportosítása különböző tulajdonságok alapján.
Állítások igazságtartalmának eldöntése.	Relációszőkincs: kisebb, nagyobb, egyenlő.	
Néhány elem sorba rendezése próbálgatással.	Finommotoros koordinációk: apró tárgyak rakosgatása.	

2. táblázat. A tananyagszervezés (OFI kerettanterve 51/2012)

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Geometria
Előzetes tudás	Formák közötti különbség felismerése (kerek, szögletes). Az azonos formák közül az eltérők kiválogatásának képessége. Adott formák összekapcsolása tárgyakkal. Térbeli tájékozódás a testsémáknak megfelelően.
A tematikai egység nevelési-fejlesztési céljai	Megfigyelőképesség, tartós figyelem fejlesztése. Feladattudat és feladattartás fejlesztése. Térpszemlélet kialakításának alapozása. Finommotorikus mozgás fejlesztése. Pontosság, tervszerűség, kitartás a munkában. Helyes és biztonságos eszközkezelés. A környezet megismerésének igénye. Mérések alkalmilag választott és szabvány mérőeszközökkel. Gyakorlottság kialakítása tényleges mérésekben. Irányok megismerése, alkalmazása.

3. táblázat. OFI kerettanterv (51/2012)

Tematikai egység/ Fejlesztési cél	Geometria	
Ismeretek	Fejlesztési követelmények	Kapcsolódási pontok
Az egyenes és görbe vonal megismerése.	Tudatos megfigyelés. Egyenes rajzolása vonalzóval. Objektumok alkotása szabadon.	Környezetismeret: a testek formája szerint (egyenes és görbe vonalak keresése).
Tapasztalatgyűjtés egyszerű alakzatokról.	A megfigyelések megfogalmazása az alakzatok formájára vonatkozóan. Alakzatok másolása, összehasonlítása, annak eldöntése, hogy a létrehozott alakzat rendelkezik-e a kiválasztott tulajdonsággal. A geometriai alakzatokhoz kapcsolódó képek megtekintése, készítése.	Vizuális kultúra: Geometriai alakzatok rajzolása, nyírása. A vizuális nyelv alapvető eszközeinek (pont, vonal, forma) használata és megkülönböztetése. Kompozíció alkotása geometriai alakzatokból (mozaikkép).
Tengelyesen tükrös alakzat előállítás hajtogatással, nyírással, megfigyelése tükrök segítségével. A tapasztalatok megfogalmazása.	A tükrös alakzatokhoz kapcsolódó képek jellemzése.	
Sík- és térbeli alakzatok megfigyelése, szétválogatása, megkülönböztetése.	Síkidom és test különbségének megfigyelése. Síkidomok előállítás hajtogatással, nyírással, rajzolással. Testek építése testekből másolással, vagy szóbeli utasítás alapján.	
Síkidomok (négyzet, téglalap, háromszög, kör).	Síkidomok rajzolása szabadon és szabványokban megadott feltétel szerint.	Vonalzó használata.
Testek (kocka, téglatest). Tulajdonságok, kapcsolat, azonosságok és különbözőségek.	Testek válogatása és osztályozása megadott szempontok szerint. Testek építése szabadon és adott feltételek szerint, tulajdonságaik megfigyelése. A tér- és síkbeli tájékozódó képesség alapozása érzékszervi megfigyelések segítségével. Szemponttartás. Kreativitás fejlesztése.	Technika, életvitel és gyakorlat: testek építése.
Tájékozódás, helymeghatározás, irányok, irányváltások.	Mozgási memória fejlesztése nagytesti mozgással, mozgássor megismétlése. Térbeli tájékozódás fejlesztése. Tájékozódás síkban	Környezetismeret: az osztályterem elhelyezkedése az iskolában, az iskola elhelyezkedése a településen. Testnevelés és sport: térbeli tudatosság, elhelyezkedés a térben, mozgásirány, útvonal, kiterjedés.
Összehasonlítások a gyakorlatban: rövidebb-hosszabb, magasabb-alacsonyabb.	Összehasonlítás, azonosítás, megkülönböztetés. Együttműködő képesség fejlesztése	Környezetismeret: közvetlen környezetünk mérhető tulajdonságai.

3. táblázat. OFI kerettanterv (51/2012)

A továbbhaladás feltétele, minimum követelmények (OFI kerettanterve 51/2012):

1. osztály: A tanuló tudjon egyszerű tárgyakat, elemeket sorba rendezni, összehasonlítani, szétválogatni. Legyen képes helymeghatározásra a tanult kifejezések alkalmazásával (alatta, felette, mellette...). Ismerje fel, tudja kiválasztani az alakzatok közül a háromszöget, négyszöget és a kört.

2. osztály: A tanuló ismerje fel a téglalapot, négyzetet; tudjon alakzatokat csoportosítani, válogatni megadott szempont szerint; ismerje és tudja használni a tanult szabványegységeket; végezzen gyakorlati méréseket a tanult szabvány mértékegységekkel.

A fent említett követelményeknek a vizsgált matematika könyvek fogalmi rendszerükben megfeleltethetők, elfogadhatók. Az OFI tankönyvei viszont csak a kért követelményekben lévő fogalmakat tartja szem előtt, ezért a feladatai az adott témakörben nem egységesek. Mivel a feladatokat nem egységes rendszerben, egységes koncepció alapján dolgozták ki, hanem nyomon követhetően különböző forrásokból válogatták össze (amit jeleztek is a tankönyvek második oldalán), ennek következtében a feladatok között lévő kapcsolat nem tudott létrejönni. A fogalmi ismereteknek eleget téve, az egységes kép az adott témában nem jön létre. Az OFI által meghatározott követelményekben a folyamatos segítségnyújtás van jelen, ami arra enged

következtetni, hogy erős koordinációs segítség mellett szerezheti meg a tanuló az ismereteket. A cél ellenben, ahogy az a fent bemutatott követelmény táblázatból is kiderül, hogy a tanulónak arra a szintre kell eljutnia, hogy önálló módon is képes legyen az elsajátított ismereteket alkalmazni az adott témakörben.

A geometriai transzformációkat tekintve a két tankönyv eltérő koncepciót mutat. Az OFI 2. osztályos tankönyvének II. kötetében a Testek, síkidomok, vonalak témakör után elszigetelten jelenik meg a Szimmetria, tükrözés. A Hajdu tankönyv az OFI tankönyveivel ellentétben a Test, Téglalapot, négyzet, kocka, valamint a Négyszög, téglalap, négyzet témakörébe beépítve mutat rá a tengelyes tükrözés lehetőségeire. Az OFI tankönyveiben ezen tartalmak közötti kapcsolatok egyáltalán nem mutatkoznak meg.

b) A tankönyvre jellemző a horizontális koherencia (a tananyag kellő mélységben kerül kifejtésre).

A Hajdu tankönyv feladatai között egymásra épülés tapasztalható, egyik feladat épít a másikra, azaz az ismereteket felhasználja az utána következő feladatban. A feladatok közötti kapcsolat adja a téma egészét. Például: a szög fogalmának megtapasztaltatása (1. ábra) után alkalmazás szinten jelenik meg, kapcsolva az előző témához a tengelyes tükrözéshez (2. ábra).

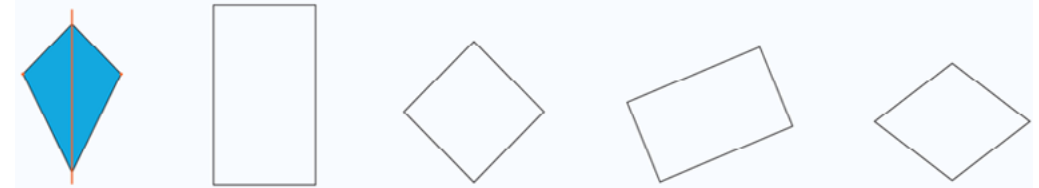

A téglalap **csúcsait** kiszíneztük.

Rajzold le, milyen színű a **•** csúccsal **szemközti** csúcs, a **•** csúccsal **szomszédos** csúcsok, a **•** csúccsal szemközti csúcs!

1. ábra Hajdu 2. második kötet 164. o.

Színezd ki azokat a négyszögeket, amelyek a szemközti csúcsokon keresztül félbehajthatók úgy, hogy a két fél fedje egymást! **Rajzold be a hajtásélt!**

Keress több ilyen hajtásélt!

2. ábra Hajdu 2. második kötet 164. o.

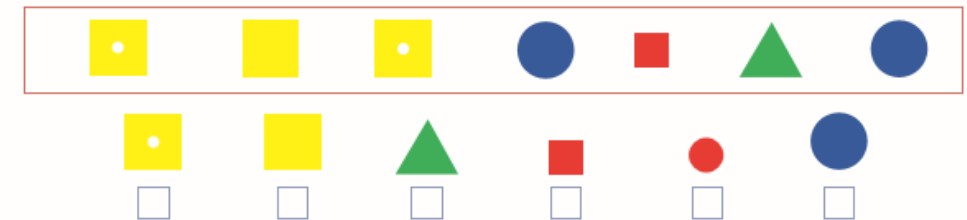
Az OFI tankönyveiben a feladatok egymástól függetlenül jelennek meg, nem találunk közvetlen kapcsolatot a feladatok között.

c) A tankönyvben jellemző a tantárgyakon belüli koncentráció. Épít a különböző matematikai területek ismeretanyagai közötti kapcsolatra.

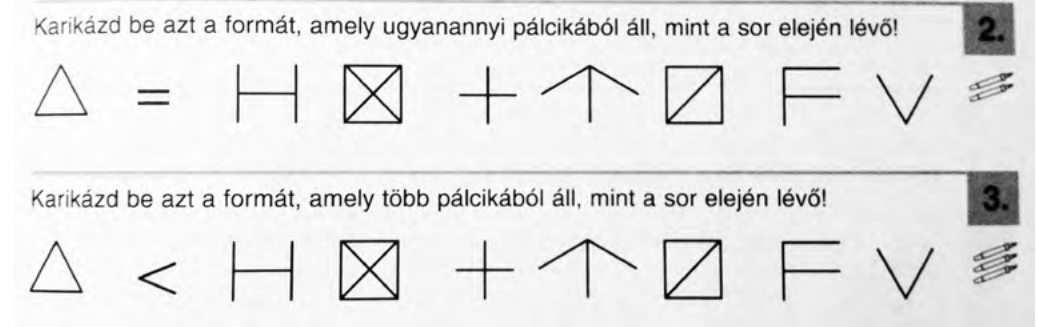
Szinte minden megjelenő matematika témakörhöz kapcsolható a geometria témakör. A számfogalomhoz kapcsolható geometriai tartalmak bizonyos mértékben mindkét tankönyvcsaládban megjelennek, főleg alakzatok megszámlálásával.

A számfogalom alakításához kapcsolódó geometriai tartalmú feladatok például (3., 4. ábra):

3. Írd le, melyik logikai lapból hány van a keretben!

3. ábra OFI 1. első kötet 27. o.

4. ábra Hajdu 1. első kötet 13. o.

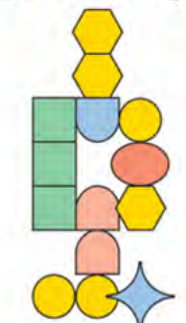
Mind a két feladat (3., 4. ábra) a tanév elején jelenik meg. A második bevonja az egyenlő, a nagyobb fogalmakat, valamint az algebrai írásmódot is. Mind a két tankönyvben találni geometriai alakzatokhoz kapcsolódó számelméleti feladatot. A számok bontása (5. ábra) és a térszemlélet fejlesztése, illetve a geometriai fogalmak alapozása is megjelenik.

Megjelenik a számok bontása (6. ábra) a számlálás szintjén, valamint az összeadás és a művelet jelének értelmezése. A geometriai fogalmak az óvodás szintre korlátozódnak.

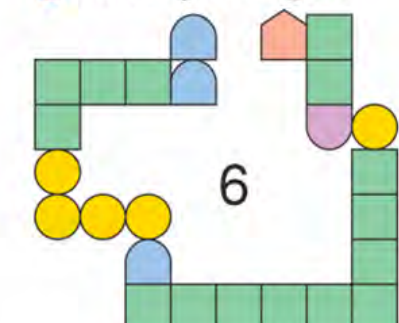
A műveletfogalom és geometriai fogalmak alakítására a következő példát találtuk (7. ábra).

1. Bontsd fel a hatot

a három tag összegére,

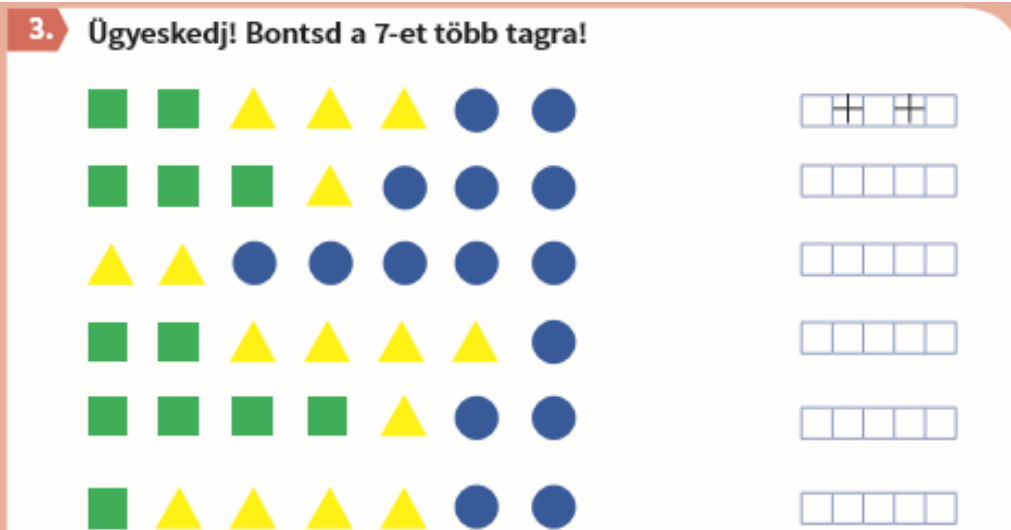

b több tag összegére!

5. ábra Hajdu 1. első kötet 56. o.

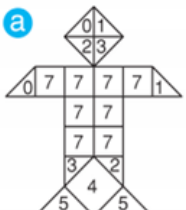
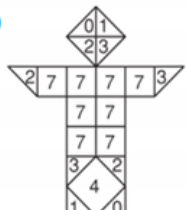
3. Ügyeskedj! Bontsd a 7-et több tagra!

6. ábra OFI 1. első kötet 67. o.

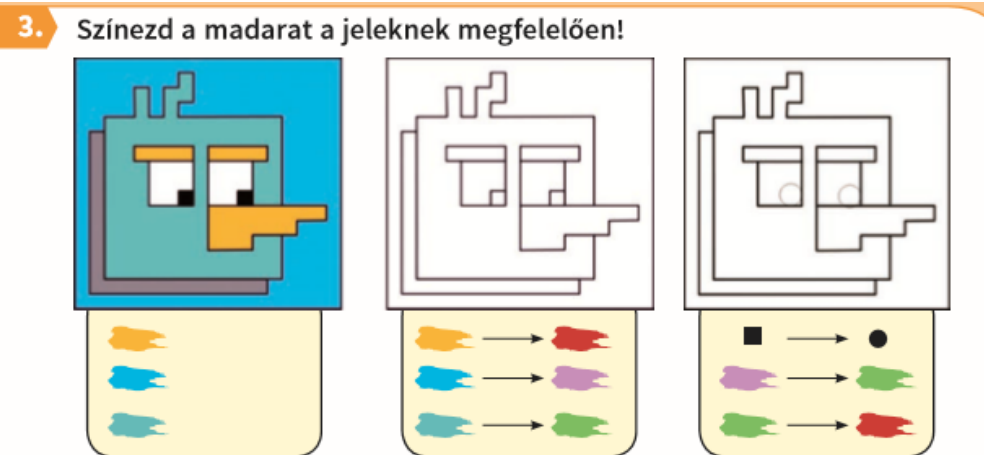
3. Színezd ki az ábrákat! Figyeld meg, mi változik!

$7 - \triangle = 7$ $7 - \diamond = 3$
 $7 - \triangle = 6$ $7 - \blacktriangle = 2$
 $7 - \nabla = 5$ $7 - \blacksquare = 0$
 $7 - \blacktriangledown = 4$

a **b**

7. ábra Hajdu 1. első kötet 62. o.

3. Színezd a madarat a jeleknek megfelelően!

8. ábra OFI 2. első kötet 19. o.

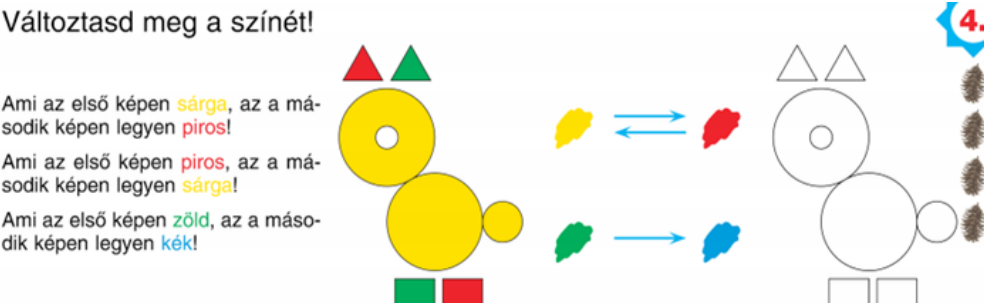
Változtasd meg a színét!

Ami az első képen **sárga**, az a második képen legyen **piros**!

Ami az első képen **piros**, az a második képen legyen **sárga**!

Ami az első képen **zöld**, az a második képen legyen **kék**!

4.

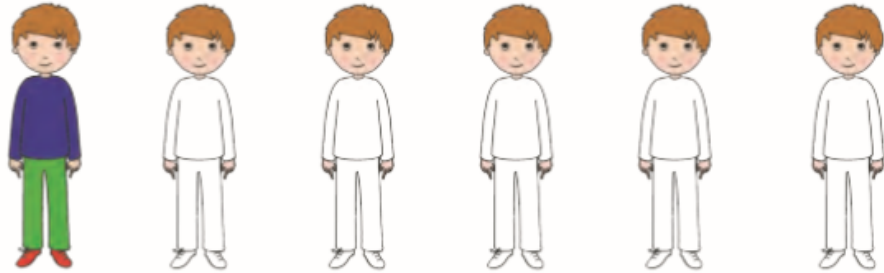

9. ábra Hajdu 1. első kötet 5. o.

Az OFI tankönyvben nem találtunk ilyen tantárgyon belüli koncentrációhoz kapcsolódó feladatokat. Relációk, függvények, sorozatok témakörhöz és a geometriához kapcsolódik például (8., 9. ábra):

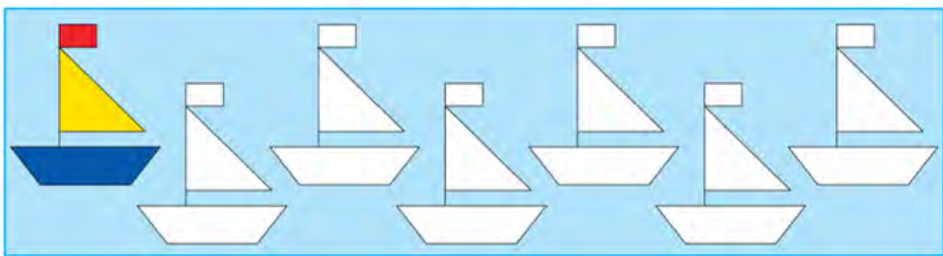
Az egyik feladatban az implikáció (ha... akkor) jelenik meg, a másikon (8. ábra) az implikáción túl az ekvivalencia (akkor és csak akkor) is. (9. ábra).

3. Színezd Bálint nadrágját, cipőjét, pólóját különbözőképpen! Minden ruhadarab más színű legyen! Ezeket a színeket használd!

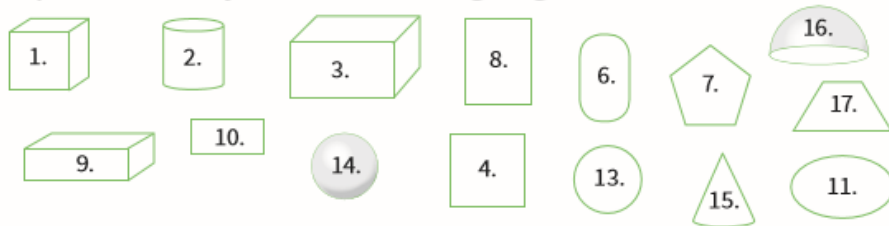
10. ábra OFI 1. első kötet 9. o.

Színezd többféleképpen a vitorlást! Ezt a három színt használd!

11. ábra Hajdu 1. első kötet 5. o.

1. Csoportosítsd a rajzokat a számok segítségével!

a) Testek Síkidomok

b) Síkidomok Téglalapok

12. ábra OFI 2. második kötet 6. o.

Példa a geometria és a kombinatorika témakörök kapcsolódására (10., 11. ábra)

Mind a két feladat az ismétlés nélküli permutációra példa. Az elsőben (10. ábra) a megoldások száma pontosan annyi, mint a babák száma. A második feladatban egyfel több hajó van, mint a lehetőségek száma. Így a tanulónak egyrészt módja nyílik annak felfedezésére, hogy: ennyi megoldás van és nincs több, másrészt az esetleges tévedés korrigálására is van lehetőség.

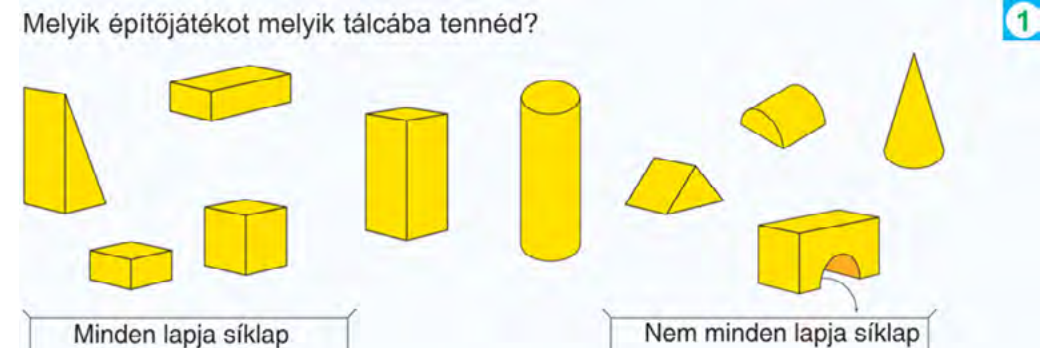
Halmazok, logika témakör kapcsolódása a geometriához például a 12., 13. ábra feladatai.

Mind a két feladatban szerepel egy szempont szerinti válogatás. A 12. ábra fel-

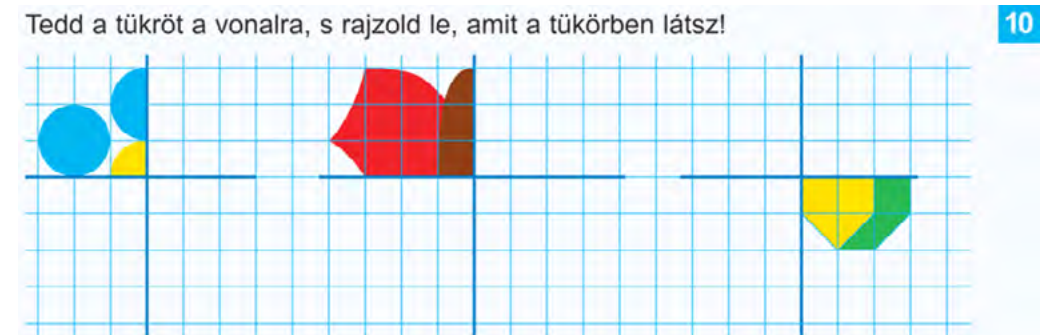
adatában megjelenik a részhalmaz fogalom, a 13.-ban a negáció (tagadás) fogalma.

A Hajdu tankönyvekben megjelenik a tengelyes tükrözés és más geometriai transzformációk kapcsolódásának vizsgálata feladatokon keresztül. Ezeket a transzformációkat nem nevezi még meg a tankönyv, csak tapasztalati szinten jelennek meg.

Például a középpontos tükrözés értelmezése megjelenik a 14. ábra feladatában, mint egymás utáni tengelyes tükrözés két egymásra merőleges tengelyre, valamint a 15. ábra 1., 3., 4., 5. négyzeténél. A 90 fokban forgatás megtagasztaltatására példa a 15. ábra 3. és 5. négyzet.

13. ábra Hajdu 2. második kötet 161. o.

14. ábra Hajdu 2. második kötet 39. o.

5 Melyik ábra tükrös? Rajzold be a tükör helyét! Keres több megoldást!

15. ábra Hajdu 2. második kötet 38. o.

Tasziló ezeket a „tükrözéseket” hajtotta végre. Melyik tükrözés helyes?

16. ábra Hajdu 2. második kötet 39. o.

Megjelenik az eltolás is, mint elrontott tükrözés 16. ábra 2. rajz.

Az 1-2. osztályos OFI tankönyvekben a geometriához is kapcsolódó feladatokban főleg a logikai készlet lapjait használják. Például a számfogalom kialakításánál nem is jelenik meg más geometriai alakzat. A Hajdu tankönyvben is megjelennek egyes feladatokban a logikai készlet lapjai, de emellett számos más ötlettel is lehet találkozni. Olyan illusztrációkkal segíti a számfogalomhoz kapcsolódó feladatok megoldását, amelyekben különböző geometriai alakzatok szerepelnek, egyben illeszkednek a gyermek képi világához.

2. A problémamegoldás szintjei

a) A tankönyv megfelelő mennyiségű és minőségű feladatot biztosít a direkt és az indirekt differenciálásra, amely meg is valósítható a tanórán.

Ebben a pontban leszűkítettem a vizsgálatot a tengelyes tükrözésre.

A Hajdu tankönyv 1,7-szer több feladatot tartalmaz, így nagyobb lehetőséget biztosít a direkt, illetve az indirekt differenciálásra.

b) A minimum, optimum, optimumot meghaladó követelmények megfelelő arányban jelennek meg a tankönyvben.

Az OFI tankönyvekben nincs jelölés a feladatok nehézségi szintjére. A Hajdu tankönyv három szintet kategorizál. Legnagyobb részben a minimum, követelmé-

nyeknek megfelelő feladatok szerepelnek, legkisebb arányban pedig az optimumot meghaladók.

A „28/2000. (IX. 21.) OM rendelet a kerettantervek kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról” előírja, hogy 1. és 2. osztályban 148 óra matematika órának kell lennie egy tanévben. 2013 szeptemberében az új kerettantervek alapján az 1. és 2. osztályban heti 4 matematika órát kell tartani. Tanévenként 2 tanóra szabadon tervezhető. Az alábbi adatok alapján a tanmenetekben láthatjuk, hogy a geometriához tartozó tengelyes tükrözés témakör a Hajdu tankönyvhöz tartozó programban 8 tanórát ajánl a két évre (Scherlein – Hajdu – Köves – Novák, 2008; Hajdu – Köves – Novák – Scherlein, 2000). Az OFI tanmenet (letölthető változat) ajánlását vizsgálva a tengelyes tükrözés megismertetésére 4 tanórát kínál a két évre. Az adatokból kiderül, hogy az OFI a tengelyes tükrözés megismertetésére lényegesen kevesebb időt szán a tankönyveiben.

Az 1. osztályban mindkét tankönyv feladatának tekinti a tükrójátékokat, a tükrös alakzatok vizsgálatát. Ez utóbbit az OFI tankönyv tengelytűréssel-nyírással kívánja megoldatni, a Hajdu megkülönbözteti a tengelyes tükrözés és a tengelyes szimmetria fogalmakat. A tengelyes tükrökép vizsgálatát tükör segítségével, előállítását rakosgatással, színezéssel kívánja bevezetni, a tengelyesen szimmetrikus formák vizsgálatát tükörrel és hajtogatással. Második osztályban mind a két tankönyv foglalkozik a tükrökép, a tengelyesen tükrös alakzatok megfigyelésével, előállításával. A Hajdu tanmenet meghatározza a tengelyesen tükrös alakzatok előállításának a módját is (hajtogatással, építéssel, rajzzal, nyírással).

A Hajdu tankönyv több geometriai témával kapcsolja össze a tengelyes tükrözést. Tapasztalatszerzési lehetőséget biztosít a négyszög, téglalap, négyzet témakörében a négyzet tükrösségének vizsgálatára, a testek tükröképének előállítására is.

c) A tankönyvre jellemző, hogy szem előtt tartja a felzárkóztatást.

A matematika tanulása 1-4. évfolyamon alapozó jellegű, a matematika főbb témaköreinek megismertetése, tapasztaltatása a cél. A kognitív fejlesztést szolgálja, lehetőséget ad a gondolkodási módszerek alkalmazására, valamint a tanulási szokások kialakításában segít, a módszerek önálló alkalmazására nevel. Az elsajátítandó ismeret nem rögzül minden esetben, mivel a tanulót más tényezők is befolyásolhatják, esetleg hátráltathatják (pl. tanulási nehézség, szociális háttér, stb.). Ezért a tanórán elsajátítandó tananyag nem minden esetben érti meg a tanuló, szükség van a felzárkóztatásra. Ennek megvalósulásához az a legcélszerűbb, ha a megismert és megszokott tankönyvet használjuk. A tankönyvnek figyelembe kell vennie azokat a tanulókat is, akiknek több gyakorlásra több feladatra van szükségük. A tanító és a tanuló munkáját megkönnyíti, ha a feladatok megoldásának nehézségi fokát jelzi a tankönyv. Az OFI tankönyvben nincsenek meghatározva a feladatok szintjei.

A fenti adatokból láthatjuk, hogy a tengelyes tükrözés témakörébe bevezető feladatok száma – az OFI esetében – nem engedi a megfelelő felzárkóztatást. A felzárkóztatásra a pedagógusnak különböző, más forrásokból kell feladatokat keresnie, hogy az esetlegesen felmerülő problémák megold-

Könyv	OFI		Hajdu	
	1.	2.	1.	2.
Osztály				
	1/1 tankönyv: 0 db 1/2 tankönyv: 5 db	2/1 tankönyv: 0 db 2/2. tankönyv: 13 db	1/1 tankönyv: 0 db 1/2 tankönyv: 14 db	2/1 tankönyv: 12 db 2/2 tankönyv: 5 db
Összesen	18 db		31 db	

4. táblázat. A tankönyvekben megjelenő tengelyes tükrözéssel kapcsolatos kérdések száma.

dásának eleget tudjon tenni. Az OFI 4 megadott tanórája kellő differenciálás mellett megfelelő lehet a felzárkóztatásra, de ehhez nem kínált elegendő mennyiségű feladatot.

A Hajdu tankönyvhöz rendelt tanmenet 8 tanórát javasol, amelybe differenciált feldolgozásban beleférhet a felzárkóztatás is, a feladatok mennyisége is elegendő lehet a tapasztalatok elmélyítésére. Mindemellett az otthoni vagy napközi foglalkozás idejére is szabható ki gyakorlásra szánt feladat.

- d) A tankönyvre jellemző, hogy szem előtt tartja a tehetség gondozást.
- Joseph Renzulli a tehetségkutatás vizsgálata szerint három tulajdonságra épül a tehetség:
 - Átlagon felüli képességek
 - Feladat iránti elkötelezettség
 - Kreativitás

Az átlagon felüli képességek az általános és a specifikus képességeket egyaránt magukba foglalják. A feladat iránti elkötelezettség azt jelenti, hogy az illető lelkesedik a feladattért, az vonzza őt. A tehetséget legjobban matematikai feladatokkal lehet azonosítani. A geometriai feladatok jól mérhetik a tehetség egyes vonásait (Kovács – Balogh, 2010).

A két tankönyvről szinte ugyanazt lehet elmondani ez esetben, mint a felzárkóztatás, differenciálás pontokban. Kevés feladattal nem lehet eleget tenni ezen kívánalmaknak.

3. A problémamegoldás segítése

- a) A tankönyvben a probléma-megfogalmazás matematikailag egzakt (pontos), a tanulók előismereteinek, értelmi szintjének megfelelő.

Az anyanyelvi kultúráközvetítés az egyik legjelentősebb terület az iskolai ismeretszerzés folyamatában. Az anyanyelvi és a matematikai kompetenciák kifejtése során megjelennek közös elemek: mindkét területen megtalálható az utalás a nyelv és a gondolkodás kölcsönhatására, valamint a szövegértés, szövegalkotás fejlesztésére, az érvelés jelentőségére, a szókinccs bővítésére (Köves – Szegfű, 2016). Ebben a vizsgálati szempontban azt szeretném megjeleníteni, hogy a feladatok szövegezése néhol nem egyértelmű a kiválasztott matematika tankönyvekben.

Az értelmi fejlesztéséhez elengedhetetlen az egyértelműség, a pontosság, a matematika-, nyelvi-, stb. oktatásában. Természetesen a tanulók értelmi szintjének megfelelően kell pontos megfogalmazásokat alkalmazni a problémamegoldásban. Találkoztunk olyan feladatokkal, amelyek a tanulók számára további értelmezést kívántak. A nem egzakt megfogalmazású problémákra nem várhatunk el a tanulóktól pontos feladatmegoldást.

Például: Általában a régebbi tankönyvekben igen elterjedt, az OFI tankönyvben átvett mondat a „Mit mond a kép? Írj róla feladatokat.” (OFI 1. osztályos tankönyv, második kötet, 100. oldal, 2. feladat.) E mondat helyett célszerűbb lenne a „Mit látsz a képen?” mondatot használni. A kép nem mond semmit, nem tud beszélni – mondhatná a tanuló.

Az OFI tankönyvek szövegezése több helyen pontatlan.

A 2. osztály 1. kötet 106. oldal fejezet-címében a hogyan és a mivel szavak keverednek. „Hogyan mérték régen” című fejezet arról szól, hogy mivel mérték régen.

A hogyan szó használata ebben az esetben helytelen.

A 2. osztály 2. kötet 10. oldalon már a cím is pontatlan: „Szimmetria, tükrözés”. A tengelyes tükrözés és a tengelyes szimmetria a tananyag, a középpontos tükrözés és a forgásszimmetria nem.

A 2. osztály 2. kötet 5. oldal 1. feladatában az ábra alapján a feladat kérdése nem a lapra, hanem az alaplapra vonatkozik. A feladat másik hiányossága, hogy a lap matematikai értelemben eddig nem tisztázott fogalom. Ugyanezen oldal, következő feladatában (5. oldal 2. feladat) nem lapokat, hanem határoló lapokat kell keresni. A 6. oldal 2. feladatban nem a rajzokat, hanem a vonalakat, vagy törött vonalakat kell kiegészíteni. A 10. oldal 2. feladatában nem a tengelyes tükrözésre vonatkozik a feladat, hanem pl. a tört fogalom alakítására. A fele szó nem alkalmas a tengelyes tükrökép megnevezésére. Nem derül ki, hogy minek a felét kell kiszínezni.

ÖSSZEGRZÉS

Ma a tankönyvlistáról válaszható 1-2. osztályos matematika tankönyvek közül kétféle geometriai tartalmat vizsgáltunk: a Hajdu tankönyveket és az OFI tankönyveket három szempont és nyolc alszempont alapján.

A korábbi oktatási tapasztalatainkra és a tankönyvkutatás eredményeire hivatkoz-

va jegyezzük meg, hogy e két, ma használatos matematika tankönyv az általunk vizsgált szempontok alapján, koncepcióikat, feladatait tekintve eltér egymástól. A szempontok alapján főleg az OFI tankönyvekben alapvető problémákat véltünk felfedezni mindhárom szempontcsoportban a következő elvek mentén:

A geometria tanítását és azon belül a tengelyes tükrözés megismertetését és meggyógytatását igen fontos feladatnak gondoljuk, amely a többi témakörökhöz képest lényegesen kevesebb figyelmet kap. A geometriába való bevezetést az eredményesség érdekében pontos és szervezett rendszerben érdemes megismertetni a tanulókkal, mivel tanítása fejleszti a képi gondolkodást, a térszemléletet. A geometria tananyagot nem lehet csak tankönyv használatával megtanítani, de a tankönyv logikája alapján, annak használatával kell felépíteni a tanórát, a tanulók korának megfelelő szöveggel, ábrával, a feladatok egymásra épülésével segítve a jobb megértést. A feladatok helyes arányú szintezése elengedhetetlen, hogy a különböző képességű tanulók önmagukhoz képest megfelelően fejlődhessenek. Az oktatás folyamán életközeli probléma megoldása a cél, hogy a tanulók a mindennapi életükben jól használható ismeretekre tegyenek szert. Az eredményes tanuláshoz az is hozzájárul, hogy a tanulók szeressék a tankönyveiket és szívesen oldják meg a feladataikat.

¹ A kutatás bemutatása elhangzott a Károli Gáspár Református Egyetem által megrendezett TDK döntőjében Nagykőrösön, 2017. november 10-én; a XXXIII. OTDK Tanulás- és tanításmódszertani – tudástechnológiai szekciójában, Győrben, 2017. március 25-én; az Eszterházy Károly Egyetemen (Sárospatak), az Iskola a határon című konferencián. Az előadás anyaga megjelent a Sárospataki Pedagógiai Füzetekben (2018).

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- CZEGLÉDY István – HAJDU Sándor – NOVÁK Lászlóné – SCHERLEIN Márta: *Matematika 1-8. mintatanterv*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2007.
- DÁRDAI Ágnes: *A tankönyv kutatás alapjai*. Pécs, Dialóg Campus, 2002.
- Debreceni aritmetika: *Aritmetika azaz a számvetés tudománya, mell' magyar nyelvre (ez tudományban gyönyörködöknek, hasznokra és hamarabb való értelmekre is móddal) fordítatott. Azt akarom, hogy az io és hasznos dolgokban eszesek legyetek, az gonosz és ártalmas dolgokban pedig egiugyuek*. Debreczen, 1577.
- FISCHERNÉ DÁRDAI Ágnes: *Tankönyvelmélet 1*. PTE Központi Könyvtár Pedagógia Szak, <http://www.lib.pte.hu/konyvtarrol/munkatarsaink/dardai/index.html> (Utolsó letöltés: 2016.)
- HAJDU Sándor – KÖVES Gabriella – NOVÁK Lászlóné – SCHERLEIN Márta: *Matematika 2. Program*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2002. <http://mkkonyvkiado.hu/wp-content/uploads/2016/06/2progktt.pdf> (Utolsó letöltés: 2018.04.04)
- Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról, 363/2012. (XII. 17.) http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1200363.kor (Utolsó letöltés: 2018.04.04)
- KOVÁCS Gábor – BALOGH László: *A matematikai tehetség fejlesztése*, 2010. http://tehetseg.hu/sites/default/files/15_kotet_net.pdf#page=53 (Utolsó letöltés: 2018.04.04)
- KÖVES Gabriella: *Alapozó szintű matematika-tankönyvek vizsgálata a kezdetektől napjainkig*, 2012. http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/files/Vedések/koves_gabriella_disszertacio.pdf (Utolsó letöltés: 2018.04.04)
- KÖVES Gabriella: *Változások a magyarországi matematikaoktatásban*, Taní-tani Online, 2014. http://www.tani-tani.info/a-matematikatanitas_valtozasai/
- KÖVES Gabriella – SZEGFÜ Mária: *Anyanyelvet a matematikához (is)!* in Szabóné Kedves Ágnes (szerk.): *Anyanyelv és nemzeti identitás*, Szekszárd, Konferencia kiadvány, 2015. http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/pedagoguskepzes_halozatok/Anyanyelv%20%C3%A9s%20nemzeti%20identit%C3%A1s%20konferencia%20kiadv%C3%A1ny.pdf (Utolsó letöltés: 2018.04.04)
- MARÓTHI György: *Arithmetika, vagy Számvetésnek mestersége*, Debrecen, 1743.
- MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla: *Neveléstörténet*, Budapest, Osiris Kiadó Kft., 2005.
- MÉSZÁROS István – NÉMETH András – PUKÁNSZKY Béla: *Neveléstörténet Szöveggyűjtemény*, Budapest, Osiris Kiadó Kft., 2006.
- NAT Nemzeti alaptanterv, 2012. <http://ofi.hu/nemzeti-alaptanterv>
- OFI Kerettanterv az általános iskola 1-4. évfolyamára 2013. http://kerettanterv.ofi.hu/01_melleklet_1-4/index_alt_isk_also.html
- OFI Letölthető Tanmenetek <http://ofi.hu/letoltheto-tanmenetek>
- SCHERLEIN Márta – HAJDU Sándor – KÖVES Gabriella – NOVÁK Lászlóné: *Matematika 1. Módszertani Ajánlások*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2008.
- Törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában, 1868. évi XXXVIII. 55§ c.

A VIZSGÁLATBAN FELHASZNÁLT TANKÖNYVEK

- Hajdu tankönyvek
- HAJDU Sándor (szerk): *Matematika 1., Első kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2012.
- HAJDU Sándor (szerk): *Matematika 1., Második kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2012.
- HAJDU Sándor (szerk): *Matematika 2., Első kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2012.
- HAJDU Sándor (szerk): *Matematika 2., Második kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Műszaki Könyvkiadó, 2012.
- OFI tankönyvek
- FÜLÖP Mária (szerk): *Matematika 1. Első kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Kísérleti Tankönyv, 2014.
- FÜLÖP Mária (szerk): *Matematika 1. Második kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Kísérleti Tankönyv, 2014.
- FÜLÖP Mária (szerk): *Matematika 2. Első kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Kísérleti Tankönyv, 2014.
- FÜLÖP Mária (szerk): *Matematika 2. Második kötet Általános iskola 1. osztály*, Budapest, Kísérleti Tankönyv, 2014.

KISSNÉ DR. RUSVAI JULIANNA

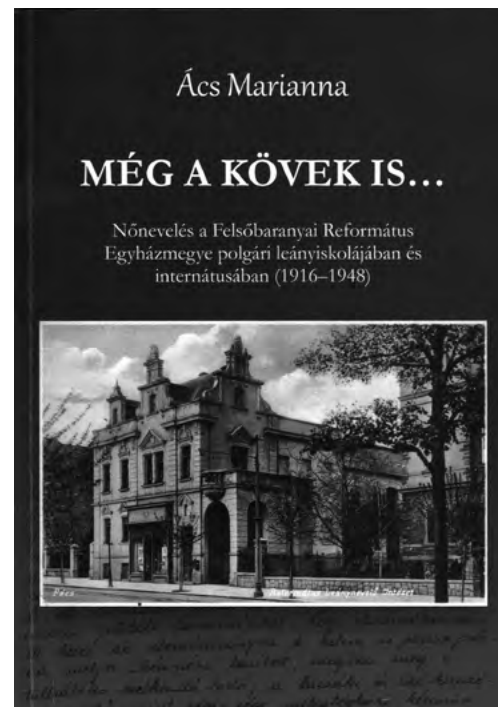
ÁCS MARIANNA: MÉG A KÖVEK IS...

Nőnevelés a felsőbaranyai református egyházmegye polgári leányiskolájában és internátusában (1916-1948)

„...még a kövek is a zoltároknak és a Bibliának a szellemét lehelik” – a kálvinista iskolát jellemezte így Ravasz László, a Dunamelléki Református Egyházkerület egykori püspöke, a 20. század szellemi életének kiemelkedő egyénisége. Az ő szavait választotta címként és mottóként Ács Marianna, az ismertető könyv szerzője. A Pécsi Tudományegyetem oktatóját személyes indítékok is vezették a téma feldolgozásában: ugyanis az író a Pécs-belvárosi Református Gyülekezet tagja, valamint annak a Pécsi Református Kollégiumnak volt tanára 1995 és 2016 között, amely jogutódja a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolájának és internátusának. Ez az az intézmény, amelynek történetét elismerésre méltó alaposítással mutatja be a szerző.

Az „országosan felélenkülő felekezeti iskolatörténeti kutatások” sorába illeszkedik ez a könyv, ahogy ezt Kéri Katalin az Előszóban (7) megállapítja. Rébay Magdolna ajánlása szerint pedig az egyháztörténet szempontjából is jelentős, hiánypótló, sokoldalú elemzést vehet a kezébe az olvasó.

Az Előszón, valamint a mellékleteken és a forrásjegyzéken kívül nyolc fejezetet

foglal magába a mű. A szerző utal arra a Bevezetésben (12-13), hogy a reformáció 500. évfordulója előtt is kívánt tisztelegni ezzel a munkájával. Ezt követi a II. fejezet (14-25), amely a magyarországi közoktatás 1867 és 1948 közötti helyzetét tekinti át, az író a történelmi-politikai események és a nevelésügy szoros összefüggéseire mu-

tat rá. A polgári iskola története a XIX. században kezdődött az 1868. évi 38. tc. nyomán, majd a nyolcosztályos általános iskolák létrejöttével szüntek meg ezek a tanintézmények. Ennek megfelelően az első alfejezet a dualizmus korával, a második a Horthy-korszak, a harmadik az átmenet idejének körülményeivel foglalkozik. A munka egyik érdeme éppen abban rejlik, hogy nagyon részletes betekintést enged az események történeti háttérébe. Az egész kiadványt a jól szemléltető ábrák, grafikonok jellemzik, amelyek többsége saját szerkesztésű.

A Dunamelléki Református Egyházkerület református fenntartású nőnevelő intézményeinek történetét mutatja be a III. fejezet (26-48). Először Pesten 1866-ban vált református fenntartásúvá egy középfokú lányiskola. A vidéki intézmények közül a nagykőrösi és a kiskunhalasi polgári leányiskolákat kell kiemelnünk. A szerző sorra veszi a középfokú polgári iskolák megalakulását. Az országos átlaghoz képest a Dunamelléki református nőképző intézmények megképesítettséget mutatnak, ezt táblázattal szemlélteti a szerző (32-34).

A IV. fejezet (49-61) az iskolafenntartó Felsőbaranyai Református Egyházmegye történetét veszi szemügyre, ismerteti a püspökök, főgondnokok, lelkészi főjegyzők, esperesek, lelkipásztorok nevét és működési idejüket. Utal a szerző a Tanácsköztársaság egyházellenes intézkedéseire, a szerb megszállás okozta nehézségekre, az anyagi gondokra, amikor is az egyházi adóból nem tudták fedezni a lelkészi és tanítói fizetéseket. A belmisszió (53-54) növekvő szerepét kiemeli a szerző, ebből elsősorban nők vették ki a részüket.

A részletes történelmi áttekintés után az V. fejezet (62-185) jelenti a munka gerincét, ez foglalkozik a címben megnevezett polgári leányiskola és internátus történetével. Az iskola 1916 és 1930 között Siklóson működött, majd 1930-tól 1948-ig Pécsen. Siklós a térség gazdasági és kulturális központjává fejlődött az 1900-as évek elejére. A településen csökkenően volt a reformátusok száma, viszont a környéken, Siklós beiskolázási területén meghaladta az országos átlagot. Polgári iskolát a fiúk számára a község létesített, a lányok számára pedig a katolikus és református felekezetek tartottak fenn polgári iskolát. A magánkézben lévő polgári leányiskola nem felelt meg a törvény által előírt követelményeknek, ennek következtében 1914-ben a minisztérium megtagadta a működés jogát. A község nem tudta vállalni az iskola fenntartását, jogutód intézményként 1916. szeptember 1-jén katolikus leányiskola nyílt. A református gyülekezet elöljáróit aggasztotta, hogy a református vallású lányok helyben csak katolikus polgári iskolában tanulhattak, így egy hónap múlva, október 2-án megnyitották a református polgári leányiskolát is. Az igazgatónőn kívül három tanár és öt felekezeti hitoktató tartozott az alakuló tanári karba. Az intézmény sok nehézséggel küszködött egyrészt a szerb megszállás, másrészt a pénzromlás miatt; csökkent a tanulói létszám is. Az 1920-as évek elejére veszélybe került az iskola léte. Főként Nyáry Pálnak, a pécsi református gyülekezet első lelkészének a nevéhez fűződik a Pécsre való költöztetés támogatása. Végül 1929 szeptemberében az egyházmegyei közgyűlésen döntöttek az iskola áthelyezéséről.

A szerző pontos adatokkal mutatja be a baranyai nagyváros társadalmi-kulturális

helyzetét. A lakosság túlnyomó része (85%-a) katolikus vallású volt, működött községi polgári fiúiskola, községi polgári leányiskola, római katolikus polgári leányiskola, majd a Felsőbaranyai Református Egyházmegye polgári leányiskolája. Az avatási ünnepségre 1930. szeptember 30-án került sor.

A két világháború közötti időszakot a gyarapodás, a békés munka jellemezte, a világháború évei azonban csak zaklatott működést tettek lehetővé. A háború okozta pusztításokról és veszteségekről megrendítő korrajzot kapunk, amelyet az igazgató, Mojsisovich Margit levéltárban őrzött, itt idézett levelei, visszaemlékezései tesznek személyessé és hitelessé. 1944-ben a Volksbund rendőriskolája foglalta el az intézmény nagy részét. Az iskola meg sem nyílhatott a tanév elején, mert a menekülő csapatok özönlöttek el a várost. A németek tömegszállításnak használták a tornatermet, az oroszok lovakat és kutyákat tartottak benne, a bolgárok élelmiszerraktárnak használták.

A II. világháború utáni időszak változásai közé tartozott az is, hogy minden teljes óraszámában dolgozó pedagógust véglegesítettek, rendezték a tanári fizetéseket, a tandíjak és az államsegélyek kérdését. Az orosz parancsnokságnak joga volt ellenőrizni a tanárok munkáját. Az 1946/47-es tanévtől kezdődően az intézményt Református Általános Iskolának nevezték át. Az intézkedések mutatták, hogy az állam egyre nagyobb mértékben avatkozott be az egyházi fenntartású intézmények működésébe. 1948 decemberében történt meg az államosítás, az iskola új neve: Szabadság-úti Általános Iskola lett, Mojsisovich Margit, a korábbi igazgató távozott az intézményből.

Az V. fejezet egy kisebb része (87-89) az internátus történetét foglalja össze. Az indulás évében már a tanulók több mint fele más településről érkezett, csupán 44%-uk volt helybeli, azaz siklósi. A háború okozta közlekedési nehézségek és a közbiztonság miatt is célszerű volt internátust létrehozni, erre 1917 szeptemberében került sor. A pécsi évek elején csökkent az internátusi jelentkezők száma, feltehetően a gazdasági nehézségek miatt. A háború évei alatt – az 1943/44-es csonka tanévet kivéve – zsúfoltság jellemezte az internátust.

A következőkben (89-101) a tanulás környezetének változásairól olvashatunk. Az iskola indulásakor (1916) a volt polgári magániskola épületét bérelte az egyházmegye, az 1919/20-as tanévben már egy másik épületrészre is szükség volt. Internátusi célra az 1917/18-as tanévben hitelből vásároltak és felújítottak egy épületet, a felvett hitel részét gyűjtésből törlesztették. Pécsen 1930-ban vettek egy telket és emeletes házat az iskola számára. Előnyös fekvésűnek tartották, viszont nem volt tornaterem, zsúfoltak voltak a hálótermek, nem volt elegendő helyiség a betegek elkülönítésére. Ezeket a gondokat részben enyhítette egy újabb telek vásárlása, itt épült meg a tornaterem 1942-ben. Siklóson és Pécsen is tartozott kert az intézményhez.

A továbbiakban (102-106) a tanfelügyelet kiépülését, tevékenységét ismerteti a szerző, valamint az iskolában tett látogatásokról szóló dokumentumokat elemzi. Az 1930-as évek közepén az egységes szakfelügyeleti rendszer létrehozásával nőtt az állam beleszólása az egyházi iskola működésébe, ez vitákat és tiltakozást is eredményezett. A püspök és az igazgatótanács

elnöke nem kívánt lemondani a záró értekezlet elnöklési jogáról az állami felügyelet javára, hiszen ez is az intézmény autonómiáját sértette volna.

A VKM 1938-ból származó egyik rendelkezése megtiltotta az iskolák adománygyűjtését; a konvent érthető módon tiltakozott ellene. Az 1941. 12. tc. alapján a református oktatási intézetek az állami tankerületi főigazgatóságokhoz tartoztak. Ennek egyik következménye volt, hogy mostohán bántak vagy nem megfelelően foglalkoztak a felekezeti iskolák tanárainak a nyugdíjügyeivel.

Az V. 5. alfejezet (107-131) témája a működés gazdasági háttere. Itt megismerjük az intézmény életének mindennapi küzdelmeit. 1916. október 14-én a Dunamelléki Egyházkerület közgyűlése kétezer koronát szavazott meg az új iskola felszerelésére és segélyre. Az egyházi hatóságokon kívül a siklósi képviselőtestület, a település takarékpénztára, a vajszlói bank és magánszemélyek is támogatták az intézmény működését, valamint a fenntartás egyik legfőbb forrását a szülők által befizetett tandíjak jelentették. Az első tanévben az iskola nem kapott államsegélyt a tanárok fizetésének kiegészítésére, 1917-től kezdve viszont az állam is hozzájárult az intézmény működtetéséhez. A tandíjmentesség nem mindig jelentett bevételkiesést az iskolának, ugyanis magánszemélyek, vagy egyházközségek fedezték egyes növendékek tandíját. Gyakran „szociális megértésből” félretették a felekezeti szempontokat is, nehéz körülmények között élő növendékek akkor is kaphattak tandíjmentességet, ha nem református vallásúak voltak. Az

egyházközségek, a református lelkészek és tanítók járulékfizetéssel támogatták az iskolát. A tantestület is hozzájárult a fenntartási költségekhez, rendkívüli tárgyak oktatásáért díjat szedtek, ezt a bevételt az iskolának ajánlották fel, valamint ünnepségek bevétele is gyarapította a fenntartásra fordítható összeget. 1930 és 1948 között az intézmény könyv- és papírkereskedést működtetett, amelynek tiszta bevétele az iskolát illette.

A református polgári iskola működésében az államsegély két típusának volt szerepe: a rendszeres fizetésekiegészítő támogatásnak és az alkalmankénti építési vagy működéstámogató segélynek.

Az 1928/29-es tanévben volt a legmagasabb a fizetésekiegészítő államsegély mértéke, a következő években jelentősen csökkent ez az összeg, viszont a VKM ingatlanvételre és építkezésre segélyt utalt ki.

A legnagyobb kiadást a tanárok fizetése tette ki, azonban a kiegészítő államsegéllyel együtt sem érte el a felekezeti iskolák tanárainak a fizetése az állami alkalmazásban lévő tanárokat.

Ács Marianna munkája egyszerre személyes hangú és ugyanakkor könyörtelen tényeken, számokon alapuló tárgyilagos történelmi látélet. Személyessé teszik az egyéni sorsokat bemutató részek, a régi fényképek, magánlevelek, személyes visszaemlékezések. A tényyszerűséget, tárgyilagosságot erősítik az adatok feldolgozását szemléltető kimutatások, ábrák, táblázatok. Ezt a sajátos kettősséget érezzük a tanárok helyzetét, munkáját bemutató alfejezetben is (126-151). A szerző egy részletes táblázattal szemlélteti a tanári kar összetételét és a vonatkozó adatokat a végzettségre, tanított

Ács Marianna munkája egyszerre személyes hangú és ugyanakkor könyörtelen tényeken, számokon alapuló tárgyilagos történelmi látélet.

tárgyakra, beosztásra, óraszámra vonatkozóan. Majd több-kevesebb részletességgel tíz pedagógus életpályájának felelevenítése következik, amelyet egykori diákok visszaemlékezései színesítenek. Legbővebben Mojsisovich Margitról olvashatunk, aki 24 éven át (1924-1948) állt az intézmény élén. Ebben a részben tájékozódhatunk arról, hogy miként vettek részt az iskola tanárai Pécs egyesületi életében. Főként karitatív és ismeretterjesztő munkákban tevékenykedtek.

Külön fejezetet (152-185) szentel a könyv írója a tanulók bemutatására. 1916 őszén 59 tanulóval (négy osztállyal) indult a polgári iskola. A tanulók többsége református vallású volt. Részletes statisztikák szolgálják a lakhely, anyanyelv, szülők foglalkozása szerinti áttekintést. A vizsgálatok azt bizonyítják, hogy népszerű volt az iskola a siklói és a pécsi évek alatt is, a tolerancia jellemezte az intézményt: más felekezethez tartozók is részesülhettek a megfelelő hittanoktatásban.

A hatodik fejezet (186-204) A Református leányiskola nevelési eszménye címet viseli. A szerző azt vizsgálta meg, hogy mi volt a református embereszmény, milyen elvárásai voltak a református egyháznak, hogyan változtak a nők szerepvállalásai a történelmi-társadalmi változások közepette. A XIX. században egyre több nő kényszerült munkába állni, és bár az I. világháborúban és az azt követő években egyre több módon kellett helytállniuk, mégis a két világháború között fölerősödött az „újkonzervativizmus”, a nőktől ismét a tradicionális társadalmi szerepek teljesítését várták el. Az egyházi vezetők közül Ravasz László püspök is a hagyományos női szerepek híve volt. Viszont a felekezet támogatta az egy-

házon belüli egyesületi, missziós munkát. Az író vizsgálat alá vette a fennmaradt ünnepi beszédek szövegeit, a jegyzőkönyvekben, értesítőkben megjelent értékeléseket, véleményeket abból a szempontból, hogy milyen női ideált sugallnak a bennük található metaforák.

A következőkben (205-238) az oktatás és nevelés gyakorlatáról olvashatunk. Tájékozódhatunk a tantárgyak évfolyamok szerinti óraszámáról, a továbbképző tanfolyamok látogatottságáról. A szerző kimutatást ad közre arról, hogy a végzett tanulók közül csak kevesen választották a polgári iskola után a gimnáziumot, ami esélyt adhatott volna a felsőfokú tanulmányokra.

Ács Marianna dokumentálja az internátus napirendjét, beszámol arról, hogyan igyekeztek megvalósítani az iskolában a hazaszeretetre nevelést, ismerteti az önképzőkör munkáját, számot ad a kirándulásokról, a jótékonyági diákegyesületek tevékenységéről. Az iskola működése során alkalmazott történelemtankönyveket vizsgálta meg azzal a céllal, hogy milyen női példaképet állítanak a növendékek elé, illetve, hogy a történelem jelentős nőalakjai közül kiket szerepeltetnek, és milyen tulajdonságokat emelnek ki. A könyv írója egy táblázattal szemlélteti a történelmi nőalakok által közvetített értékeket: a szerzők kiemelik a hitves, édesanya, háziasszony szerepét, valamint a közügyekben való részvételt. A tankönyvírók a vallásban erős hitű, általában pozitív megítélésű történelmi nőalakokat mutatják be, akik gyakran férfias szerepbe kényszerültek a történelem sodrában, de itt is helytálltak. Ács Marianna utal arra, hogy jól megfigyelhető a szemléletváltás: a dualizmus korában a ténytudás volt a döntő,

míg a Horthy-korszak tankönyvében az érzelmekre is hatni kívántak, a legfontosabb cél az volt, hogy engedelmes, erkölcsös, hazafias lányokat neveljenek.

A záró fejezet (239-247) az egész könyv tömör összegzését, áttekintését adja. Majd a gazdag forrásjegyzék (248-259), valamint a mellékletek (260-278) következnek.

Összegezve: nagyon alapos, minden szempontra kiterjedő iskolatörténeti könyvet vehet kezébe az olvasó. Nagyon értékes a kortörténeti háttér, az aktuális társadalmi eseményeknek az iskola életre való hatását mindvégig szem előtt tartotta a szerző. Gazdag forrásanyagot használt fel, amelyet

értékelte, és táblázatokban, diagramokban szemléletessé tette az érdeklődő számára. Korabeli dokumentumok fotóival, egykori fényképekkel teszi személyessé, életközeli az intézmény történetét. Bizonyára nagy örömet szerez a mű azoknak, akiknek valamilyen módon közük volt az iskolához, de rendkívül sok ismerettel gyarapodhatnak általa azok is, akik személyes kötődés nélkül szeretnék betekinteni az egykori intézmény, illetve egy letűnt korszak mindennapjaiba.

ADATOK ■ Pécs, IDResearch Kft./Publikon Kiadó, 2017 (278 old.). ISBN 978-615-5457-79-1

SZÁMUNK SZERZŐI

Prof. Dr. habil. DIENES DÉNES

egyetemi tanár, a Sárospataki Teológiai Akadémia rektorhelyettese

KISSNÉ Dr. RUSVAI JULIANNA Ph.D.

a Nyíregyházi Egyetem Tanítóképző Intézetének főiskolai tanára

Dr. KÖVES GABRIELLA Ph.D.

a Károli Gáspár Református Egyetem TFK főiskolai tanára

MÁRKUS GÁBOR

pedagógiai szakértő, mesterpedagógus, a Református Pedagógiai Intézet címzetes igazgatója

MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA

a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának főlevéltárosa, a magániratok gyűjtésével megbízott gyűjtőköri referens

Dr. SIMONFI ZSUZSANNA Ph.D.

a Károli Gáspár Református Egyetem BTK Tanárképző Központjának egyetemi adjunktusa

Drs. SZONTAGH PÁL

pedagógiai szakértő, mesterpedagógus, a Református Pedagógiai Intézet igazgatója, a Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK abszolvált doktorandusza

TAPOTI ANTAL

a Károli Gáspár Református Egyetem TFK tanító szakos főiskolai hallgatója

REFORMATION 500+

EDITORIAL PREFACE

Pál SZONTAGH, Greetings to readers

STUDIES

Dr. Zsuzsanna SIMONFI PhD, Christian education aspects for the Reformed curriculum development

Prof. Dr. habil. Dénes DIENES, Mission and Reformed education

WORKSHOP

Hajnalka MÁRKUSNÉ VÖRÖS, Another way of source processing – Lessons of the "Travelling to Wittenberg" competition, announced by the National Archives of Hungary

Gábor MÁRKUS, Re:formation – vigorous renewal. Thoughts and experiences from the workshop of a national competition

Antal TAPOTI – Dr. Gabriella KÖVES PhD, Comparative analysis of geometric tasks of the first and second grade mathematics textbooks

REVIEW

Dr. Julianna KISSNÉ RUSVAI PhD, Marianna ÁCS, Even the stones...

Education in the Civil Girls' School and Boarding School, maintained by the Reformed Diocese of Felsőbaranya in 1916-1948.

MAGYAR REFORMÁTUS NEVELÉS

református pedagógiai folyóirat

Megjelenik elektronikusan, évente 4 szám. Letölthető: <http://refpedi.hu/mrn>

ISSN: 1585-7565

Kiadja a Református Pedagógiai Intézet (RPI)

1042 Budapest, Viola utca 3-5.

www.refpedi.hu

Felelős kiadó: Református Pedagógiai Intézet Igazgatója

Főszerkesztő: Szontagh Pál

A folyóirat szakértői lektorálási folyamatot követően jelenik meg. Ennek során egy külső és egy belső lektor (szerkesztőbizottsági tag) véleményezi a beküldött tanulmányt és javasolja a megjelentetését. A szerkesztőbizottság tagjai az MRE elismert, PHD fokozattal rendelkező szakemberei pedagógiai vagy katechetikai, valláspedagógiai területen.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Pedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Szenczi Árpád, KRE-TFK

Dr. Pompör Zoltán, MRE

Drs. Szontagh Pál, RPI

A valláspedagógiai tanulmányok lektorai:

Dr. Siba Balázs, KRE-HTK

Szabóné Dr. László Lilla, PRTA

Dr. Szászi Andrea, RPI

Szerkesztőbizottsági titkár, olvasószerkesztő: Bajnokné Vincze Orsolya

Tördelő: Rezessy Szabolcs

A korábbi évfolyamok számai és a közlési feltételek az RPI honlapján elérhetőek.

A szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok nyelvi-stiláris javítására, a szerkezeti elemek egységesítésére, a logikai hibák korrigálására és a tipográfia kialakítására.

Az egyes közlemények tartalmáért a szerző a felelős.

© Református Pedagógiai Intézet, 2018